

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ—ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ—ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΥΧΑΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ (Άνδρέα Σινιάτσκη)	81
ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΗΜΑ (Wernher von Braun)	83
ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ (Κωνστ. Μ. Φούσκας)	87
ΜΙΚΡΟΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ (Ποίημα Ν. Άρβανίτη)	98
ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙ- ΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ (Η. R. Post)	99
SPIRITUALS: ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΓΡΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ (Πέτρου Μάινα)	104
ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΜΟΥ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ DIENACH (Γ. Μ. Παπαχατζή)	109
Ο ΓΕΡΟΣ ΤΟΥ ΜΩΡΙΑ (ΝΙΚ. Άρβανίτη)	117
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	121
ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΕΝΟΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥ (Δ. Ναθαναήλ)	122
ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΤΗΛΗ	123
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	126

«ΑΚΤΙΝΕΣ» ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ 30ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 279

ΔΡΑΧ. 7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 45—ΑΘΗΝΑΙ (135) ΤΗΛ. 627-035

ROLF THOMASSEN: «ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ» *αὐτοβιογραφία.* Τιμᾶται δραχ. 26.

ΜΑΡΙΑ-ΙΡΙΣ: «ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ» *σύγχρονο ἑλληνικὸ μυθιστόρημα.* Τιμᾶται δραχ. 40.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ: «Ο ΘΑΝΑΣΟΣ» *μυθιστόρημα.* Τιμᾶται δραχ. 25.

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Ἐκκυκλοφόρησε.

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΑ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

*Ἵπὸ Ἀρ. Α. Ἀσπιώτη
Ψυχιάτρου*

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τὸ παιδί πού μένει μωρό. —Πιπίλισμα, ὄνυχοφαγία. —Νυκτερινὴ ἐνούρησις. —Τὸ παιδί πού δὲν θέλει νὰ φάγη. —Ὅταν οἱ ἀδελφοὶ φιλονεικοῦν. —Αἱ δυσκολίαι τοῦ πρωτοτόκου. —Τὸ μοναχοπαιδί. —Υἱοθετημένα παιδιά. —Τὸ πειραχτήρι. —Τὰ παιδιά πού θέλουν νὰ ἐπικρατοῦν. —Παθητικὰ παιδιά. —Ἵπερενεργητικὰ παιδιά. —Ἄλλαι ἀνωμαλίαι τῆς συμπεριφορᾶς. Ἵ ἀνανισμός, ἡ ὄνειροπόλησις, αἱ ταλαντεύσεις τῆς διαθέσεως, ἡ σκληρότης, ἐπιθετικότης, μικροὶ τύραννοι. —Οἱ τίτλοι «καλοαναθρεμμένον» καὶ «κακοαναθρεμμένον» παιδί. —Ἵ χωρισμός ἀπ' τὴ μητέρα. Αἱ ποιναί. —Ἵ θία καὶ ἡ ἐλευθερία πρόβλημα τοῦ παιδαγωγοῦ. —Θεωρία τῆς ποινῆς. —Ποῖαι αἱ συνέπειαι τῶν ποινῶν. —Θεραπευτικὴ ποινὴ. —Πῶς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡ τιμωρία. —Τὰ τέσσαρα βασικά στοιχεῖα τῆς δικαίας τιμωρίας. —Ἵ σωματικὴ ποινὴ. Ἵ ενας κῶδιξ τῆς ἀγωγῆς. —Τὸ πρόβλημα τῆς ποινῆς εἰς τὸ σχολεῖον. —Διὰ τὴν δημιουργίαν ἠθικῆς συνειδήσεως.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ ἐξελιοπωλεῖα. Τιμὴ δραχ. 15.

*Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελία: Γραφεῖα Περιοδικῶ «Ἀκτινες»,
Ἵ Ακαδημίας 45, Ἵ Ἀθῆναι 135, τηλ. 624-233.*

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 30όν

ΜΑΡΤΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 269

ΤΥΧΑΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Συμπληρώθηκε ένας χρόνος από την περίφημη δίκη και καταδίκη των δύο θαρραλέων λογοτεχνών στη Μόσχα. Κατωτέρω δημοσιεύουμε απόσπασμα από ένα πνευματικό έργο του ενός εκ των δύο θαρραλέων συγγραφέων.

Οί σκέψεις σχετικά με το Θεό είναι ατελείωτες και μεγάλες, σαν τη θάλασσα. Σε σκεπάζουν, χάνεσαι μέσα σ' αυτές, δεν μπορείς να φθάσης στο τέλος.

Στη δική μας έμπειρία ο Θεός είναι μια έννοια τέτοιου πλάτους, που γίνεται άφ' έαυτού της αντιφατική, άκόμη και μέσα στα πλαίσια μιás θρησκευτικής διδασκαλίας. Είναι 'Ακατάληπτος, αλλά μπορούμε να τον αναγνωρίσουμε στο κάθε τι. Είναι 'Απλησίαστος, και όμως πιό κοντά από την έννοια του πλησίον, είναι Σκληρός και 'Αγαθός, Παράλογος και έξαιρετικά Λογικός. Καμμιά έννοια δεν αιώρεϊται τόσο πλατειά στις ποικιλίες του νοήματός της, καμμιά δεν προσφέρει τόσες πιθανότητες να την κατανοήσης και να την εξηγήσης (παραμένοντας σταθερά θέβαιος για την άπόλυτη αλήθεια της). Και μόνο αυτό δείχνει πόσο μεγάλο νόημα περικλείεται στο Πρόσωπο και 'Αντικείμενο της πίστεώς μας, του στοχασμού μας.

Μπορεί κανείς να πιστεύη στο Θεό με διαφόρους τρόπους, μπορεί κανείς να σκέπτεται γι' Αυτόν αδιάκοπα. 'Αγκαλιάζει το κάθε τι, είναι Πανταχού Παρών και, το πιό σπουδαίο, δεν περικλείεται από τίποτε. Αυτό είναι το μεγαλύτερο, το μοναδικό φαινόμενο στον κόσμο. Δεν ύπάρχει τίποτε έξω άπ' αυτό.

'Η 'Εκκλησία δεν μπορεί παρά να είναι συντηρητική, έφ' όσον θέλει να είναι πιστή στην παράδοσι. Δεν έχει δικαίωμα να λήη ένα πράγμα σήμερα και άλλο αύριο για το χατήρι της προόδου.

Καμμιά σοβαρή ή βαθειά μεταβολή δεν έγινε ποτέ στην προσπάθεια έκσυγχρονισμού της θρησκείας. Αυτή πάντοτε στρέφει πίσω, αντίθετα στο ρεύμα, ανατρέχει στις πηγές των δογμάτων, άκόμη κι' όταν περιπλέκεται στην εξήγησί της.

'Εκτός από την επιθυμία της να διαφυλάξη την αρχαία ιερότητα, να παραμείνη πιστή στις συμφωνίες, ή 'Εκκλησία στέκεται πίσω από τη ζωή, ώστε να μπορη, μένοντας για λίγο έξω άπ' το χρόνο, να μάς φέρη το άρωμα και τη γεύσι της αιωνιότητος.

Οί αρχαϊκοί τρόποι του τυπικού της 'Εκκλησίας μοιάζουν με τους ούρανοús που δεν εξελίσσονται με το ρυθμό της ανθρώπινης ιστορίας.

Πράγματι, ή 'Εκκλησία είναι άργη στις αντιδράσεις της έναντι στο παρόν και αυτό την άπειλει με στασιμότητα, με νάρκωσι. 'Αλλ' άκόμη και τότε παραμένει το αδιάφθορο ταριχευμένο σώμα, περιμένοντας την ώρα που θα ειπωθούν οί λέξεις: «Σήκη και περπάτα!».

Νά μπορούσε να τις άκούση αυτές τις

λέξεις! 'Ο σύγχρονος Χριστιανισμός υποφέρει πάντοτε νά μή μολυνθῆ, νά μήν εἶναι ἀγροϊκός. Φοβᾶται τὸ ἄξεστο καὶ τὸ τραχὺ καὶ προτιμᾷ ἀκριβῶς τὴ μέση ὁδὸ γιὰ ὅλα τ' ἄλλα. Μᾶς ἔχουν μεταβάλλει σὲ σαλιάρηδες. Τὰ χεῖλη σακκουλιασμένα σὲ σχῆμα ἀμαρτωλῆς ἀγάπης περιμένουν τὸν καλὸ Θεὸ νά τοὺς δώσῃ ἕνα καλὸ θαθμὸ γιὰ τὴν συμπεριφορὰ τους. Κάθε ὑπαιτιγμός σχετικὰ μὲ τις ἀπαγορευμένες ἀπολαύσεις τὰ κάνει νά κοκκινίζουν σάν μια ντροπαλὴ κοπέλλα. «'Ω! Δὲν εἶμαι ἔτσι ἐγώ! Μὴ σχηματίζετε ἐντυπώσεις, εἶμαι ἢ προσωποποιήσις τῆς ἀθωότητος!» Ἔχουν κάνει σύγχυσι μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ μιᾶς Ἀκαδημίας γιὰ νεαρὲς κυρίες. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι νά ἀνήκῃ στὴν κακία ὅ,τι εἶναι ζωντανὸ καὶ ζωηρό. Τὸ μόνο ποὺ ἀπομένει στὴν ἀρετὴ εἶναι νά ἀναστενάξῃ καὶ νά χύνη μερικὰ δάκρυα. Ἡ Ἄρετὴ ἔχει λησμονήσει τὴν φλογερὴ τραχύτητα τῆς Βίβλου.

Καὶ ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς πρέπει νά εἶναι τολμηρὸς καὶ νά λῆ τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Εἶναι καιρὸς νά ἐγκαταλείψῃ τὰ ἀγγελούδια μὲ τις γιρλάντες καὶ οἱ ἄγγελοι νά γίνουν ἰσχυρότεροι καὶ πιὸ ὀρατοὶ ἀπὸ τὰ ἀεροπλάνα.

Ἡ λέξις ἀεροπλάνα δὲν εἶναι μιὰ ἐπίδρασι μοντερνισμού, γιὰτὶ ὁ Χριστιανισμὸς πρέπει νά εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπ' ὅλα, νά μὴν ἐπηρεάζεται.

Αὐτὸ μπορεῖ νά ὀδηγήσῃ σὲ αἵρεσι. Ἀλλὰ σήμερα ἡ αἵρεσις δὲν εἶναι λιγώτερο ἐπικίνδυνη ἀπὸ τὸ ξερριζώμα; ὦ Κύριε, καλύτερα νά σφάλω στὸ ὄνομά Σου παρὰ νά Σὲ λησμονήσω! Καλύτερα νά ἀμαρτήσω μπροστά Σου παρὰ νά Σὲ ξεχάσω! Καλύτερα νά χάσω τὴν ψυχὴ μου παρὰ νά χάσω Σένα ἀπ' τὴ θωριά μου!

Συγκρινόμενος μὲ τις ἄλλες θρησκείες ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἕνα εἶδος «μαχίμου τάγματος», ὁ πειθαρχημένος λόχος ποὺ τοποθετεῖται στὸ πιὸ ἐπικίνδυνο σημεῖο τῆς πρώτης γραμμῆς. Κάπου, σὲ κάποιο μέρος πρέπει νά ὑπάρχῃ πυροβολικὸ, ἀεροπορία καὶ ἄλλος στρατὸς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τάγμα τοῦ θανάτου ρίχεται πάντοτε στὸν ἀγῶνα σῶμα μὲ σῶμα, στὴν κόλασι τῆς μάχης.

Πίσω του ὅλα τὰ γεφύρια εἶναι καμένα. Βρίσκεται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τις ἐχθρικές γραμμές.

Γι' αὐτὸ εἶναι ἀποφασιστικὰ ἐπιθετικὸς, ἔτοιμος νά προχωρήσῃ ὡς τὸ τέλος, ἡρωϊκὸς καὶ ἀποκλειστικὸς στὰ κηρύγματά του. Μὲ ἄλλες λέξεις ὅλη ἡ δύναμις του συγκεντρώνεται καὶ διευθύνεται μ' ἕνα κατευθυντήριο κτύπημα. Κυττάξετε τοὺς ἥρωες τοῦ Χριστιανισμού. Δὲν ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ μεγάλοι φιλόσοφοι, ἀλλ' ὑπάρχουν σχεδὸν πάντοτε ἅγιοι ποὺ ἀγιάζουν ἀπὸ τὴν καρτερία τους καὶ τὸ θάνατό τους. Οἱ βίαι τῶν ἁγίων εἶναι μιὰ ἀτελείωτη σειρά μαρτυρίων καὶ ἐκτελέσεων, ποὺ ὑπέφερε τὸ πλήθος ποὺ ἀκολουθοῦσε τὸ σταυρωμένο Θεὸ του. Οἱ Χριστιανοὶ εἶναι στρατιῶτες ποὺ δείχνουν στὸν κόσμον τις οὐλές καὶ τὰ τραύματά τους, δείγματα τῆς παλληκαριᾶς τους. Πῶς στρατολογεῖται αὐτὸς ὁ στρατὸς; Ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη, ἀπὸ κάθε εἶδους ὄχλον, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐγκληματίες ποὺ ἔχουν σηκώσει τὸ σταυρὸ. Ὅποιοσδήποτε μπορεῖ νά γίνῃ μέλος. Ὁ καθένας, ἀκόμη καὶ ὁ τελευταῖος, ὁ ἀγράμματος, ὁ ἀμαρτωλός, ἀρκεῖ νά εἶναι ἔτοιμος νά ριχτῆ στὸν ἀγῶνα. Καὶ καθένας μετέχει στὴ μάχη. Καθένας σὲ μιὰ προσωπικὴ μάχη.

Εἶναι μιὰ θρησκεία μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐλπίδα, ποὺ γεννήθηκε μέσα στὴν ἀπελπισία. Μιὰ θρησκεία ἀγνότητος ριζωμένη στὴν δεξυτάτη ἀντίληψι τῆς ἀμαρτίας τοῦ καθενός. Μιὰ θρησκεία ἀναστάσεως τῶν σωμάτων μέσα ἀπὸ τὴ δυσωδία καὶ τὴ διαφθορά. Πουθενά, ἔξω ἀπὸ τὸ Χριστιανισμό, δὲν ἔρχεται κανεὶς σὲ τόση ἐπαφὴ μὲ τὸ θάνατο. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου δὲν συμπιέζεται μέσα στὸ Χριστιανισμό, ἀλλὰ ἀναπτύσσεται σὲ σημεῖο ποὺ ἀνοίγει δρόμον ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς τοίχους τοῦ τάφου καὶ προβάλλει ἔξω. Δὲν γκρεμίζεται στὴ θεώρησι τῆς αἰωνιότητος, ἀλλὰ παλεύει γιὰ τὴν αἰωνιότητα μὲ ἕνα ὄπλο, τὴν ἐτοιμότητα νά πεθάνῃ.

ABRAAM TERTS
(ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΙΝΥΑΒΣΚΥ)

ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΗΜΑ

Το κατωτέρω κείμενον αποτελεί συνέντευξιν τοῦ γνωστοῦ Γερμανοῦ τεχνικοῦ τῶν πυραύλων καὶ διαστημοπλοίων, καθηγητοῦ Wernher von Braun ὅστις ἀπὸ τοῦ 1945 μετέβη εἰς Ἀμερικὴν, τὸ 1955 ἀπέκτησε τὴν ἀμερικανικὴν ὑπηκοότητα καὶ ἀπὸ τοῦ 1960 διευθύνει τὸ κέντρον Πτήσεων εἰς τὸ Διάστημα τῆς NASA εἰς Huntsville τῆς Alabama. Ἡ συνέντευξις ἐδόθη εἰς τὸ ἀνωτέρω κέντρον τὴν 9ην Μαΐου 1966 μετὸν κοινωνιολόγον καὶ θεολόγον C. M. Ward.

Εἰς σχετικὸν ἄρθρον τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ παρελθόντος Νοεμβρίου ἐσημειώ- νετο ὅτι θὰ ἤξιζε νὰ δοθῇ εἰς τὴν δημοσιότητα δλόκληρος ἡ συνέντευξις ἐκείνη τοῦ von Braun, δι' αὐτὸ καὶ τὴν καταχωροῦμεν εἰς τὸ παρὸν τεῦχος.

Ὁ C. M. Ward ἀρχίζει ὡς ἑξῆς:

Γρήγορα μπήκε στὸ νόημα τῶν Βιβλικῶν παραδειγμάτων πρὸς παρομοίωσι. «Ὅταν τοῦ ἀνέφερα ὅτι ὁ πύργος τῆς Βαβέλ ἴσως ἦταν ἡ πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴν κατάκτησι τοῦ διαστήματος, ὁ von Braun ἀπάντησε:

«Νομίζω πὼς ὑπάρχει μιὰ ἄλλη ομοιότης: Ὅπως ξέρω τὸ μεγαλεπήβολο αὐτὸ σχέδιο δὲν τέλειωσε ποτέ, γιατί οἱ διάφοροι οἰκοδόμοι του καὶ τεχνικοί του, δὲν καταλάβαιναν τὴ γλῶσσα ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου. Ἀντιμετωπίζουμε τὸ ἴδιο πρόβλημα στὴ σύγχρονη ἐπιστήμη. Ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ ειδικοί πού καταπιάνονται μὲ τὴ σύγχρονη ἔρευνα, ὥστε ὅλο καὶ γίνεται πιὸ δύσκολο τὸ νὰ ἐπικοινωνήσῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ διανοητικὰ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον».

Τὸ ἠθικὸ μήνυμα τοῦ Dr. von Braun εἶναι ἀπλό:

«Ὁ Θεός, λέγει, ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπο, τὸν προίκισε μὲ περιέργεια, καὶ περιμένει νὰ χρησιμοποίησῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸ τὸ δῶρο. Δὲν νομίζω πὼς ἡ πορεία πρὸς τὴν ἔρευνα θάπρεπε νὰ σταματήσῃ. Τώρα ἔχομε στὰ χέρια μας τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐξερεύνησι τοῦ διαστήματος. Πιστεύω πὼς, ἂν δὲν ἦτο θέλημα Θεοῦ κι' ἐπιθυμία Του νὰ ἐξερευνήσουμε τὰ οὐράνια σώματα, δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὸ ν' ἀποκτήσωμε τὰ μέσα αὐτά. Κάτι ἄλλο, ἐπίσης φανερό, εἶναι πὼς ὁ Θεός δὲν ἔ-

βαλε μπροστά στὸ δρόμο μας φανερὰ ἐμπόδια. Πιστεύω πὼς ἔχομε τὴν ἀδειά Του καὶ τὴν εὐλογία Του».

Ἡ πίστι αὐτοῦ, τοῦ παγκόσμιου φημισμένου ἐπιστήμονος, εἶναι μιὰ πίστι ἐνὸς μεγάλου μυαλοῦ πού κινεῖται ἐλεύθερα, ἔχοντας γιὰ κίνητρο μιὰ ἀσάλευτη πεποίθησι πὼς «ὁ Θεός... τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται» (Ἐβρ. 11, 6). Αὐτὴ ἡ πίστι λέγει κάθε μέρα μέσα στὰ πιὸ πολύπλοκα ἐργαστήρια πού ὑπῆρξαν ποτε στὴ γῆ πὼς: «οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσώμεθα» (Ἰωάν. Α' 3, 2).

Ὁ Dr. Braun ἐπανέρχεται πολλὰς φορές στὴν ἀποψι πὼς «ὄ π ά ρ χ ο υ ν κ ι ἄ λ λ ε ς δ ι α σ τ ἄ σ ε ι ς ἔ κ τ ὸ ς ἀ π ὸ τ ὸ χ ρ ὸ ν ο κ αὶ τ ὸ χ ῶ ρ ο π ο ὐ μ ᾶ ς ἔ ν δ ι α φ ἔ ρ ο υ ν».

Ἡ προσευχὴ δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθῇ ἀπ' τοὺς τεχνικούς. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁμως εἶναι ἕνα γεγονός. Μιλῆσαμε γιὰ τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του πού θρискόταν στὸ Peenemunde, κάτω ἀπ' τὸν Χίτλερ, καθὼς καὶ γιὰ τὶς τελευταῖες ὄρες τῆς μάχης, τότε πού αὐτὸς καὶ οἱ συνεργάτες του στοὺς πυραύλους θρискονταν κάτω ἀπὸ τρομακτικὴ ἔντασι καὶ πίεσι.

«Γνωρίζαμε τὴ δυνατότητα πού κατείχαμε. Διαπιστώναμε πὼς ἡ Γερμανία δὲν θάχε τὴν εὐκαιρία στὰ χρόνια πού ἔρχονταν ν' ἀναπτύξῃ αὐτὴ τὴ δυνατότητα. Ἐτσι ἀντιμετωπίζαμε τὸ ἐρώτημα: Σὲ ποιά χέρια θάπρεπε νὰ ἐμπιστευ-

θούμε αυτή τη δυνατότητα. Είμαστε τρομοκρατημένοι από κάθε μορφή και κάθε είδος δικτατορίας. 'Η ιδέα πώς, μετά τον Χίτλερ, θα είχαμε ν' αντιμετώπισουμε τον Στάλιν, μάς ένοχλούσε. Καθήσαμε τότε και συζητήσαμε το θέμα. Δεν είχαμε διαφωνίες κι όμόφωνα αποφασίσαμε νά συνδεθούμε με τους 'Αμερικανούς. Προσωπικά ήμουν απόλυτα βέβαιος πώς μιά κι' είχαμε αυτό το θησαυρό στα χέρια μας, είχαμε την υποχρέωση νά τόν εμπιστευθούμε σέ καλά χέρια».

'Ο Dr. von Braun πιστεύει πώς ό Θεός παίρνει ένεργό κι' άμεσο δράσι στην ιστορία. Καί προσθέτει: «Βέβαια έρχονται περίοδοι άμφιβολίας και άμηχανίας κι άναρωτιέμαι άν είμαι ή όχι σέ σωστή κατεύθυνσι. Είναι σέ τέτοιες περιόδους και σέ τέτοιες στιγμές ειδικά που δυναμώνομαι, καθώς ζητώ και παίρνω βοήθεια άπ' τόν Θεό».

Πολύ άπλά και ίσια συνέχισε: «'Η άνάγκη μου για νά ζητώ καθοδήγησι άνεπτύχθη καθώς περνούν τά χρόνια. Νομίζω πώς ό λόγος είναι τό ότι στή δουλειά που κάνω δεν μπορεί κανείς νά έχη άρκετές εύκολες και πρόχειρες πληροφορίες και συμβουλές για τό ποιά είναι σωστό και όρθό ή όχι».

Ποιές αντίληψεις και δοξασίες άποδέχεται; Δεν έχει αλλάξει σ' αυτά άπό τότε που ό πατέρας του τού φύτεψε μέσα του τίς χριστιανικές άρχές, εκείνα τά χρόνια που ήταν έφηβος και ζούσαν στή Σιλεσία. Πιστεύει σέ μιά τελική άπόδοσι λογαριασμού—στή Μέλλουσα Κρίσι.

«'Η ζωή, μου είπε, είναι ένα δώρο. Μου δόθηκε με κάποιο μέτρο ένα ταλέντο, μιά δυνατότητα. 'Ο Θεός περιμένει νά κάνω κάτι με αυτά. Είμαι υπεύθυνος και υπόλογος».

Σέ πολλές εύκαιρίες μου είπε: «Νομίζω πώς ή έπιστήμη είναι μιά πραγματική έκπληξις για τούς σκεπτικιστές. 'Η 'Επιστήμη π. χ. μάς λέει πώς τίποτε δεν χάνεται στή φύσι, ούτε άκόμη και τό πιό μικρό σωματίδιο, χωρίς ν' αφήση ίχνη του. Σκεφθήτε τό αυτό για μιά στιγμή, κι' οί σκέψεις σας για τή ζωή δεν θάναί άδπως πριν κατανοήσετε τό γεγο-

νός αυτό. 'Η έπιστήμη θρήκε πώς τίποτε δεν χάνεται χωρίς ν' αφήση κάτι άλλο στή θέσι του, και χωρίς ίχνη. 'Η φύσις δεν γνωρίζει τήν εξαφάνισι. 'Εκείνο που ξέρει είναι μετασχηματισμός! 'Ο γνωστός Βενιαμίν Φραγκλίνος τό διετύπωσε ωραία αυτό. «Πιστεύω, έλεγε, πώς ή ψυχή τού ανθρώπου είναι άθάνατη και θά κριθή με δικαιοσύνη σέ μιάν άλλη ζωή, ανάλογα με τή συμπεριφορά της σέ τούτην έδω τή ζωή». "Αν, λοιπόν, ό Θεός έφαρμόζη αυτή τήν θεμελιώδη άρχή στα πιό μικρά κι' άσήμαντα μέρη τού Σύμπαντός Του, δεν θάταν λογικό νά παραδεχθούμε πώς εφαρμόζει τό ίδιο και στο κορύφωμα τής δημιουργίας Του, τήν ανθρώπινη ψυχή; Νομίζω πώς ό Θεός κάνει κι έδω τό ίδιο. Κάθε τι που μ' έχει διδάξει ή έπιστήμη—ή όποία συνεχίζει νά με διδάσκη—δυναμώνει τήν πίστι μου στή συνέχεια τής πνευματικής μας ύπόστασης μετά τόν θάνατο. Τίποτε δεν χάνεται χωρίς ν' αφήνη πίσω του κάτι».

'Ο Dr. von Braun πιστεύει πώς ή Βιβλική πίστις δημιουργεί διαφορετικά τήν παρούσα ζωή. Καθώς κοιτάζει στα περασμένα βλέπει πώς σέ κάθε άδιέξοδο υπήρχε μιά καθαρτήρια επέμβασις. Είδε τόν Χίτλερ νά οργανώνη μιά θαυμαστή οικονομία συνεργασίας. Για χρόνια τώρα σαν 'Αμερικανός πολίτης, είδε και βλέπει τήν οικονομία τής 'Αμερικής ν' αυξάνεται και νά φθάνη σέ πρωτοφανή ύψη. Ποιά ή διαφορά;

'Ο ίδιος άπαντᾷ: «Είμαι απόλυτα πεπεισμένος πώς ό Χίτλερ ήταν ένας άνθρωπος χωρίς φόβο Θεού. 'Ητο άνενδοίαστος. 'Αφού έφθασε στήν κορυφή δεν υπήρχε πλέον κανείς έλεγχος γι' αυτόν και τίποτε ικανό νά τόν έμποδίση. Δεν υπήρχε κανένας, πρὸς τόν όποιον νά αισθάνεται υπόλογος και υπεύθυνος. Αύτός ό καταραμένος ίός (virus) μόλυνε τή μεγαλυφυά όργανώσι του και τήν τεχνοκρατία. 'Ηταν ένα τρωκτικό που κατάφαγε τή δύναμι τού έθνους. 'Η πίστις είναι ή διαφορά».

Τί υπάρχει στο διάστημα;

Καμμιά φορά κανείς νομίζει πώς ό Λά-

ζαρος μέσα στο «σουδάριον» του είναι κάπως ο πρόδρομος της ιστορίας των αστροναυτών που πηγαίνουν κι' επιστρέφουν απ' το διάστημα, καθώς γράφουν οί καθημερινές εφημερίδες της εποχής μας. Ο Λάζαρος βγήκε από το «σουδάριον» του με την προσταγή του 'Ιησού κι' εκείνο ξμεινε όμοιο σε σχήμα και μέγεθος με τις σύγχρονες στολές διαστήματος. Ο Κύριος είπε: «Λύσατε αυτόν, και άφετε αυτόν ύπάγειν» (Ίωάν. 11, 44). Ο Λάζαρος πήγε εις το διάστημα κι έπανήλθε. Μπορούμε νά βρούμε στη ζωή εκείνο που πιστεύεται πώς μπορούμε μόνο με το θάνατο;

Ο Dr. von Braun πιστεύει πώς αυτή ή γενεά δέν θάναί για πολύ καιρό άναγκασμένη νά θλέπη τά πράγματα «μέσα άπ' το θολό παράθυρο της άτμοσφαιρας μας». Πρόκειται ν' άποκτήσουμε μιá καλύτερη άποψι και θέα.

«Τοποθετώντας σταθμούς παρατηρήσεως στο άπώτερο διάστημα, θ' άποκτήσουμε μιá θάσι και θά μάθουμε πολύ περισσότερα πράγματα για το σύμπαν. Έτσι με μιá πλησιέστερη κι' έναργέστερη άποψι της δημιουργίας, θά κερδίσουμε μιá καλύτερη γνώσι για τόν Δημιουργό. Ένα μεγαλύτερο αίσθημα ευθύνης του ανθρώπου πρós τόν Θεό, πρόκειται νά ανακύψη και νά προβάλη».

Ο Dr. von Braun είπε σ' ένα προπαρασκευασμένο λόγο του στην Ούάσιγκτον, σ' ένα Συνέδριο, που διωργάνωσε ή «Παγκόσμιος Χριστιανική Ήγεσία» στις 17 Φεβρουαρίου 1966:

«Έπειδή ή Έπιστήμη πρόσφερε πολλά σπουδαία πράγματα στην κοινωνία, έχουμε την τάσι νά της δίνουμε ύψιστη άξία. Θάπρεπε νά θυμώμαστε όμως πώς ή έπιστήμη ύπάρχει, έπειδή ύπάρχουν άνθρωποι και οί άπόψεις της ύπάρχουν μόνο στις διάνοιες των ανθρώπων. Κάτω και πίσω άπ' τις άπόψεις αυτές ύπάρχει ή πραγματικότητα ή όποία μäs άπεκαλύφθη, αλλά μόνον με την χάρι του Θεού».

Η συζήτησις μας περιεστράφη, στη συνέχεια, γύρω άπ' την άτομική ευθύνη. Ύπάρχουν άποφασιστικές στιγμές στη ζωή;

Άπάντησε: «Ξέρετε τί πέρασα στη Γερμανία. Όταν ήλθα στην Άμερική, τόν πρώτο καιρό της έδω παραμονής μου, είχα νά κάνω έναν άπολογισμό. Ρωτούσα: Τί πήγε στραβά; Τί θάπρεπε ν' αλλάξει στο μέλλον; Κατά πόσον ήμουν προσωπικά συνυπεύθυνος; Ο πόλεμος είναι ένας καταρράκτης που ξαφνικά μεγαλώνει και πλαταίνει και σε παίρνει μέσα του. Βεβαίως. Είχα τέτοιες στιγμές άποφασιστικές».

Μήπως ο Dr von Braun φοράει τά ρούχα της έπιστήμης του 6 μέρες την έβδομάδα κι' άφου τά θγάλη φοράει ή θρησκευτική του φορεσιά την Κυριακή;

Καθόλου, καθόλου!

Η ζωή του δέν είναι διαμοιρασμένη και χωρισμένη. «Η έπιστήμη, ισχυρίζεται βασικά είναι μιá προσπάθεια για μιá καλύτερη κατανόση της δημιουργίας. Μιά και δέν μπορού νά κατανοήσω μιá δημιουργία χωρίς Δημιουργό ή θείο σκοπό, πιστεύω πώς ή έπιστήμη έχει το ίδιο κίνητρο, όπως και ή θρησκεία, που είναι ή έπικοινωνία με τόν Δημιουργό».

Κάτι που έκανε ζωηρή έντύπωσι στον Dr. von Braun είναι αυτό που περιγράφει ο ίδος στη συνέχεια:

«Όταν φθάσαμε στο Τέξας διεπίστωσα άμέσως τη διαφορά στην έκκλησιαστική ζωή. Είχα ιδή τους πελώριους καθεδρικούς ναούς της Ευρώπης που είναι ύψιστα και άπαραμίλλα μνημεία αρχιτεκτονικής και καλλιτεχνικής άξίας. Όπωσδήποτε πλειστοί άπ' αυτούς τούς ναούς ήσαν άδειοί άπό πιστούς, ιδιαίτερα τά χρόνια του πολέμου, όταν ή λατρεία ήταν κάτι που παρεθεωρείτο. Τώρα στην Άμερική θλέπουμε όλα τά είδη των έκκλησιών, πολλές άπ' αυτές νά στεγάζονται σε πρόχειρα οικήματα και έν τούτοις νά έχουν όλο και πιό πολλούς πιστούς. Παρετήρησα ταπεινούς έεροκήρυκας νά οδηγούν παλαιά λεωφορεία για νά συγκεντρώσουν πιστούς. Έντυπωσιάσθηκα. Σκεπτόμουν: «Νά, έδω είναι μιá αύξανόμενη στρατευμένη και έπιτιθέμενη έκκλησία κι όχι ένα άξιοπρεπές μισοπεθαμένο Ίνστιτούτο. Έδω είναι ή πνευματική ζωή».

Τὰ συμπεράσματά του εἶναι βαθειά:
«Γνωρίζω, λέγει, πὼς καμμιά ἐπιστημονική ἐφεύρεσις δὲν θὰ φέρῃ ἀναγκαστικά μιὰ ἀλλαγὴ στὴ σχέσι ἀνάμεσα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι ἓνα ἀληθινὸ θαῦμα, τὸ ὅτι κάτω ἀπὸ ὁποιοσδήποτε συνθήκες θρίσκεσαι, νὰ ὑπάρχῃ πάντοτε μπρὸς στὰ ἑσωτερικά σου μάτια αὐτὴ ἡ εὐαίσθητη μικρὴ θελόνη ποὺ λέγεται συνείδησις; Σοὺ λέγει χωρὶς δισταγμῶν ποῖο εἶναι σωστὸ καὶ ποῖο ὄχι». Καὶ συνεχίζει: «Ἐνας ἐπιστήμων βλέπει τοῦ Θεοῦ τὸ προσωπικὸ γράφημα παντοῦ, ὅπου κι ἂν κυττάξῃ. Ἐπίσης ἀναρωτιέται;

«Γιατί θέλω νὰ τὸ μάθω αὐτό; Καὶ εἶναι σὰ νὰ ρωτᾷ: «Ποιὸς εἶμαι;».

Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ θέσουμε αὐτὴ τὴν ἐρώτησι στοὺς ἑαυτοὺς μας: «Ποιοὶ εἶμαστε;».

Ὁ Δαυὶδ ἀντιμετώπισε τὴν ἴδια ἐρώτησι ἐδῶ κι' αἰῶνες πρὶν:

«Ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας ἃ σὺ ἐθεμελίωσας· τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμηθήσκη αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτόν θραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ» (Ψαλμ. 8, 4-7).

Μπορεῖτε νὰ θεωρήσετε τὸν ἑαυτό σας σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι; Ἄν ὄχι, γιατί;

Μήπως εἶναι γιατί εἶστε ὀλιγόπιστοι;

Εἶστε μόνος καὶ ἀναζητητός;

Ἔχετε προσανατολισθῆ πρὸς τὴν 4 καταστάσεις τοῦ πλοῦτου, τῆς εὐχαρι-

στήσεως, τῆς φήμης καὶ τῆς γνώσεως καὶ ποὺ θεωροῦνται σὰν κλασσικοὶ δρόμοι γιὰ μιὰ ἄξια ζωὴ;

Εἶναι ἡ ὑπαρξίς σας χωρὶς πληρότητα; Ὑπάρχει μιὰ ἀκόμη λεωφόρος ποὺ πρέπει ν' ἀναζητήσετε. Εἶναι ἡ ἐνεργητικὴ συνεργασία μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἡ συμμετοχὴ σας στὸ λυτρωτικὸ Του σχέδιο γιὰ τὸ σύμπαν. Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔκανε δυνατὸ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, μὲ τὸν ἐρχομὸ του στὸν πλανήτη μας.

Ὁ Παῦλος προσπάθησε νὰ δοκιμάσῃ τοὺς 4 πρώτους δρόμους στὴ ζωὴ του. Μετὰ ἐπαναπροσανατόλισε τὴ ζωὴ του πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ἀργότερα μὲ τὴ χαρὰ του καὶ τὴν πληρότητά του ἔγραφε: «ἐν ἀγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ» (Β' Κορ. 6, 1α).

Ὁ Σολομὼν δοκίμασε μέχρις ἐξαντλήσεως τοὺς 4 πρώτους δρόμους ζωῆς ποὺ ἀναφέραμε καί, νὰ ποῖο εἶναι τὸ συμπέρασμα του: «Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἄκουε· τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς ὁ ἄνθρωπος. Ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ὁ Θεὸς ἄξει ἐν κρίσει, ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐὰν ἀγαθὸν καὶ ἐὰν πονηρόν».

Ὁ Dr Wernher von Braun τὸ ἐκθέτει ὡς ἐξῆς: «Χωρὶς τὴν ἀναγνώρισι τοῦ θείου σκοποῦ αἱ πρόοδοι εἰς τοὺς κόσμους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος, ἀπλοῦστατα, δὲν μποροῦν νὰ γίνουιν κατανοηταί».

Σεῖς κι' ἐγὼ ἔχουμε ἀνάγκη νὰ γνωρίσουμε τὸν Θεὸ, μέσῳ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μετάφρασις I. A. Π.

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ

1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΠΑΤΗΡ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ»

Μὲ τὸν ὄρον «Πατήρ τῆς Ἐκκλησίας» δὲν ἐννοεῖται ἕκαστος ἅγιος ὁ ὁποῖος τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὁ ἅγ. Γεώργιος π. χ. ἢ ὁ ἅγ. Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, δὲν εἶναι καὶ δὲν ὀνομάζονται «Πατέρες» τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης, «Πατήρ» τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὁ κάθε συγγραφεὺς ὁ ὁποῖος ἠσχολήθη μὲ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ὁ Ὁριγένης, π.χ., δὲν εἶναι «Πατήρ» τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν σήμερον λέγωμεν «Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας» ἐννοοῦμεν ἐκείνους τοὺς ἀρχαίους ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς καὶ ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι συνδυάζουν τέσσαρα βασικὰ καὶ ἀπαραίτητα προσόντα: 1) Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς πιστῆς δογματικῆς ἐμμονῆς αὐτῶν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ὄχι τῆς ἀπολύτου ἀπουσίας ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν οἰουδήποτε λάθους. 2) Ἀγιότητα βίου. 3) Ἐκκλησιαστικὴν ἀναγνώρισιν, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μαρτυριῶν, καὶ 4) Ἀρχαιότητα, ἥτοι νὰ ἔχουν ζήσει καὶ δράσει ἐντὸς τῶν ὀκτῶ πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων.

Πατέρες εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὀνομάζοντο οἱ διδάσκαλοι. Εἰς τὴν Π. Διαθήκην οἱ ἄκροαταὶ καὶ μαθηταὶ τῶν Προφητῶν ὀνομάζονται «υἱοὶ τῶν Προφητῶν»⁽¹⁾, καὶ ἄρα οἱ Προφῆται θεωροῦνται Πατέρες τῶν μαθητῶν των. Εἰς τὴν Κ. Διαθήκην ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει «τέκνα» τοῦ ἐκείνους τοὺς ὁποῖους ἀνεγέννησε ἐν Χριστῷ, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν σειρὰν των πρέπει νὰ θεωροῦν τὸν Ἀπόστολον, ὅστις τοὺς ἐδίδαξεν, ὡς «Πατέρα»: «... ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νοουθετῶ. Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα»⁽²⁾.

(1) Γ' Βασιλ. 21, 35.

(2) Α' Κορ. 4, 14-5.

Ὁ ἀπόστολος Πέτρος ὀνομάζει τὸν εὐαγγελιστὴν Μάρκον «υἶόν» του⁽³⁾.

Τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου «Πατήρ τῆς Ἐκκλησίας» διασαφηνίζουν ἀρκεταὶ μαρτυριαὶ τὰς ὁποίας εὐρίσκουμεν εἰς κείμενα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας: Κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ὑποτυπώδους δίκης τοῦ ἁγ. Πολυκάρπου «ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου» τῆς Σμύρνης, ὅταν ὁ ἅγιος ὡμολόγησεν ὅτι εἶναι Χριστιανός, τὸ πλῆθος τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἑβραίων ποῦ κατοικοῦσαν εἰς τὴν Σμύρνην, ἐφώνασε μὲ ἀκατάσχετον θυμὸν καὶ μεγάλην φωνήν: «Οὐτός ἐστιν ὁ τῆς Ἀσίας διδάσκαλος, ὁ πατήρ τῶν Χριστιανῶν, ὁ τῶν ἡμετέρων θεῶν καθαρῆτης, ὁ πολλοὺς διδάσκων μὴ θύειν μηδὲ προσκυνεῖν»⁽⁴⁾. Ἀργότερον ὁ Εἰρηναῖος, ἐπὶ τοῦ θέματος ὁμιλῶν εἶπε: «Ἐκεῖνος ὅστις διδάσκεται ἐκ τοῦ στόματος ἄλλου, ὀνομάζεται υἱὸς αὐτοῦ ὅστις τὸν διδάσκει, καὶ ὁ διδάσκων ὀνομάζεται πατήρ τοῦ διδασκομένου»⁽⁵⁾. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει μὲ τρόπον κατηγορηματικόν: «Πατέρες τὸν κατὰ τὸν παιδευόμενον κατὰ τὴν ὑπακοὴν τοῦ παιδεύοντος»⁽⁶⁾. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου⁽⁷⁾, εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῶν Μαρτύρων τῆς Λυῶνος, ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης Ἐλευθέρος προσφωνεῖται: «Πάτερ Ἐλευθέρε». Ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἀλεξάνδρου «Πατέρες» ὀνομάσθησαν ὁ Πάνταινος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς⁽⁸⁾. Ὁ Κυπριανὸς ἐπίσης περὶ τὸ 251 μ. Χ., ἔλαθεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὁποίαν προσφωνεῖται «Πατήρ». Ὁ Μ. Βασίλειος ὀνομάζει τὸν Μ. Ἀθανάσιον «τιμιώτατον πατέρα»⁽⁹⁾, ἢ «θεοφιλέστατον πα-

(3) Α' Πέτρ. 5, 13.

(4) Μαρτύριον Πολυκάρπου 12, 2.

(5) Κατὰ αἶρ. 4, 41, 2.

(6) Στρωματεῖς Α' 1, 1.

(7) Ἐκκλησ. Ἱστορία 5, 4, 2.

(8) Ἐνθ. ἀνωτ. 6, 14, 9.

(9) Ἐπιστολαὶ 66 καὶ 70.

τέρα»⁽¹⁰⁾, και τὸν Εὐσέβιον, Ἐπίσκοπον Σαμοσάτων, ἐπίσης «θεοφιλέστατον πατέρα»⁽¹¹⁾.

Μὲ ἄλλους λόγους, «Πατέρες» ἀρχικῶς ὠνομάζοντο οἱ Ἐπίσκοποι, ἐπειδὴ ἐκήρυττον καὶ ἐδίδασκον τὸν λαόν, ἀργότερον δὲ ὁ ὅρος ἀπεδόθη καὶ εἰς μὴ ἐπισκόπους, ὅπως π. χ. ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ὠνομάσθη «πατήρ» ὁ Ἰερώνυμος, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο Ἐπίσκοπος. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρας, ὠνομάσθησαν «μεγάλοι Πατέρες» ἢ «Οἰκουμενικοὶ Διδάσκαλοι», ὅπως οἱ τρεῖς Ἰεράρχαι, Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ οἱ Ἀμβρόσιος, Αὐγουστίνος, Ἰερώνυμος καὶ Γρηγόριος ὁ Μέγας εἰς τὴν Δύσιν, καίτοι καὶ ἄλλοι ἀνεγνωρίσθησαν ὡς «μεγάλοι», ὅπως ὁ Ἐφραίμ, ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, κ. ἄ.

2. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπαραιτήτως καὶ συγγραφεῖς. Ποῦ ὅμως θὰ εὕρωμεν τὰ ἔργα των; Εἶναι εὐτύχημα ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν μας δὲν δυσκολευόμεθα πολὺ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Βεβαίως τὰ πατερικὰ κείμενα δὲν ἀφθονοῦν καὶ δὲν εἶναι ἀκόμη προσιτὰ εἰς ὅλους. Ἀλλὰ ὠριμάζει σιγά-σιγά ἡ σκέψις ὅτι τὰ ἔργα τῶν Πατέρων πρέπει νὰ καταλάβουν τὴν πρώτην μετὰ τὴν Ἄγ. Γραφὴν θέσιν εἰς τὰ ἀναγνώσματα τῶν πιστῶν, καὶ, ἐπομένως, ἡ προσπάθεια ἱκανοποιήσεως αὐτῆς τῆς ἀνάγκης. Ἦδη τὰ περισσότερα ἔργα τῶν περισσοτέρων Πατέρων ἐξεδόθησαν ὅπως ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν εἰς διαφόρους γλώσσας. Αἱ σπουδαιότεραι γενικαὶ ἐκδόσεις τῶν ἔργων τῶν Πατέρων, εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ἡ πιὸ μεγάλη συλλογὴ πατερικῶν κειμένων εἶναι ἡ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐπεμελήθη ὁ Γάλλος μοναχὸς J. P. Migne κατὰ τὸν προηγούμενον αἰῶνα εἰς τὸ Παρίσι, μετὰ τὸν τίτλον: «Πλήρης σειρὰ τῆς Πατρολο-

γίας»⁽¹²⁾. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Σειράν⁽¹³⁾, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἀπὸ τὸ 1857-1866, καὶ περιλαμβάνει εἰς 161 ὀγκώδεις τόμους τετάρτου μεγάλου σχήματος τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως τῶν ἔργων τῶν Πατέρων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ 1439. Εὐρετήρια καὶ πιννακας εἰς τὴν τεραστίαν αὐτὴν συλλογὴν συνέταξαν ὁ Δωρόθεος Σχολάριος καὶ ὁ Καβαλλέρα. Πλήρεις σειραὶ αὐτῆς τῆς συλλογῆς ὑπάρχουν σήμερον ἐλάχισται εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ πολλοὺς λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερος εἶναι τὸ ὑψηλὸν κόστος τῆς ἐκδόσεως. Ἐπίσης ἡ συλλογὴ τοῦ Γάλλου μοναχοῦ ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ τὴν Λατινικὴν Σειράν⁽¹⁴⁾, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὰ ἔργα τῶν Πατέρων ποῦ ἔγραψαν Λατινιστί, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (1216). Ἡ Σειρὰ αὕτη ἐξεδόθη ἀπὸ τὸ 1844-1855 καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 217 τόμους, ἰδίου σχήματος καὶ μεγέθους. Ἐπίσης ἔχει καὶ 4 ἰδιαιτέρους τόμους εὐρετηρίων. Ἡ ὅλη συλλογὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ 378 τόμους. Ἔργα Πατέρων τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν μεταγενεστέρως ἢ ἐχαρακτηρίσθησαν ἀργότερον ὑπὸ τῆς Κριτικῆς ὡς γνήσια, ἐκδίδονται τελευταίως εἰς τὴν ἰδίαν συλλογὴν, εἰς νέαν σειράν. Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει καὶ ἔργα ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων οἱ ὁποῖοι ἔζησαν πρὸ τοῦ 800 μ. Χ., ἀλλὰ δὲν εἶναι «Πατέρες», καθὼς καὶ ἔργα ἄλλων οἱ ὁποῖοι ἔζησαν μετὰ τὸ 800 μ. Χ.

β) Μεγάλης σπουδαιότητος καὶ ἀξίας εἶναι ἡ ἐκδοτικὴ σειρὰ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου ἡ ὁποία ἤρchiσε νὰ ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1897. Ἡ σειρὰ ἔχει τὸν τίτλον: «Οἱ Ἕλληνες Χριστιανοὶ Συγγραφεῖς τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων»⁽¹⁵⁾, περιλαμβάνει ὅμως καὶ ἔργα Πατέρων οἱ ὁποῖοι ἔζησαν μετὰ τὸν Γ' αἰῶνα. Ἡ ἐκδοσις τῶν ἔργων

(12) Patrologiae Cursus Completus

(13) Migne: Series Graeca, Paris 1857-1866

(14) Migne: Series Latina, Paris 1844-1855

(15) Die Griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte

(10) Ἐπιστ. 82.

(11) Ἐπιστ. 98.

είναι κριτική και έχει εισαγωγάς και πίνακας εις τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν. Μέχρι σήμερον ἐξεδόθησαν 41 τόμοι.

γ) Ἡ Ἀκαδημία τῆς Βιέννης ἐξέδωσε ἀπὸ τοῦ 1866 μίαν σειρὰν 70 τόμων με ἔργα ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων οἱ ὅποιοι ἔγραψαν Λατινιστί. Ἡ σειρά ἔχει τὸν τίτλον: «Συλλογὴ Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων»⁽¹⁶⁾.

δ) Ἀπὸ τοῦ 1903 ἐξεδόθη εἰς τὸ Παρίσι μία πατερικὴ σειρά, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὰ ἔργα τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ σειρά ἔχει τὸν τίτλον: «Συλλογὴ τῶν Χριστιανῶν Συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς»⁽¹⁷⁾, καὶ περιλαμβάνει 100 τόμους ἔργων τῶν Σύρων, Κοπτῶν, Ἀράβων καὶ Αἰθιοπῶν συγγραφέων. Συνεργάζονται πολλοὶ ἐκδόται.

ε) Ἔργα Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς περιλαμβάνει καὶ ἡ σειρά «Πατρολογία τῆς Ἀνατολῆς»⁽¹⁸⁾, ἡ ὁποία ἐκδίδεται εἰς τὸ Παρίσι ἀπὸ τοῦ 1907 καὶ ἔχει 25 τόμους.

στ) Ἀπὸ τοῦ 1941 ἐκδίδονται εἰς τὸ Παρίσι ὑπὸ ὀναμαστῶν Πατρολόγων ἔργα Πατέρων ὑπὸ τὸν τίτλον: «Χριστιανικαὶ Πηγαι»⁽¹⁹⁾.

ζ) Πολλοὶ τόμοι ἔργων Πατέρων ἐξεδόθησαν εἰς Λονδίνον καὶ Ν. Ὑόρκην εἰς τὴν «Κλασσικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Λόεμπ»⁽²⁰⁾.

η) Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκδίδει ἀπὸ τοῦ 1954 εἰς Ἀθήνας τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων Πατέρων εἰς μίαν σειρὰν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων». Εἶναι ἡ πρώτη μεγάλη συλλογὴ ποῦ ἐκδίδεται εἰς Ἑλλάδα. Περιλαμβάνει μέχρι στιγμῆς 36 τόμους. Ὁ ρυθμὸς τῆς ἐκδόσεως εἰς τὴν παρούσαν σειρὰν εἶναι θραδύς, ἀν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγένετο ἀπλή ἀνατύπωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Migne ἢ ἄλλων ἐκδόσεων.

(16) Corpus Scriptorum ecclesiasticorum Latinorum

(17) Corpus Scriptorum ecclesiasticorum Orientalium

(18) Patrologia Orientalis

(19) Sources Chrétiennes

(20) The Loeb Classical Library

Εἶναι δυστύχημα ὅτι πρὸς καιρὸν διεκόπη ἡ ἀνωτέρω ἔκδοσις. Ἦδη ὅμως, κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας», ἀνετέθη εἰς ἐπιτελεῖον ειδικῶν ἐπιστημόνων, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ ἐποπτεῖαν τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Πατρολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, κ. Κωνσταντίνου Μπόνη, νὰ συνεχίσῃ τὴν τόσον ἀπαραίτητον διὰ τοὺς Ἑλληνας ἔκδοσιν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθείσας γενικὰς ἐκδόσεις πατερικῶν ἔργων, ὑπάρχουν καὶ πολυάριθμοι ἄλλαι ἐκδόσεις μεμωμένων ἔργων αἱ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ.

3. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Ἡ ἀνάγκη τῆς μεταφράσεως τῶν Πατερικῶν ἔργων ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὅλοι ὅσοι ἤθελαν ἢ ἔπρεπε νὰ ἀναγνώσουν τὰ ἔργα τῶν Πατέρων, δὲν ἐγνώριζαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἢ τὴν Λατινικὴν ἢ τὰς Ἀνατολικὰς γλώσσας, εἰς τὰς ὁποίας ἐγράφησαν τὰ πατερικὰ ἔργα. Ἐπιτελεῖα ειδικευμένων μεταφραστῶν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἀνέλαβαν τὸ δύσκολον ἔργον νὰ προσφέρουν τοὺς πατερικοὺς θησαυροὺς εἰς διαφόρους συγχρόνους γλώσσας, πρὸς ἐντρυφήμα ὅλου τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι μόνον τῶν ειδικῶν Θεολόγων. Ἡ προσφορά τῶν μεταφράσεων αὐτῶν εἶναι ἀνεκτίμητος. Αἱ σπουδαιότεραι σειραὶ μεταφράσεων πατερικῶν κειμένων εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ἀγγλιστί:

—«Ἡ Βιβλιοθήκη τῶν Πατέρων»⁽²¹⁾, εἰς Ὁξφόρδην, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1838-1888. Ἐξέδωσε 45 τόμους μεταφρασμένων πατερικῶν κειμένων.

—«Ἡ Χριστιανικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Πατέρων πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας»⁽²²⁾, εἰς Ἐδιμβούργον τῆς Σκωτίας. Ἐξεδόθη

(21) Library of the Fathers

(22) The Ante-Nicene Christian Library

σαν 24 τόμοι μεταξύ τῶν ἐτῶν 1866-1872.

—«Οἱ Πατέρες πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου»⁽²³⁾, εἰς Μπούφφαλο. Ἐξεδόθησαν 8 τόμοι κατὰ τὰ ἔτη 1884-1886.

—«Οἱ Πατέρες τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον»⁽²⁴⁾. Ἡ σειρὰ ἐξεδόθη εἰς Ν. Ὑόρκην μεταξύ τῶν ἐτῶν 1886-1900, εἶδον δὲ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος 28 τόμοι.

—«Ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ Συγγραφεῖς»⁽²⁵⁾. Ἡ σειρὰ αὕτη ἤρχισε νὰ ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1946 εἰς τὸ Γουέστμινστερ MD.

—«Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας»⁽²⁶⁾. Ἐκδίδει μεταφρασμένα ἔργα Πατέρων ἐν Ν. Ὑόρκη ἀπὸ τοῦ 1947.

—Ἀρκετὰ Ἑλληνικά, Λατινικά, λειτουργικά καὶ ἀνατολικῶν γλωσσῶν κείμενα ἐξέδωσαν ἐπίσης εἰς Λονδίνον «Ἡ Ἑταιρεία πρὸς διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς Γνώσεως»⁽²⁷⁾, ἀπὸ τοῦ 1917 καὶ ἐντεῦθεν.

β) Γαλλιστί:

—«Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας»⁽²⁸⁾. Παρίσι, 1835-1849. Ἐξεδόθησαν 10 τόμοι.

—Ἐκλεκτικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας»⁽²⁹⁾. Ἐξεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Παρίσι τὸ 1828 εἰς 36 τόμους. Ἐπανεξεδόθη δὲ εἰς Βρυξέλλας καὶ Λουβαίν εἰς 27 τόμους ἀπὸ 1828-1834.

—«Κείμενα καὶ δοκουμενὰ δι' ἱστορικάς σπουδὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ»⁽³⁰⁾. Ἐξεδόθησαν 20 τόμοι κειμένων καὶ μεταφράσεων εἰς τὸ Παρίσι μεταξύ τῶν ἐτῶν 1904-1912.

—«Πατρολογικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Πνευ-

(23) The Ante-Nicene Fathers

(24) A selected Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church

(25) Ancient Christian Writers

(26) The Fathers of the Church

(27) Society for Promoting Christian Knowledge

(28) Les Pères de l' Eglise

(29) Bibliothèpue choisie des Pères de l' Eglise

(30) Textes et documents pur l' étude historique du Christianisme

ματικότητος»⁽³¹⁾. Ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1932 εἰς τὸ Παρίσι.

—«Οἱ Χριστιανοὶ Ἠθικολόγοι»⁽³²⁾. Κείμενα καὶ σχόλια. Ἐξεδόθησαν 12 τόμοι εἰς τὸ Παρίσι μεταξύ τῶν ἐτῶν 1924-1932.

—«Χριστιανικαὶ Πηγαί»⁽³³⁾. Ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1941 εἰς τὸ Παρίσι. Περιλαμβάνει κείμενα καὶ μεταφράσεις.

—«Οἱ Μεγάλοι Χριστιανοὶ Σύγγραφεῖς»⁽³⁴⁾. Ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1942 εἰς τὴν Λυῶνα καὶ τὸ Παρίσι.

γ) Γερμανιστί:

—«Ἄπαντα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας»⁽³⁵⁾. Ἐξεδόθησαν εἰς τὸ Κέμπτεν 39 τόμοι μεταξύ τῶν ἐτῶν 1830-1854.

—«Βιβλιοθήκη τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας»⁽³⁶⁾. Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον εἶναι γνωσταὶ τρεῖς σειραί. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει 80 τόμους ἐκδοθέντας εἰς Κέμπτεν κατὰ τὰ ἔτη 1869-1888. Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει 61 τόμους ἐκδοθέντας πάλιν εἰς Κέμπτεν μεταξύ τῶν ἐτῶν 1911-1930. Ἡ δευτέρα αὕτη σειρὰ περιλαμβάνει καὶ 2 τόμους πινάκων. Ἡ τρίτη τέλος σειρὰ ἐξεδόθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1932-1939 καὶ περιέχει 20 τόμους. Συνολικῶς ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιβλιοθήκη τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας» ἐξεδόθησαν 161 τόμοι μεταφρασμένων πατερικῶν ἔργων. Τὸ ἔργον εἶναι κολοσσιαϊκῆς καὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

δ) Λοιπαὶ Μεταφράσεις:

Ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς γλώσσας εἰσὶν ἄρκετὰ μεταφράσεις πατερικῶν ἔργων εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, αἱ ὁποῖαι ἐκδίδονται εἰς Ρώμην ἀπὸ τοῦ 1921, εἰς Σιέννη ἀπὸ τοῦ 1928, εἰς Φλωρεντίαν ἀπὸ τοῦ 1930 καὶ εἰς Τουρίνον ἀπὸ τοῦ 1936.

Εἰς τὴν ἰσπανικὴν γλῶσσαν ὑπάρ-

(31) Bibliothèque de spiritualité

(32) Moralistes Chrétiennes

(33) Sources Chrétiennes

(34) Les grands écrivains chrétiens

(35) Sämtliche Werke der Kirchenväter

(36) Bibliothek der Kirchenväter

χουν ἑτεροι τέσσαρες σειραὶ μεταφράσεων πατερικῶν ἔργων. Ἡ μία ἐκδίδεται εἰς Βαρκελώνην ἀπὸ τοῦ 1916 καὶ αἱ ὑπόλοιποι εἰς Μαδρίτην ἀπὸ τοῦ 1889.

Εἰς τὴν Ὑλλανδίαν καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδικὴν γλῶσσαν ἔχομεν δύο ἀξιολόγους μεταφραστικὰς σειρὰς πατερικῶν ἔργων. Ἡ μία ἐκδίδεται εἰς τὸ Λάιντεν ἀπὸ τοῦ 1906 καὶ περιλαμβάνει 50 καὶ πλέον τόμους. Ἡ ἄλλη ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1948 εἰς Οὐτρέχτην.

Εἰς τὸ Πόζναμ ἐξεδόθησαν 20 τόμοι μεταφρασμένων πατερικῶν ἔργων εἰς τὴν Πολωνικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν Νορβηγικὴν γλῶσσαν ἔχομεν 15 τόμους μεταφράσεων οἱ ὅποιοι ἐξεδόθησαν μεταξύ τῶν ἐτῶν 1880-1887 εἰς τὴν Χριστιανίαν.

ε) Ἑλληνικαὶ Μεταφράσεις:

Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχομεν σοβαρὰς καὶ συστηματικὰς ἐκδοτικὰς προσπάθειας μεταφράσεως πατερικῶν ἔργων εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς μεταφράσεως δὲν εἶναι τὸσον ἐπείγουσα ὅσον εἰς τοὺς μὴ Ἑλληνας Χριστιανούς καὶ εἰς τὴν ἀγνοίαν καὶ παραθεώρησιν ἀσφαλῶς τῶν πατερικῶν θησαυρῶν ἐκ μέρους τοῦ πολλοῦ κόσμου. Ἡ ἰδιωτικὴ ἔμπνευσις καὶ πρωτοβουλία ἐν τούτοις, ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ δείγματα. Ἀναφέρονται μερικὰ ἐξ αὐτῶν:

—Λόγοι τοῦ Μ. Βασιλείου εἰς δύο τεύχη ἐξεδόθησαν ἐν μεταφράσει ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «ἡ Ζωή» (Ἀθήναι 1933 καὶ 1936). Ἐσχάτως πολλοὶ μετέφρασαν τὴν Ὁμιλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου «Πρὸς τοὺς νέους...» (Π. Στάμος, Β. Μουστάκης, Β. Μπιλάλης κ. ἄ.).

—Αἱ ἐξομολογήσεις τοῦ Αὐγουστίνου μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰς 2 τεύχη ὑπὸ Ἀνδρ. Δαλεζίου (Ἀθήναι 1951). Ἐπίσης μετεφράσθη καὶ «Ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» τοῦ ἰδίου Πατρός.

—Ὁ καθηγητὴς Π. Χρήστου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἐξέδωσε τὸ 1954 τοὺς «Περὶ Ἱερωσύνης Λόγους» Ἰωάννου

τοῦ Χρυσοστόμου (εἰσαγωγή, κείμενον, μετὰφρασις). Τοὺς ἰδίους λόγους μετέφρασε καὶ ὁ Θεοδ. Σπεράντοας τὸ 1959.

—Ὁ Ἄλ. Κορακίδης ἐξέδωκε ἐν μεταφράσει «Ὁμιλίας μεγάλων Πατέρων εἰς τὸ Τριῶδιον» (Ἀθήναι 1964). Προτίθεται δὲ νὰ συνεχίσῃ τὴν μεταφραστικὴν του προσπάθειαν.

—Ἰδιαιτέρως πρέπει ν' ἀναφερθοῦν αἱ προσπάθειαι τοῦ Θεολόγου—Λυκειάρχου Παναγιώτου Στάμου, ὅστις μετέφρασεν ἡδη καὶ ἐξέδωσε ἀρκετὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου: Π. χ. Τὰς Ὁμιλίας εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, τὰς Ὁμιλίας περὶ Ἱερωσύνης, Ὁμιλίας σχετικὰς μὲ τὸν γάμον, τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Χρυσοστόμου μετὰ τῆς Ὀλυμπιάδος, κ.λ.π.

Ὑπάρχουν θεαίως καὶ ἄλλαι μεμονωμένοι προσπάθειαι μεταφράσεων πατερικῶν ἔργων εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, ὀφειλόμεναι εἰς φιλοτίμους ἰδιωτικὰς πρωτοβουλίας, ἀλλ' ἡ γενικὴ ἐντύπωσις εἶναι ὅτι ἡ μεταφραστικὴ προσπάθεια τῶν ἔργων τῶν Πατέρων εἰς Ἑλλάδα εἶναι ἀκόμη ἀσυστηματοποίητος. Τὸ ἔργον θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀναληφθῇ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως Ἐκκλησίας, ἢ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἢ ὑπὸ ἐνὸς ἐκδοτικοῦ οἴκου ἐκδίδοντος βιβλία θρησκευτικοῦ περιεχομένου, π. χ. ὑπὸ τῆς «Ζωῆς». Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἐν ἐπιτελεῖον μεταφραστῶν ἐκ Θεολόγων καὶ Φιλολόγων τὸ ὅποιον θ' ἀναλάβῃ νὰ ξεκλειδώσῃ τοὺς κλειδωμένους διὰ τοὺς πολλοὺς Ἑλληνας πατερικούς θησαυρούς, καὶ νὰ δώσῃ τοιοῦτοτρόπως στερεὰν τροφήν εἰς τοὺς πιστοὺς «πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»⁽³⁷⁾.

4. Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΑΣ

Ὁρισμένοι τόποι φημίζονται διὰ τὰς Πατρολογικὰς σπουδὰς καὶ ἐρεῦνας πού γίνονται εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἡ Ὁξφόρδη καὶ τὸ Καίμπριτζ π.χ. εἰς Ἀγγλίαν, τὸ Χάρβαρντ καὶ τὸ Πρίνστον εἰς Ἀμερικὴν, τὸ

(37) Ἐφ. 4, 11-2.

Παρίσι και ἡ Σερβῶν ἑἰς τὴν Γαλλίαν, τὰ Μοναστήρια τῆς Σεβτόν καὶ τῆς Λουβαίν ἑἰς τὸ Βέλγιον κ.λ.π.

Μερικοὶ Πατρολόγοι ἔχουν μεγάλην φήμην διεθνῶς, λόγῳ τῶν πολλαπλῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ ἔχουν προσφέρει ἑἰς τὴν Πατρολογία. Ἀπὸ τοὺς Ὁρθοδόξους διακρίνονται, ἔκτος τῶν Καθηγητῶν τῶν δύο Θεολογικῶν μας Σχολῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῶν Βρυξελλῶν Σεβ. Βασίλειος Κριβοσέιν, οἱ πρεσβύτεροι Γεώργιος Φλωρόβσκυ καὶ Ἰωάννης Μέγιεντορφ, καὶ ὁ Βλαδιμηρος Λόσσκυ. Ἀπὸ τοὺς μὴ Ὁρθοδόξους φημίζονται ἰδιαιτέρως ὁ δρῶν ἑἰς Ἀμερικὴν Ἰωάννης Κάστεν, ὁ Γάλλος Ντανιελού, οἱ Ἄγγλοι Κρός καὶ Τσιάντουϊκ, ὁ ἐσχάτως ἀποθανὼν Γερμανὸς Ἀλτάνερ, κ. ἄ.

Περιοδικὰ ἐπιστημονικὰ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ πατρολογικὰ θέματα εἶναι τὸ «Βυζαντινὸν Περιοδικόν»⁽³⁸⁾, ἑἰς Γερμανίαν, «Ἡ Ἐπιθεώρησις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας»⁽³⁹⁾, ἑἰς τὸ Βέλγιον, «Τὸ Περιοδικὸν τῶν Θεολογικῶν Σπουδῶν»⁽⁴⁰⁾, ἑἰς τὴν Ἀγγλίαν, «Ἡ Θεολογικὴ Ἐπιθεώρησις τοῦ Χάρβαρντ»⁽⁴¹⁾, ἑἰς τὴν Ἀμερικὴν, κ.ἄ.

Αἱ εἰδικαὶ μονογραφίαι ποὺ ἐγράφησαν ὑπὸ εἰδικῶν Πατρολόγων καὶ Θεολόγων ἐπὶ πατρολογικῶν θεμάτων, ἦτοι ἐπὶ προβλημάτων τοῦ θίου, τῶν ἔργων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ ἀριθμηθοῦν οὔτε νὰ ἀναφερθοῦν. Δεκάδας ἔργων, διὰ ν' ἀναφέρωμεν ἔν παρὰδειγμα, ἐξέδωσεν περὶ τοῦ Ἀγ. Αὐγουστίνου μίαν μόνον Φίρμα: «Αἱ Σπουδαὶ περὶ τοῦ Αὐγουστίνου» ἑἰς τὸ Παρίσι. Τὸ διεθνὲς Βιβλιοπωλεῖον τῶν Μπλάκγουελλς ἑἰς Ὁξφόρδην ἔχει διὰ τὰς εἰδικὰς πατρολογικὰς μονογραφίας ποὺ διαθέτει, εἰδικὸν τιμοκατάλογον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔν ὀλόκληρον βιβλίον. Μὲ ἄλλους

λόγους ἑἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν παρατηρεῖται ἑἰς τὰς ἡμέρας μας πρωτοφανὲς ἐκδοτικὸς ὄργανισμὸς γύρω ἀπὸ τοὺς Πατέρας καὶ τὴν διδασκαλίαν των. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν Πατρολόγων καὶ τῶν Θεολόγων ἐπὶ τῆς τεραστίας διεθνούς πατρολογικῆς βιβλιογραφίας, ἐκδίδεται κατ' ἔτος (ἀπὸ τοῦ 1956 καὶ ἐντεῦθεν) εἰδικὸς τόμος ὑπὸ τὸν τίτλον *Bibliographia Patristica*, τὸν ὁποῖον ἐπιμελεῖται ὁ καθηγητὴς W. Schneemelcher ἐν Βόννῃ, καὶ ἑἰς τὸν ὁποῖον συνεισφέρουν ἐπιστήμονες ἐκ πλείστων χωρῶν τοῦ κόσμου. Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς Συνεργάται τῆς «Πατρολογικῆς Βιβλιογραφίας» εἶναι ὁ καθηγητὴς Μ. Σιώτης καὶ ὁ βιβλιοθηκᾶριος τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας Θεοδ. Μοσχονᾶς.

Καὶ οἱ Ἕλληνες Θεολόγοι δὲν ὑστεροῦν ἑἰς εἰδικὰς ἐργασίας γύρω ἀπὸ τοὺς Πατέρας. Ὁ Ἀρχιμ. Ἰω. Ἀλεξίου γράφει διὰ τοὺς «Πολυφώτους Ἀστέρας» (Μ. Βασίλειον καὶ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον) καὶ τὸν «Φλογερὸν Μαχητὴν» (Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον). Ὁ Ἀρχιμ. Σπ. Μπιλάλης δημοσιεύει ἐργασίαν του περὶ τοῦ «Πρωταθλητοῦ τοῦ Κολοσσαίου» (Ἰγνατίου). Πλείστοι γράφουν ὁμιλίαι καὶ λόγους διὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας. Διδάκτορες Θεολογίας ἢ Φιλοσοφίας ἀναγορεύονται μὲ ἐργασίας ἐπὶ πατρολογικῶν θεμάτων: (Κων. Φούσκας: Ἰσιδωρος ὁ Πηλουσιώτης, μὲ εἰδικὴν ἀναφορὰν ἑἰς τὴν χρῆσιν τῆς Καινῆς Διαθήκης, Ἀγγλιστί, Glasgow, 1961. Ἡλ. Μουτσούλας: Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Γρηγόριον Νύσσης, Ἀθήναι 1965, κ.ἄ.). Ὑφηγηταὶ ἀναδεικνύονται μὲ διατριβάς πατρολογικοῦ χαρακτῆρος, (Ἄνδρ. Θεοδώρου: Ἡ Θεολογία τοῦ Ἰουστίνου καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, Ἀθήναι 1960. Γεωργ. Μαντζαρίδης: Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Θεσσαλονίκη 1963, κ.ἄ.). Μόλις πρὸ ἡμερῶν ἐκυκλοφόρησεν τὸ βιβλίον «Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ Ἄνθρωπος»⁽⁴²⁾, ὑπὸ τοῦ γονίμου καλᾶ-

(38) *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig

(39) *Revue d'histoire ecclésiastique*, Louvain

(40) *Journal of Theological Studies*, London

(41) *Harvard Theological Review*, Cambridge, Mass

(42) Ἐκδ. «Ζωῆς», Ἀθήναι 1966, σελ. 396

μου του Ἀρχιμ. Ἡλία Μαστρογιαννοπούλου, τὸ ὁποῖον, χωρὶς νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ μόνον ἐπιστημονικόν, συνδυάζει εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν τὴν ἐπιστημονικὴν πατρολογικὴν ἐνημέρωσιν καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ ἐκλαϊκευσιν ποῦ εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὸ εὐρὺ κοινόν. Διὰ τὸν λόγον ἀκριθῶς αὐτὸν εἶναι ἕν ἀξιόλογον καὶ χρήσιμον βιβλίον.

Συνεδρία γίνονται εἰς διαφόρους χώρας πρὸς τὸν σκοπὸν ἀνακοινώσεων, ὁμιλιῶν, διαλέξεων καὶ συζητήσεων ἐπὶ πατρολογικῶν θεμάτων. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα τὰ συνέδρια τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι τὸ «Διεθνὲς Συνεδριον Πατρολογικῶν Σπουδῶν», τὸ ὁποῖον συγκαλεῖται κάθε 4 ἔτη εἰς τὴν Ὁξφόρδην τῆς Ἀγγλίας, ὅπου συρρέουσι ἑκατοντάδες εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ διὰ τῶν ὁμιλιῶν τῶν προάγουσιν τὴν Πατρολογικὴν Ἐπιστήμην.

Τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ μέσα εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Πατρολογίας καὶ τῶν Πατρολόγων. Βιβλιοθήκαι χειρογράφων ταξινομημένων κατὰ τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις, ἀναμένουσι τοὺς ἐρευνητάς. Φωτοαντίγραφα σπανίων χειρογράφων καὶ μικροφίλμς ὁλοκλήρων βιβλίων εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουσι εὐκόλως κτήματα τῶν εἰδικῶν. Τὸ σύστημα τοῦ δανεισμοῦ παλαιῶν ἐκδόσεων μεταξὺ τῶν μεγάλων Βιβλιοθηκῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, διευκολύνει τὸ ἔργον τῶν Πατρολόγων. Μηχανήματα μεγεθύνσεως τῶν μικροφίλμς δι' εὐκόλον ἀνάγνωσιν, ὑπάρχουσι εἰς ὅλας τὰς μεγάλας Βιβλιοθήκας. Ἐπαναστατικὴ εἶναι ἡ χρησιμοποίησις καὶ αὐτοῦ τοῦ ηλεκτρονικοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὴν διακρίθωσιν τῆς γνησιότητος διαφόρων πατερικῶν ἔργων ἢ διὰ τὴν συντόμευσιν τῶν ἐργασιῶν καὶ τὴν ἐπιτέλεισιν αὐτῶν ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, ἐνῶ ἄλλοτε θὰ ἐχρειάζετο ἔρευνα δεκαετηρίδων.

Ὅλαι αἱ ἐκδηλώσεις αἱ ὁποῖαι λαμβά-

νουν χώραν εἰς τὴν ἐποχὴν μας γύρω ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἔχουσι ὡς σκοπὸν νὰ κάμωσι τὴν φωνὴν τῶν Πατέρων γνωστὴν εἰς ὅλους καὶ ἀκουστὴν ἀπὸ ὅλους καὶ νὰ δώσωσι εἰς τοὺς Πατέρας τὸ προβάδισμα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐν Χριστῷ οἰκοδομῆς τῶν Πιστῶν. Κάθε κόπος καὶ κάθε θυσία δικαιολογοῦνται ἀπολύτως, προκειμένου νὰ γίνωσι κτήματα τῶν πιστῶν οἱ πατερικοὶ θησαυροί. Εἶναι καιρὸς νὰ τεθῇ «ὁ λύχνος ἐπὶ τὴν λυχνίαν» (44).

5. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ

Ἐκλεκτὰ ἐπιτελεῖα εἰδικῶν Πατρολόγων εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς Πατέρας, μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἐναρέτου αὐτῶν θείου, τῆς ἀόκνου δραστηριότητός των, τῆς ἐξαιρέτου διδασκαλίας των, καὶ ἐν γένει μὲ τὸ ὑπέροχον παράδειγμά των. Καὶ εἶναι στρατιαὶ ὀλόκληροι οἱ Πιστοὶ οἱ ὁποῖοι μελετοῦσι τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν βίον τῶν Πατέρων. Ἀλλὰ διὰ τί ὅλος αὐτὸς ὁ θόρυβος καὶ ὁ κόπος; Ποία ἡ ὠφέλεια νὰ ξεθάπτωμεν παλαιὰ χειρόγραφα, νὰ τὰ ὑποβάλωμεν εἰς κριτικὴν ἐξέτασιν, νὰ τὰ τυπῶνωμεν εἰς βιβλία, νὰ τὰ σχολιάζωμεν, νὰ τὰ μελετῶμεν, νὰ συζητοῦμεν ἐπάνω εἰς αὐτά; Μήπως εἶναι ματαιοπονία νὰ γυρίσωμεν αἰῶνας πίσω, νὰ ἀνακατευθοῦμε μὲ τὰ πλήθη ποῦ συνωθοῦνται γύρω ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τῆς Ἀντιοχείας, διὰ νὰ ἀκούσωμεν τὸ κήρυγμά τοῦ Χρυσοστόμου; Ἡ νὰ μεταβοῦμεν εἰς τὸ Πηλοῦσιον ἢ εἰς τὴν Ταβερνησίαν ἢ εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἀικοιμητῶν, ἢ εἰς τὸ Σινᾶ διὰ νὰ μαθητεύσωμεν παρὰ τοὺς πόδας ἀγίων Ἀσκητῶν; Τί θὰ εἶχαν νὰ προσφέρουσι εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον μὲ τὴν ἀνησυχίαν, τὴν ἀγωνίαν, τὸ ἀγχος, μὲ τὰ τόσα δυσεπίλυτα προβλήματατά του, μὲ τὸ ἀνικανοποίητον αἶσθημα εἰς τὴν ψυχὴν του, αὐτοὶ οἱ Πατέρες οἱ ὁποῖοι, ἂν μὴ τί ἄλλο, ἔζησαν χίλια καὶ χίλια πεντακόσια ἔτη πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς; Ποία ἢ προσφορὰ τῶν Πατέρων εἰς τὴν ἐποχὴν μας;

(44) Ματθ. 5, 15.

(43) Περισσότερα περὶ τοῦ Συνεδρίου τούτου βλέπε: Κων. Φούσκα: Τὸ Δ' Διεθνὲς Συνεδριον Πατρολογικῶν Σπουδῶν, εἰς Περιοδικὰ «Ἐκκλησία», τεύχος 1-12-1963, καὶ «Ἀνάπλασις», τεύχος Νοεμβρίου 1963.

α) Προσφορά Ὁρθοδόξου διδασκαλίας.

Ἡ ἀνάγκη προσφορᾶς τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ περὶ τῶν δογμάτων καὶ τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς τῶν Χριστιανῶν, δὲν εἶναι σήμερον μικρά. Ἀντιθέτως, εἶναι μεγάλη. Ὅσον ἡ χρονικὴ ἀπόστασις τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν οἱ πιστοί, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἔγινε ὁ πρῶτος εὐαγγελισμὸς τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, μεγαλώνει, τόσο μεγαλώνει καὶ ἡ ἀνάγκη διατηρήσεως ἀνοθεύτου τῆς ἀρχικῆς διδασκαλίας, καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς προσφορᾶς εἰς τοὺς ὅλον ἐναντιούμενους ἀνθρώπους τῆς ἰδίας, πῆς ὀρθῆς διδασκαλίας, τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Πατέρες προσφέρουν πλουσίαν, πειστικὴν καὶ τεκμηριωμένην ὀρθόδοξον διδασκαλίαν εἰς τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον. Διότι ἡ Πατρολογία δὲν εἶναι ἀπλῶς «Ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς Γραμματολογίας», ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ π. Φλωρόβσκυ⁽⁴⁵⁾, ἀλλὰ κυρίως «πατερικὴ θεολογία», δηλαδὴ ἔκθεσις τοῦ τί διδάσκουν οἱ Πατέρες.

Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν μας καταβάλλεται ὑπὸ ποικιλοῦμων αἰρετικῶν συστηματικὴ προσπάθεια παραχαράξεως τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι πολλοὶ ἀστοχῆσαντες «περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν»⁽⁴⁶⁾, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀγνοία τῶν ὀρθοδόξων διδασκαλιῶν ὑπὸ πολλῶν πιστῶν, ἡ ἀνάγκη τῆς προσφορᾶς ὀρθοδόξου διδασκαλίας σήμερον γίνεται περισσότερο ἐπιτακτικὴ.

Καὶ οἱ διοικοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία πάντοτε πολεμεῖται ὑπὸ σκοτεινῶν δυνάμεων, ἀντιμετωπίζοντες πλῆθος προβλημάτων, ἔχουν ἀνάγκη νὰ ἐλέγχουν τὴν γραμμὴν πλεύσεως μετὰ γνώμονα τὴν αἰώνιον ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Πατέρες προσφέρουν καὶ τὰ δύο: Καὶ ἀλήθειαν καὶ ζωὴν. Πόσον δὲ ἐπικίνδυνον εἶναι νὰ ἀγνοῆσθαι κανεὶς τὴν φωνὴν καὶ τὴν παρουσίαν τῶν Πατέρων καὶ νὰ στηριχθῆ

τάχα μόνον εἰς τὴν Ἄγ. Γραφήν, θασιζόμενος ἐν τῇ πράξει μόνον εἰς τὴν ἰδικήν του ἀντίληψιν καὶ κρίσιν, δεικνύει εἰς πολλὰ τὸ κατάντημα τῶν Προτεσταντῶν οἱ ὁποῖοι ἀπέρριψαν τὴν Παράδοσιν. Θέματα διδασκαλίας καὶ θέματα ζωῆς, θέματα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος τῆς Ἐκκλησίας καὶ θέματα συνεχίσεως τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ψυχῶν, διαφωτίζονται πλήρως καὶ ἐκτιμῶνται δεόντως μετὰ τὴν προσφορὰν τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἰδιαίτερος ἔχουν ἀνάγκη οἱ ἀπλοὶ πιστοὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τὴν ὁποίαν προσφέρουν οἱ Πατέρες. Εἶναι πολλὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν πιστόν, γύρω ἀπὸ τὰς ἰδέας καὶ τὴν ζωὴν του, ποὺ πρέπει νὰ διαφωτισθοῦν, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα δυσκολεύεται νὰ εὑρῆ μίαν σαφῆ καὶ πλήρη ἀπάντησιν εἰς τὴν Ἄγ. Γραφήν, ἡ ὁποία θεβαίως δὲν ἐγράφη διὰ νὰ λύη ὅλας τὰς ἀπορίας μας. Θέματα λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ, θέματα οὐσίας καὶ τύπων, θέματα κατανοήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, λύονται ἢ γίνονται περισσότερο ἀντιληπτὰ διὰ τῆς διδασκαλίας τὴν ὁποίαν προσφέρουν οἱ Πατέρες. Δὲν εἶναι οἱ Πατέρες τὸ Φῶς, ἀλλὰ μαρτυροῦν περὶ τοῦ Φωτός, καὶ μᾶς διευκολύνουν νὰ τὸ ἀντικρύσωμε μετὰ θεβαιότητα, καὶ νὰ τὸ ἀφήσωμε νὰ μᾶς κατευθύνῃ εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ προσφορὰ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας τῶν Πατέρων, εἶναι ἀνεκτίμητος. «Ἡ μερὶς αὐτῶν μετὰ τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί»⁽⁴⁷⁾.

β) Προσφορὰ ὀρθῆς ἐρμηνείας τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τὴν Ἄγ. Γραφήν ἡ ὁποία περιέχει τὸν Λόγον καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχουν καὶ δυσνόητα χωρία τὰ ὁποῖα οἱ ἀμαθεῖς διαστρεβλῶνουν ἐρμηνεύοντάς τα, μετὰ ἀποτελεσματὴν πνευματικῆν τῶν καταστροφῶν⁽⁴⁸⁾. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι ὄχι μόνον οἱ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ καὶ πεπαιδευμένοι καὶ εὐρυμαθεῖς παρερμήνευ-

(45) Sobornost 1955-6 Νο 18 σελ. 37

(46) Α' Τιμ. 1, 19.

(47) Κολοσ. 1, 12.

(48) Β' Πέτρ. 3, 16.

λειῶν, δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ μάθωμεν τί μᾶς προσφέρουν οἱ Πατέρες καὶ νὰ τοὺς ἀφίσωμε νὰ μᾶς καθοδηγήσουν;

δ) Παραδείγματα ἐφηρμοσμένου Χριστιανισμοῦ.

Οἱ Πατέρες ἔχουν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἔγκυρον καθοδήγησιν καὶ ιδέας. Ἄλλ' ὄχι μόνον ιδέας. Ἐχουν κυρίως νὰ προσφέρουν ζωὴν καὶ παράδειγμα. Εἰς ἐκείνους ποὺ σκέπτονται ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἴσως ἀνεφάρμοστος, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας προβάλλουν τὸ παράδειγμά των, καὶ ἀπαντοῦν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ δυνατὴ εἶναι καὶ ὠφέλιμος. Οἱ Πατέρες δίδουν λαμπρὰ παραδείγματα ἐφηρμοσμένου Χριστιανισμοῦ. Δὲν διδάσκουν ἀπὸ καθέδρας. Εἶναι πρῶτον ποιητὰ τοῦ θεοῦ Λόγου καὶ ἔπειτα κήρυκες. Γνωστὰ τῆς ἀληθείας ὅτι ἡ πρᾶξις εἶναι τῆς θεωρίας ἐπίθασις (=βάσις, στήριγμα), στηρίζουν τοὺς λόγους εἰς τὰ ἔργα των καὶ οἰκοδομοῦν ἐπὶ τὴν πέτραν. Εἰς τοὺς Πατέρας εὐρίσκομεν συνέπειαν λόγων καὶ ἔργων. Εὐρίσκομεν τὸν ζωντανὸν Χριστιανισμὸν.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ὅπου τόσα θέλητρα καὶ τόσαι σειρήνες τραβοῦν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ κάτω, ὅπου ὁ πιστὸς στροβιλιζέται μεταξύ τῆς ἀνάγκης καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ συχνὰ λησμονεῖ τὸν Χριστόν, ποῖος θὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὸν Χριστὸν περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα; Οἱ Πατέρες. Ἰδοῦ, π. χ. ὁ ἅγ. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, ὁ Ἀποστολικὸς Πατήρ. Μὲ τὸ παράδειγμά του καὶ τοὺς λόγους του θὰ μᾶς εἴπῃ: Προτιμῶ τὸν Χριστόν. Δίδω τὰ πάντα διὰ νὰ τὸν κερδίσω. Ἐπιθυμῶ νὰ εἶμαι σίτος καθαρὸς ποῦ θ' ἄλεσθῇ πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ. Θυσιάζω τὰ πάντα, «ἵνα Χριστοῦ ἐπιτύχω». Ἰδοῦ ἕνας ἄνθρωπος ποὺ δίδει εἰς τὸν Χριστὸν τὴν πρώτην θέσιν τῆς καρδίας του.

Τί ἡμπορῶ νὰ κάμω εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν ἐργαζόμενος ὡς ἱεραπόστολος; Ὁ κόσμος ἐγάλασε, δὲν διορθώνεται. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀκούουν λόγον Θεοῦ. «Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρηιώθησαν. Οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός»⁽⁵⁰⁾.

Ἐγώ, ἕνας ἄνθρωπος, δὲν ἡμπορῶ νὰ κάμω τίποτε, λέγει συχνὰ ὁ σημερινὸς πιστός. Ὅχι, λέγει Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς μὲ τὸ παράδειγμά του. Οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸν Πόντον ἦσαν ὄλοι-ὄλοι 17, ὅταν ὁ Γρηγόριος ἔγινε ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας. Ὅταν δὲ ὁ φλογερὸς ἐπίσκοπος ἀπέθανε ὕστερα ἀπὸ 35 ἐτῶν ἔντονον ἱεραποστολικὴν δραστηριότητα, ἀπέμειναν μόνον 17 εἰδωλολάτριά εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν. Ἐνας ἄνθρωπος ἠλλαξε ὅλην τὴν περιοχὴν. Ἐνας ἄνθρωπος, ὅταν φλογίζεται ἀπὸ ζῆλον θεϊκόν, ὀλόκληρον πόλιν ἡμπορεῖ νὰ τὴν κερδίσῃ διὰ τὸν Χριστόν, λέγουν οἱ Πατέρες διὰ στόματος τοῦ Χρυσόστομου.

Θέλετε νὰ εὑρετε τὸν Χριστιανὸν ἀγωνιστὴν, τὸν ἀκατάβλητον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ μαχητὴν; Δὲν ἔχετε παρά νὰ θυμηθῆτε ἄλλον Πατέρα, τὸν Μ. Ἀθανάσιον. Δὲν ὑποστέλλει τὴν σημαίαν. Οὔτε ἐμπόδια, οὔτε κατατρεγμοί, οὔτε συκοφαντίαι, οὔτε ἐξορία τὸν πτοοῦν. Ἀγωνίζεται μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, γενόμενος στῦλος τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μᾶς λείπουν οἱ κοινωνικοὶ ἐργάται σήμερον. Πολλοὶ Χριστιανοὶ ἀγνοοῦν τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν καὶ περιορίζονται μόνον εἰς τὸν ἑαυτόν των. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὅμως ὑπῆρξαν κοινωνικοὶ ἐργάται καὶ εἶναι καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν μας πρότυπα. Νὰ ὁ οὐρανοφάντωρ τῆς Καισαρείας, ὁ Μ. Βασίλειος. Δὲν μένει εὐχαριστημένος μόνον μὲ τὴν σοφίαν του καὶ τὴν πνευματικὴν τροφήν τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς του. Θέλει νὰ τοὺς θρέψῃ καὶ μὲ ὕλικὸ ψωμί, νὰ τοὺς ἐνδύσῃ μὲ ἐνδύματα, νὰ τοὺς περιποιηθῇ εἰς ξενώνας, νὰ τοὺς θεραπεύσῃ εἰς Νοσοκομεῖα. Δὲν ἤξερε νὰ διδάσκῃ μόνον μὲ σοφίαν, ἤξερε καὶ νὰ ἀγαπᾷ ἐμπράκτως καὶ ν' ἀνακουφίζῃ τὸν οἰονδήποτε πονεμένον.

Ζητοῦμεν τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἡγέτην, ὁ ὁποῖος νὰ καθαρίζει τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοὺς ἀχρήστους, νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἱεραποστολήν, νὰ μὴ χαρίζεται εἰς τοὺς ἰσχυροὺς, νὰ εἶναι μὲ μίαν λέξιν ἱκανός, ἅγιος τῆς θέσεώς του; Θὰ τὸν εὐρωμεν εἰς τὸ

(50) Ψαλμ. 13,3.

πρόσωπον τοῦ Χρυσοστόμου. Καί τήν αὐτοκράτειραν ἐλέγχει, καί κληρικούς καθαιρεῖ, καί εἰς τήν ἐξορίαν κάμνει ἱεραποστολήν, καί ἄτομα μεμονωμένα καθοδηγεῖ εἰς τήν κατὰ Χριστόν ζωήν, τοὺς πάντας σκέπτεται, διὰ τοὺς πάντας μεριμνᾷ.

Οἰονδήποτε Πατέρα καί ἂν ἐξετάσωμεν, ἔχομεν νά διδαχθῶμεν πολλά. Οἱ Πατέρες ἔζησαν, οἱ πλείστοι, μέσα εἰς τὸν κόσμον. Ἐνίκησαν, μέ τήν χάριν τοῦ Θεοῦ, τήν ἁμαρτίαν. Ἐζησαν τήν ἀγωνίαν καί τὰ προβλήματα τῆς κοινωνίας. Ἐνδιεφέρθησαν διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐβίωσαν τὸν Χριστιανισμόν. Τὰ ἔργα των δὲν ἀντιστρατεύονται τοὺς λόγους των. Ἐδίδαξαν καί διδάσκουν μέ τὸ παράδειγμά των, ὅτι ὅλαι αἱ ἀλήθειαι ποῦ ἐκήρυξεν ὁ Χριστός καί αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχέσιν μέ τήν ζωὴν τῶν πιστῶν, εἶναι δυνατὸν νά ἐφαρμοσθοῦν. Οἱ ἴδιοι «ἔπραττον λογικῶς καί ἔλεγον πρακτικῶς», ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης⁽⁵¹⁾. Δὲν ἐνδιαφέρονται τὸσον διὰ τὰ θαύματα, ὅσον διὰ τὸν κατὰ Θεὸν βίον. Διότι «πολιτεία ὀρθή καί σημεί-

(51) Ἐπιστολαὶ 1, 46 MG 78, 212.

ων χωρὶς, ἀπολήψεται τοὺς στεφάνους, καί οὐδὲν ἔλαττον ἔξει παρά τοῦτο τότε βίος δὲ παράνομος οὐδὲ μετὰ σημείων δυνήσεται τὴν κόλασιν ἐκφυγεῖν»⁽⁵²⁾. Ἡ κυριωτέρα προσφορὰ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, εἶναι ὅτι αὐτοὶ εἶναι ζωντανὰ παραδείγματα τοῦ ἐφηρμοσμένου Χριστιανισμοῦ. «Ὁς δ' ἂν ποιήσῃ καί διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται»⁽⁵³⁾. Οἱ Πατέρες πρῶτον ἐφήρμωσαν καί κατόπιν ἐκήρυξαν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, καί διὰ τοῦτο εἶναι πράγματι μεγάλοι. Καί διὰ τοῦτο πράγματι ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς πιστοὺς. «Ἀρετῆς γὰρ ἐκτίσαντο φύσιν, ἧς οὐ πέφυκεν ἄπτεσθαι τελευτή»⁽⁵⁴⁾.

Πρεσβύτερος

Δρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Μ. ΦΟΥΣΚΑΣ

(52) Ἰω. Χρυσοστόμου: Περὶ Κατανύξεως 1, 9, ἔκδ. Montfalcon 1, 168D.

(53) Ματθ. 5, 19.

(54) Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου: Ἐπιστολαὶ 5, 186 MG 78, 1437D.

ΜΙΚΡΟΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Κύριε,
τὰ θράδνα τῆς ἔαρινῆς ὀπτασίας
σωπαίνουν οἱ ἄνεμοι
ν' ἀκούσουν τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας.

Οἱ ξεχασμένοι στὰ μουράγια
καρτεροῦν μέ πεποίθησι τὸ καράβι
νά φτάσει μέ λευκὰ πανιά ἀπ' τὴ χώρα
τοῦ Μίνωα.

—Τότε
ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ—

Οἱ ἐργάτες
γεύονται τὸ μπρούσκο κρασί
τοῦ ἀμπελῶνα Σου
καί γιορτάζουν τὰ ἐπινίκια.

Οἱ ἄγγελοι ραίνουν
μέ ροδοπέταλα τὴν κόμη ἐκείνων
πού πορεύονται «ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως».

Κι' ἐμεῖς ὑψώνουμε
τὴ δέηση τοῦ μικροῦ ἔσπερινοῦ
καί ψάλλουμε τὸ «φῶς ἱλαρόν».

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΣΤΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Στις πιό πολλές άπ' τις ανθρώπινες δραστηριότητες είναι δύσκολο νά βρῆ κανένας ἕνα ἀντικειμενικό κριτήριο γιά νά κρίνη τὸ κέρδος τους κι εἶναι δύσκολο γι' αὐτό ν' ἀποφασισθῆ, ἂν μιὰ εἰδικὴ καινοτομία θά πρέπη νά γίνῃ δεκτὴ μ' ἔνθουσιασμό ἢ ὄχι. Τί εἶναι καλὸ καὶ τί κακὸ στὴν τέχνη; Ἀκόμη καὶ στὸν τομέα τῶν οικονομικῶν ἐπιχειρήσεων, καθὼς μαθαίνω, τὸ φανερὸ κριτήριο τοῦ μεγάλου κέρδους δὲν φαίνεται πάντοτε νά συμφέρῃ.

Γνώσια ἀνθρώπινη δραστηριότητα.

Σ τὴν ἐπιστῆμη ὅμως, περισσότερο ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες ἀνθρώπινες δραστηριότητες, μπορούμε νά κρίνουμε τὰ πράγματα καλύτερα. Ὑπάρχει τοῦλάχιστον ἕνα κοινὸ σχετικὰ κριτήριο τῆς ἐπιτυχίας μιᾶς ἐπιστημονικῆς θεωρίας: τὸ νά συμφωνῆ μὲ τὰ γεγονότα. Ἀρνούμαστε μιὰ θεωρία πού δὲν δικαιώνεται καὶ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰ γεγονότα. Ὅμως αὐτὸ τὸ κριτήριο δὲν εἶναι ἀπόλυτα παραδεκτὸ καὶ οἱ φιλόσοφοι τῶν ἐπιστημῶν ἔδειξαν τὶς δυσκολίες του καὶ τ' ἀδύνατα σημεία του. Ἀλλὰ κρίνοντας μ' αὐτὸ τὰ πράγματα, ἡ ἐπιστῆμη φαίνεται νά εἶναι ἡ πιό προοδευτικὴ δραστηριότητα ἀνάμεσα στὶς ἄλλες δραστηριότητες. Ἀποδεχόμαστε μιὰ θεωρία, ἡ ὅποια διευρύνει τὴν περιοχὴ τῆς συμφωνίας μ' ἕνα γεγονός, ἐκεῖ πού μιὰ προηγούμενη θεωρία ἢ δὲν ἔλεγε τίποτε ἢ ἦταν ἀποτυχημένη. Εἴμαστε ὅλο καὶ πιό προοδευτικοὶ σὲ ὅλο καὶ πιό ἐπιτυχεῖς θεωρίες.

Μιὰ ἐπιστημονικὴ θεωρία συχνὰ ἐφαρμόζει μιὰ ἱεραρχία νόμων. Μιλᾶμε π. χ. γιά τὸν νόμο «α» καὶ λέμε, ὅτι θρίσκεται σ' ἕνα ὑψηλότερο ἐπίπεδο ἀπ' τὸ νόμο «β», ὅταν ὁ νόμος «α» ἔχη μιὰ πιό γενικὴ ἰσχὺ ἀπ' τὸ νόμο «β». Π. χ. Νόμος «α»: «Ὅλες

οἱ μᾶζες ἔλκονται μεταξύ τους μὲ δύναμη ἀντίστροφα ἀνάλογη μὲ τὸ τετράγωνο τῆς ἀπόστασης μεταξύ τους». Νόμος «β»: «Οἱ πλανῆτες ἔλκονται ἀπ' τὸν ἥλιο μὲ δύναμη πού εἶναι ἀντίστροφα ἀνάλογη μὲ τὸ τετράγωνο τῆς ἀπόστασής τους ἀπ' τὸν ἥλιο».

Μπορούμε νά «ἐξαγάγουμε» τὸν νόμο «β» ἀπ' τὸν «α» προσθέτοντας τὴν πληροφορία πὼς ὁ ἥλιος καὶ οἱ πλανῆτες εἶναι μᾶζες. Ἀλλὰ γιά νά «ἐξαγάγουμε» προτάσεις οἱ ὁποῖες νά μπορούν νά ἐφαρμοσθοῦν στὶς παρατηρήσεις τῆς ἀτομικῆς θέσης ἑνὸς πλανῆτη, θά πρέπη ἐπίσης, νά γνωρίζουμε τὴ θέση καὶ τὴν ταχύτητα τοῦ πλανῆτη αὐτοῦ, μιὰ κάποια προηγούμενη χρονικὴ στιγμή, νά γνωρίζουμε δηλαδὴ αὐτὸ πού λέγεται «ἀρχικὲς καταστάσεις». Ἔτσι τὸ νά ἐλέγχουμε μιὰ θεωρία, προϋποθέτει καὶ συνεπάγεται μιὰ κάθοδο στὴν ἱεραρχία τῶν νόμων καὶ πρόσθεση νέων πληροφοριῶν. Ἡ ἐπιτυχία μιᾶς θεωρίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον μπορεῖ νά ἀντέξῃ καὶ νά ἐπιζῆσῃ ὕστερα ἀπὸ τέτοιους ἐλέγχους. Πὼς γίνεται μιὰ τέτοια ἐπιτυχία;

Δυὸ ἐπαναστάσεις.

Εἴχαμε δυὸ μεγάλες ἐπαναστάσεις στὴ Φυσικὴ στὸ πρῶτο τρίτο τοῦ αἰῶνα μας. Ὑπῆρξαν, φυσικά, μεγάλα θήματα πρόδου στὴ βιολογία ἀπὸ τότε, ἀλλὰ τίποτε δὲν εἶναι τόσο μεγάλο καὶ συγκρίσιμο σὲ σπουδαιότητα, ὅσο ἡ θεωρία τῆς σχετικότητας καὶ ἡ μηχανικὴ τῶν Quantum πού φάνηκαν στὸν τομέα τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν ἕως τὰ 1935. Τὸ ἐκπληκτικὸ στὶς δυὸ αὐτὲς ἐπαναστάσεις εἶναι τὸ ὅτι ἀπέδειξαν ὄχι σωστὴ τὴν Μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνα, πού ἐπικρατοῦσε σὰν ἀληθινή, φαινομενικὰ

κατωτέρου επιπέδου στοιχεία της παλιάς θεωρίας, τουλάχιστον εκεί που προσομοιάζουν. Αυτή η απαίτηση που θα μπορούσε να ονομασθῆ ἀρχή της ἀνταποκρίσεως μεταξύ παλιάς και νέας θεωρίας, ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρὸ περιορισμὸ στὴν ἐκλογή νέων θεωριῶν. Κάθε ἐπιστήμων που ἀσχολεῖται με ἐπιστημονικὲς θεωρίες γνωρίζει μερικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ πρέπη νὰ διατηρηθοῦν, ἂν καὶ ὑπάρχη ἕνα ἄλλο δείγμα ἐφευρετικότητας: Οἱ καλύτεροι ἐρευνητὲς εἶναι ἐκεῖνοι που εἶναι κάλλιστοι στὸ νὰ θρῖσκουν κενὰ καὶ ρωγμὲς καὶ ἀνωμαλίες στὴν ὑπάρχουσα δομὴ μιᾶς θεωρίας. Εἶναι ἐκεῖνοι, που δὲν θρῖσκουν διαφωνίες μιᾶς θεωρίας με νέα πειραματικὰ δεδομένα, ἀλλὰ ἀνωμαλίες στὴν θεωρία «καθ' ἑαυτὴν». Αὐτὲς οἱ ρωγμὲς εἶναι σοβαροὶ ὑπαινιγμοὶ γιὰ τὴν ὑποτιθέμενη κατασκευὴ τῆς νέας θεωρίας. Συμπεραίνουμε τὸ πῶς ἦταν ἕνα ζῶο στὶς φυσικὲς του τρεῖς διαστάσεις, ἀπ' τὰ δύο διαστάσεων ἀποτυπώματά του. Ὑπάρχουν ἴχνη καὶ στοιχεῖα τῆς νέας θεωρίας, μέσα στὴν παλιά.

Ἔτσι αὐτὸ που μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ εἶναι τὸ ὅτι ἡ πορεία τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνακαλύψεως δὲν θὰ πρέπη νὰ θεωρῆται ὡς ἕνα προσπάθεια μόνον δοκιμῆς κι' ἀποκαλύψεως σφαλμάτων. Ἄς γίνουμε πιὸ σαφεῖς με παραδείγματα. Ἄς ἀναφέρουμε τὴν περίπτωση αὐτοῦ που συχνὰ ἀναφέρεται ὡς τὸ μοναδικὸ παράδειγμα ἐπιστημονικῆς ἐξελιξέως, τὴ θεωρία τῆς σχετικότητας τοῦ Ἀϊνστάιν. Πρὶν τὰ 1905 ἡ κλασικὴ φυσικὴ εἶχε δύο μέρη: Τὴν Μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνα καὶ τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴ θεωρία τοῦ Maxwell. Ἦταν φανερὴ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐνοποίησης αὐτῶν τῶν δύο μερῶν τῆς φυσικῆς σ' ἕνα σύνολο. Οἱ πιὸ πολλοὶ ὑποστήριζαν τὴ Μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνα ὡς θεμελιώδη θεωρία. Ἀλλὰ ὅλες οἱ προσπάθειες που εἶχαν γιὰ σκοπὸ τὴ μείωση τῆς θεωρίας τοῦ Maxwell κατέληγαν σὲ ἀποτυχία. Μιὰ πλησιέστερη καὶ προσεκτικώτερη ἐξέταση τῶν δύο αὐτῶν θεωριῶν, δείχνει μιὰ ἀνωμαλία, που κάνει θέβαιη τὴν ἀποτυχία ὅλων αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς μιᾶς σὲ θάρος τῆς ἄλλης θεωρίας.

Ἡ κλασικὴ φυσικὴ εἶχε ρωγμὲς στὴ

βασικὴ τῆς δομῆς τὰ ἐξῆς σημεῖα. Οἱ βασικοὶ νόμοι τοῦ μισοῦ μέρους τῆς φυσικῆς, δηλαδὴ τοῦ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ, ἐκφράζονταν μαθηματικὰ σὲ σχέση με τὸν χωρὸ καὶ τὸν χρόνον, ἀλλὰ που μεταβάλλονταν στὴν μορφή τους, ὅταν ἀλλάζαμε τὸ σύστημα ἀναφορᾶς τους μ' ἕνα ἄλλο σύστημα παρόμοιο κατὰ κάποιον τρόπο με τὸ προηγούμενο. Με τοὺς νόμους ὅμως τῆς Μηχανικῆς δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἔτσι, ἀκόμη κι' ἂν γινόταν μιὰ ἐνοποίηση, τῶν θεωριῶν τοῦ Maxwell καὶ τοῦ Νεύτωνα σ' ἕνα ὀρισμένο θεωρητικὸ κι' ἀφηρημένο σύστημα, αὐτὴ ἡ ἐνοποίηση, δὲν θὰ ὑπῆρχε, ἂν εἶχαμε ἕνα ἄλλο σύστημα. Οἱ δύο θεωρίες διαφέρουν βασικά, ἀφοῦ ἡ θεωρία τοῦ Νεύτωνα εἶναι βασισμένη στὴ θεωρία τοῦ Γαλιλαίου καὶ ἡ θεωρία τοῦ Maxwell εἶναι βασισμένη στὸ «μετασχηματισμὸ τοῦ Lorentz».

Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ ρωγμὴ καὶ ἡ ἀνωμαλία στὴ θεωρία αὐτὴ, ὑποδείχνει τὴν κατεύθυνση που πρέπει νὰ ἔχη ἡ νέα θεωρία καὶ τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο θὰ πρέπη νὰ διαφέρει ἀπ' τὴν παλιά. Ἡ νέα φυσικὴ πρέπει νὰ ἐκφράζη καὶ τὸν ἠλεκτρομαγνητισμὸ καὶ τὴ μηχανικὴ με τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ παραμένῃ ἀμετάβλητη κάτω ἀπὸ ἴδιους μετασχηματισμούς.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμη πιὸ πολλὰ ἀπ' τὰ παραπάνω, με τὸ νὰ ἐπισκοπήσουμε μιὰ παλιά θεωρία. Γιὰ ταχύτητες μικρότερες ἀπ' τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός, οἱ ἀπόψεις τοῦ Lorentz καὶ τοῦ Γαλιλαίου, συνυπάρχουν. Ἐὰν οἱ ἀπόψεις τοῦ Lorentz εἶναι με ἀκρίβεια καὶ καθολικότητα ἐφαρμοσμένες, οἱ ἀπόψεις τοῦ Γαλιλαίου εἶναι κατὰ προσέγγιση σωστὲς κάτω ἀπὸ ὀρισμένες καταστάσεις (τῶν χαμηλῶν ταχυτήτων). Αὐτὴ ἡ σχέση δὲν εἶναι συμμετρικὴ. Ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ Γαλιλαίου εἶναι μιὰ κατὰ προσέγγιση εἰδικὴ περίπτωση τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ Lorentz, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ Ἀϊνστάιν ἔκαμε ὅλη τὴ φυσικὴ νὰ βασίζεται στὶς ἀπόψεις τοῦ Lorentz καὶ ἔδειξε πῶς ἡ νέα του ἐπαναστατικὴ φυσικὴ, φθάνει στὴ θεωρία τοῦ Νεύτωνα στὸ ὄριο τῶν μικρῶν ταχυτήτων. Αὐτὸ εἶναι ἕνα παράδειγμα τῆς γενικῆς ἀνταποκρίσεως ἀνάμε-

σα στις νέες και στις παλιές θεωρίες. Άλλά τὸ παράδειγμα σὰν σύνολο μᾶς δείχνει, τὸ κατὰ πόσο μπορούμε κυττώντας τὴν παλιά θεωρία, νὰ κάνουμε μιὰ νέα, εὐρύτερη καὶ καλύτερη. Τὰ σχέδια τῶν θεωριῶν τοῦ μέλλοντος, προπορεύονται ἀπ' τὶς πλήρεις νέες θεωρίες. Πολλές φορές μιὰ νέα θεωρία, ἔχει ἐνσωματωμένη χωρὶς καμμιά μεταβολή, μιὰ παλιά ἀντίστοιχη ἢ σχετική θεωρία. Αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν μιὰ ἐπιστήμη ἀνάγεται σὲ μιὰ ἄλλη, ὅπως π. χ. ἡ ὀπτική ἔχει ἀναχθῆ στὸν ἠλεκτρομαγνητισμὸ καὶ ἡ χημεία στὴν φυσική.

Ἐντελῶς γενικὰ ἡ ἀποψή μου θὰ μπορούσε νὰ διατυπωθῆ ἔτσι: Δὲν ὑπάρχουν θεωρίες πού νὰ μὴν ὀδηγοῦν κάπου. Ὅταν μιὰ θεωρία ἔχη γίνεῖ ἀποδεκτή γιὰ ἕνα διάστημα σ' ἕνα θέμα, οὐδέποτε θὰ ἀπορριφθῆ ὀλόκληρη. Αὐτὴ ἡ γενικὴ θέση μπορεῖ νὰναί θιαστική ἢ ἀκόμη μπορεῖ ν' ἀποδειχθῆ λάθος. Ὁ καθηγητῆς Kutiu πού εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου: «Ἡ δομὴ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπαναστάσεων», πιστεύει πὼς ἴσως ὑπάρχουν ἀπώλειες στὸ συνεχόμενο ἐπιστημονικὸ περιεχόμενο, καθὼς μετακινούμαστε καὶ προχωροῦμε ἀπὸ μιὰ θεωρία, πρὸς κάτι νέο ἱστορικὰ πού τὴν ἀντικαθιστᾷ. Διαφωνῶ ὅμως μὲ τὶς ἀπόψεις πού διατυπώθηκαν στὸ πρῶτο ἄρθρο αὐτῆς τῆς σειρᾶς, σύμφωνα μὲ τὶς ὀποιες, ὑπάρχουν στὴν ἐπιστήμη ἀντιδράσεις κι' ἐπαναστάσεις. Σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴν ἀποψή ἡ ἐπιστήμη δὲν μοιάζει μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν φιλοσοφία.

Θὰ προχωρήσω ἀκόμη πιὸ πέρα: Δὲν διατηροῦνται μόνο τὰ καλὰ μέρη μιᾶς παλιᾶς θεωρίας. Ἐνα τρίτο ὀδηγὸ σημεῖο πρὸς μιὰ νέα θεωρία εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἡ παλιά θεωρία περιέχει τὸ σπέρμα τῆς νέας θεωρίας ὄχι σὰν ρωγγὴ τῆς κι' ἔλλειψή τῆς, ἀλλὰ σὰν προτεινόμενο πρότυπο. Θᾶπρεπε νὰ διαχωρίζουμε τὶς αὐστηρὰ λογικὲς συνέπειες μιᾶς θεωρίας, ἀπὸ τὶς γενικώτερες ἐπιπτώσεις τῆς. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν κρυσταλλογραφία π.χ. χρησιμοποιοῦσαν ἐνότητες κανονικῶν τόξων σὰν πρότυπα κρυστάλλων γιὰ ἕνα περίπου αἰῶνα, προτοῦ οἱ φυσικοὶ πάρουν στ' ἄρκετὰ σοβαρὰ αὐτὸ τὸ πρότυπο γιὰ νὰ προσδιορίσουν καὶ νὰ ταυτίσουν τὶς ἐνότητες αὐτές

μὲ φυσικὰ ἄτομα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, οἱ χημικοὶ τύποι ἔγιναν σιγὰ σιγὰ ἀποδεκτοὶ σὰν οὐσιαστικοὶ σχηματισμοὶ πού δηλώνουν τὴν κατανομὴ τῶν ἀτόμων μιᾶς χημικῆς οὐσίας στὸ χῶρο. Παίρνοντας ἕνα πρότυπο πού μιὰ θεωρία πρότεινε, στὰ σοβαρὰ, συχνὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἐπιτυχημένο. Αὐτὸ εἶναι μόνο μιὰ μορφή τοῦ γενικοῦ φαινομένου, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο οἱ ἐπιστήμονες «οἰκοδόμησαν καλύτερα ἀπ' ὅ,τι γνώριζαν». Ὁ Πλάνκ ἔφερε στὸ προσκήνιο τῆς φυσικῆς τὰ *quanta* φωτὸς *ad hoc* γιὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴ φασματικὴ κατανομὴ τῆς ἀκτινοβολίας. Ἀργότερα ὁ Ἀϊνστάϊν βρῆκε, πὼς αὐτὰ τὰ φωτόνια ἐμφανίζονται ἐπίσης κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ φαινομένου τῆς ἐκπομπῆς καὶ ἀπορροφῆσεως σωματιδίων ἐξηγώντας ἔτσι, φωτοχημικὰ καὶ φωτοηλεκτρικὰ ἀποτελέσματα.

Ἀπὸ τὴν ἀποψή τῆς σημερινῆς φιλοσοφίας τὸ γεγονός πὼς ὑπάρχει μιὰ συνεχῆς πρόοδος στὴν ἐπιστήμη, εἶναι ἕνα πρόβλημα ἐνῶ δὲν εἶναι τὸ γεγονός, πὼς ὑπάρχουν εὐκαιριακὲς ἐπαναστάσεις. Δὲν ὑπάρχει λογικὴ αἰτιολογία στὸ γιατί μιὰ ἐπιστημονικὴ θεωρία δὲν θᾶπρεπε ν' ἀντικαθίσταται ἀπὸ μιὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν παλιά θεωρία, σὲ κάθε ἐπίπεδὸ τῆς. Ἀλλὰ δὲν συνέβη κάτι τέτοιο μέχρι τώρα. Οἱ πιὸ ριζοσπαστικὲς ἐπαναστάσεις ἔχουν καταστρέψει τὰ ὑψηλότερα ἐπίπεδα ἀλλὰ δὲν ἐπείραξαν τὰ βασικὰ ἐπίπεδα τῆς κατασκευῆς μιᾶς θεωρίας πού μεταβάλλουν. Οἱ ἐσωτερικὲς σχέσεις, τὸ πρότυπο κι' ὁ σκελετὸς διατηρεῖται. Τὸ περιοδικὸ σύστημα εἶναι ἡ θάση τῆς ἀνοργάνου χημείας. Αὐτὸ τὸ σύστημα δὲν ἄλλαξε, ὅταν ὀλόκληρη ἡ χημεία, ἄρχισε νὰ ἐξηγητῆ καὶ νὰ βασίζεται στὴν φυσική, οὔτε πάλι οἱ ἐπιστήμονες περιμένουν ποτὲ νὰ θροῦν μιὰ ἐξήγηση στὴν πορεία τῆς χημείας πού καταστρέφει αὐτὸ τὸ σύστημα. Τὸ χημικὸ ἄτομο δὲν εἶναι πιὰ μὲ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια ἕνα ἄτομο κι' ὅμως παρ' ὅλες τὶς ἐπαναστάσεις πού μπορεῖ νὰ συμβοῦν στὸν τομέα τῶν σωματιδίων τῆς ὕλης πού ἐρευνᾷ ἡ φυσική, ἡ ἀναφορὰ στὰ χημικὰ ἄτομα θὰ παραμείνῃ.

Νέος Μονάρχης, παλιές υπηρεσίες.

Είναι αλήθεια πώς η έρμηνεία των περισσότερων θεωρητικών όρων αλλάζει σάν συνέπεια μιās επαναστάσεως. 'Ο συνταγματικός χαρακτήρας πολλών πραγμάτων σ' ένα ύπουργείο αλλάζει, όταν ένας Μονάρχης έκθρονίζεται και τόν αντικαθιστά η Δημοκρατία. 'Αλλά η λειτουργία και η ύπηρεσία αυτού του ύπουργείου μπορεί νά παραμείνη σχεδόν η ίδια, όπως ήταν και επί Μοναρχίας. Και πάλι σέ μιὰ Κυβέρνηση αυτοί που κατ' όνομα έχουν τις ύψηλές θέσεις και ύπηρεσίες, μπορεί νά παίζουν ένα λιγώτερο σημαντικό ρόλο, που είναι συχνά αντιπροσωπευτικός παρά ουσιαστικός.

'Υπάρχει μιὰ αληθινή απώλεια γνώσεως καθώς σκαρφαλώνουμε όλο και σέ ψηλότερα επίπεδα άφηρημένων γενικών νόμων. Πολλοί άπ' τούς πιό γενικούς νόμους σήμερα, έχουν ένα μάλλον σχηματικό χαρακτήρα. Κι' όπως οί νόμοι της μηχανικής του Νεύτωνα κέρδισαν σέ ουσία, ένσωματώνοντας τόν νόμο της θαρύτητας, έτσι και πολλοί άπ' τούς ύπερ-νόμους σήμερα όπως π.χ. η άρχή της άβεθαίότητας στην μηχανική των quantum, απέκτησαν έμπειρικό περιεχόμενο, άφου, συσχετίσθηκαν μέ τούς ειδικούς νόμους των έσωτερικών δράσεων ή των πεδίων. 'Ο Αυτοκράτορας, ό ύπερ-νόμος, μπορεί νά έκθρονισθί αλλά τότε ό αυτοκράτορας, δέν έχει ανάγκη μόνο άπό ρούχα. (Αυτό είναι σάν νά λέμε πώς ύπάρχει μιὰ άρχή άρχικών καταστάσεων χωρίς τήν όποία οί σημερινοί νόμοι δέν μπορούν νά έφαρμοσθούν σέ πραγματικές καταστάσεις), αλλά είναι μόνο ένας σκελετός. Οί αυτοκράτορες της έπιστήμης, οί ύπερ-νόμοι έχουν πέσει κι' έχουν αντικατασταθί πολλές φορές στην ιστορία της έπιστήμης. (Περιμένω μέ θεβαιότητα νά συμβή τόν ίδιο και μέ τή θεωρία των quantum). Κι' όμως πιστεύω πώς η έπιστήμη προχωρεί πρós τήν πραγματική αλήθεια.

'Υπάρχει τούλάχιστον μιὰ βαθειά διαφορά ανάμεσα στή βιολογική εξέλιξη και στην εξέλιξη της έπιστημονικής θεωρίας. Μιὰ βιολογική γραμμή και όδός μπορεί ν' άναπτυχθί κατά μήκος όποιουδήποτε άπό ένα πλήθος μονοπάτια που άποκλίνουν. Τό μονοπάτι έκλογής έξαρτάται κατά ένα μέρος άπό έξωτερικά αίτια και η πορεία των πραγμάτων μπορεί στ' αλήθεια νά ναι αντίθετη κάτω άπό ώρισμένες άλλαγές στίς έξωτερικές συνθήκες. 'Η έπιστημονική θεωρία όμως συγκλίνει πρós τή γνήσια αλήθεια. Αυτή η πορεία ύποβοηθείται άπό έξωτερικές συνθήκες. 'Η έπιστημονική θεωρία όμως συγκλίνει πρós τή γνήσια αλήθεια. Αυτή η πορεία ύποβοηθείται άπό έξωτερικές επιδράσεις, όπως π.χ. η έπιστημονική μόδα, οί προκαταλήψεις ή οί έπιστήμονες σάν άτομα.

Τό αίνιγμα της φύσεως.

'Ο άρχι-επανάστατης 'Αϊνστάϊν λέγει: «'Η ιστορική άνάπτυξη, έχει δείξει πώς άνάμεσα στίς εύφάνταστες θεωρητικές κατασκευές ύπάρχει μιὰ σταθερή κι' άμετάβλητη που φαίνεται άπ' τά πράγματα πώς είναι χωρίς αντίλογο, η άνώτερη και σπουδαιότερη όλων. Κανένας άπ' όσους πραγματικά έχουν συλλάβει τόν νόημα και τόν πυρήνα των πραγμάτων, θ' άρνηθί πώς ό κόσμος των αντίληψεων καθορίζει τόν θεωρητικό σύστημα κατά ένα ουσιαστικά άμφίβολο τρόπο».

«'Ενας άνθρωπος που έχει καταπιασθί μέ τή λύση ένός λεξίγριφου μπορεί, στ' αλήθεια, νά θεωρηί κάθε λέξη σάν λύση του. 'Αλλά ύπάρχει μόνο μιὰ λέξη που λύει τόν γρίφο. Είναι άποτέλεσμα πίστεως πώς η φύση, παίρνει τόν χαρακτήρα ένός καλοσχεδιασμένου αίνιγματος. Και οί έπιτυχίες της έπιστήμης μέχρι σήμερα είναι αλήθεια πώς ένισχύουν αυτή τήν πίστη».

H. R. POST

Μετάφρ. 'Ι. Α. Παπαγεωργίου

κατάλληλη άφορμή. Θά μπορούσαμε νά παραλληλίσουμε στό σημείο αυτό τά Spirituals πρὸς τίς ἑλληνικές καντάδες, οἱ ὁποῖες, ἐνῶ διαφέρουν ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, παρ' ὄλ' αὐτὰ ὅλες ὑπάγονται σὲ γενικό τύπο ἢ ρυθμό.

Ἡ ἀκριβὴς ἐξέλιξη τῆς μελωδίας τοῦ Spiritual καὶ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν ἐπιρροῶν πού ὑπέστη μέχρι τὴν σημερινὴ ἐμφάνισή του, δὲν ἔχει κατορθωθῆ νά ἐρμηνευθῆ. Εἶναι ὅμως ἐξακριβωμένο ὅτι τὴν διαμόρφωσή του ἐπηρέασε πολὺ ἡ φωνητικὴ μουσικὴ πού ἀναπτύχθηκε στὶς ΗΠΑ στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, δηλαδὴ οἱ θρησκευτικοὶ ὕμνοι τῶν λευκῶν πού ψάλλονταν στὰ Camping - meetings. Πάντως τὸ ξεκίνημα τῶν Spirituals προέρχεται ἀναμφισβήτητα ἀπὸ τὸ λαό, καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τίς ἀγροτικὲς περιφέρειες τοῦ νότου. Εἶναι καθαρά λαϊκὸ προϊόν, τραγούδι, πού συνθέτετε ὁ σκλάβος νέγρος καὶ τραγουδοῦσε τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς μέσα στὶς φυτεῖες ἢ στὰ ποταμόπλοια καθὼς τραβοῦσε κουπί. "Ἄν τὸ ξεκίνημα αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν μετάπλαση τῶν λαϊκῶν θρησκευτικῶν τραγουδιῶν πού ἔψαλλαν οἱ λευκοί, γνωστῶν ὡς white (ἄσπρα) Spirituals ἢ ἀπὸ τὴν θύμηση παλιῶν ἀφρικάνικων σκοπῶν, εἶναι πρόβλημα διὰ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς μουσικῆς. Πάντως τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς ἀφειτηρίας δὲν μειώνει καθόλου τὴν ἀξία τῆς τελικῆς μορφῆς τοῦ Spiritual καὶ τῆς ρυθμικῆς ἔκστασης πού προσέφερε καὶ προσφέρει καὶ σήμερα στὸν ἄκρατο. Καθένας πού ἀκούει τὸ Spiritual, ὅταν αὐτὸ τραγουδιέται σωστά, διαπιστώνει, πῶς τοῦ εἶναι ἀδύνατον νά σταθῆ ἡρεμος. Ὁ ρυθμὸς τὸν παρασύρει σὲ κίνηση ὄλου τοῦ κορμιοῦ. Τὰ πόδια κινοῦνται μόνα τους. Ὁ κορμὸς ταλαντεύεται. Τὰ χέρια κινοῦνται γιὰ χειροκρότημα. Μιά ἀνεξέλεγκτὴ ἐπιθυμία σὲ σπρώχνει νά μπῆς ἐνεργῶς στὸ ρυθμό. Αὐτὸ τὸ ἀπροσδιόριστο στοιχεῖο στὴ μελωδία τοῦ Spiritual, σοῦ μεταδίδει ζωντάνια, σὲ κάνει νά αἰσθάνεσαι καὶ ἐσὺ μαζί μὲ τὸν ἐμπνευστή του, τὴν θέρημ τῆς πίστεως του πρὸς τὸν Θεό.

Τὸ Spiritual ἴσως περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἀξιολόγησή του ὡς σημαντικὴ προσφορά νέου εἴδους εὐχάριστῆς φωνητικῆς

μουσικῆς, θά πρέπει νά ἐκλαμβάνεται ὡς ἀποτέλεσμα εὐδιαθεσίας πού χαρίζει ἢ χριστιανικὴ πίστη ἀκόμα καὶ στὸν πιὸ σκληρὰ καταπιεζόμενον ἄνθρωπον. Τὸ Spiritual μπορεῖ νά λεχθῆ ὅτι εἶναι μῆνυμα καὶ ἔκφρασις ζωντανῆς ἐλπίδας.

Στὴν ἀκόλουθη μετάφραση μερικῶν ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ Spirituals καταβλήθηκε προσπάθεια νά ἀποδοθῆ μὲ ἀκρίβεια τὸ πνεῦμα τῶν στίχων των. Ἡ ποικιλία ὅμως τῶν ἐπαναλήψεων καὶ συχνὰ τὸ περίεργο τῶν λέξεων πού συναντᾶ κανεὶς σ' αὐτά, καθιστᾶ τὴν πιστὴ μετάφραση ἀδύνατη (*).

ΠΕΤΡΟΣ Ι. ΜΑΪΝΑΣ

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΤΟΥ ΝΑΥΗ ΚΑΤΗΥΘΥΝΕ ΤΗ ΜΑΧΗ

(Ρεφραίν)

*Ὁ Ἰησοῦς κατηύθυνε, κείνο τὸ πρωῖνον
τὴν μάχη στὴν Ἰεριχώ,
Ἰεριχώ, Ἰεριχώ, Ἰεριχώ
κι' αὐτῆς τὰ τεῖχη γκρεμιστῆκαν
σ' αἰφνίδιο χηλασμό.*

1. *Γιὰ Γεδεὼν μορεῖς νά συζητήσης,
γιὰ τὸν Σαοὺλ ἐπίσης.
Μὰ ὅπως ὁ γερο-Ἰησοῦς
στὴν μάχη τῆς Ἰεριχοῦς
κανένα δὲν θά συναντήσης.*

2. *Στὰ τεῖχη ἀκάθεκτα ὀρμῶντας
καὶ τὸ κοντάρι του κρατῶντας
τὴν Ἰεριχώ, ὁ Ἰησοῦς ἐφώνηξε,
τῶν κριαριῶν τὰ κέρατα ὡς φουσοῦν
πῶς τὰ δικὰ μου χέρια θά κρατοῦν.*

3. *Στὰ κέρατα ἀρχίσαν νά φουσοῦν.
Οἱ σάλπιγγες ἀρχίσαν νά ἤχοῦν
καὶ τῶν παιδιῶν μαζί οἱ ὕμνοι,
καθὼς τὰ πρόσταζεν ὁ Ἰησοῦς.
Τὰ τεῖχη γκρεμιστῆκαν τῆς Ἰεριχοῦς.*

★

(*) Σημείωσις: Διὰ τὴν σύνταξη τῆς σύντομης αὐτῆς εἰσαγωγῆς χρησιμοποιοῦθηκαν τὰ βιβλία: 1) Grover's: Dictionary of music 5η ἐκδ. λέξις Spiritual. 2) Gilbert Chase: America's music κεφ. 12 σ. 232 ἐπ.

ΠΗΓΑΙΝΕ ΜΩΥ·ΣΗ

(Ρεφραίν)

Πήγαινε, Μωϋσῆ, κατέβα
στῶν Αἰγυπτίων τῆ γῆ
καὶ πὲς στὸν Φαραῶ:
Νὰ φύγη ἄσε τὸν λαό μου.

1. "Ὅταν ὁ Ἰσραὴλ ἦταν ἐκεῖ
στῶν Αἰγυπτίων τῆ γῆ
σκληρὰ καταπιέζονταν
καὶ δὲν μποροῦσε νὰ σταθῆ.
2. "Ἐτσι ἐμήνυσ' ὁ Θεός:
Νὰ φύγη ἄσε τὸν λαό μου
γιατὶ ἄλλοιῶς θὲ νὰ σφαγῆ
κάθε πρωτότοκο παιδί.
3. "Ἄλλο πιά ὄχι ὁ λαός μου
μέσ' στὴ δουλεία νὰ μοχθῆ,
ἄφηστε τον νὰ φύγη
στά ξένα μὴν καταστραφῆ.
4. 'Αφήστε μας πιά ὅλους
ἀπ' τὰ δεσμά νὰ ἐροῦμε,
ἄφηστε μας πιά ὅλους
μὲ τὸν Χριστὸ νὰ ἐλευθερωθοῦμε.

★

Ω ΜΑΡΙΑ! ΜΗΝ ΚΛΑΙΣ

(Ρεφραίν)

Ἦ Μαρία μὴν κλαῖς, μὴ θρηνηῖς
τοῦ Φαραῶ πιά ὁ στρατὸς ἐπνίγη.
Ἦ Μαρία, μὴν κλαῖς.

1. Σὲ κάποιο ἀπ' αὐτὰ τὰ πρωῖνά
τὰ λαμπερὰ κί' ὥραϊα
ἀπλώνω τὰ φτερά μου
καὶ διασχίζω τὸν ἀέρα.
Τοῦ Φαραῶ πιά ὁ στρατὸς ἐπνίγη
Ἦ Μαρία, μὴν κλαῖς.
2. Στους οὐρανοὺς ὅταν θὰ φθάσω
θὰ τραγουδήσω καὶ θὰ φωνάξω·
δὲν ὑπάρχει κανένας ἐκεῖ
ποῦ νὰ μὲ διώξῃ θὰ μπορεῖ.
Τοῦ Φαραῶ πιά ὁ στρατὸς ἐπνίγη
Ἦ Μαρία, μὴν κλαῖς.

3. Στους οὐρανοὺς ὅταν βρεθῶ
παπούτσια δικά μου θὰ φορῶ
κί' ἀπὸ κεῖ, στὸν οὐρανό,
σ' ὅλους θὰ εἰπῶ τὸ μυστικό.
Τοῦ Φαραῶ πιά ὁ στρατὸς ἐπνίγη
Ἦ Μαρία, μὴν κλαῖς.

★

ΠΑΛΗΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΠΙΣΤΗ

(Ρεφραίν)

Δόσε μου πάλιν
ἐκείνη τῶν παλιῶν καιρῶν
τὴν πίστη ἐκείνη,
μοῦ εἶναι ἀρκετό.

1. Γιὰ τίς μανάδες μας
ἦταν ἀρκετό.
Καὶ γιὰ μένα ἐπίσης
μοῦ εἶναι ἀρκετό.
2. Αὐτὴ ναι ποῦ μὲ κάνει
τὸν καθένα ν' ἀγαπῶ.
Δόσ' μου τὴν πίστη ἐκείνη
μοῦ εἶναι ἀρκετό.
3. Αὐτὴ θὲ νὰ μᾶς πάρῃ
ὅλους στὸν οὐρανό.
Δόσ' μου τὴν πίστη ἐκείνη
μοῦ εἶναι ἀρκετό.

★

Η ΣΟΥΝ ΕΚΕΙ;

1. "Ἦσουν ἐκεῖ ποῦ εἰς τὸν σταυρὸ
ὑψῶναν τὸν Θεό;
"Ὡ, πόσες φορὲς ἡ σκέψη αὐτὴ
τρόμο μοῦ προκαλεῖ.
2. "Ἦσουν ἐκεῖ ὅταν Αὐτὸν μὲ
τὰ καρφιά τρυποῦσαν;
"Ὡ, πόσες φορὲς ἡ σκέψη αὐτὴ
τρόμο μοῦ προκαλεῖ.
3. "Ἦσουν ἐκεῖ ὅταν ὁ ἥλιος
νὰ λάμψῃ εἰχ' ἀρηθῆ;
"Ὡ πόσες φορὲς ἡ σκέψη αὐτὴ
τρόμο μοῦ προκαλεῖ.

4. Ἦσουν ἐκεῖ πὸν Ἀδτόν
 στο μνημα ὠδηγοῦσαν;
 Ὡ πόσες φορὲς ἡ σκέψη αὐτῆ
 τρόμο μοῦ προκαλεῖ.

★

ΘΕΛΩ ΝΑ ΕΙΜΑΙ ΕΤΟΙΜΟΣ
 (Ρεφραίν)

Θέλω νὰ εἶμαι ἔτοιμος
 Θέλω νὰ εἶμαι ἔτοιμος
 ὅπως κι' ὁ Ἰωάννης
 στὴν Ἱερουσαλὴμ νὰ περπατῶ.

1. Στάδια τέσσερα ἡ πόλη εἶχε.
 Ἔτσι ὁ Ἰωάννης εἶπε,
 κι' ὁ ἴδιος μοῦ παρήγγειλε
 πὼς θὰ μὲ συναντήσῃ ἐκεῖ.

2. Ὡ Ἰωάννη, πὲς μου,
 τί λὲς δῶ πέρα;
 θάμαι καὶ ἐγὼ ἐκεῖ
 ἐκείνη τὴν ἡμέρα;

3. Κηρύττοντας ὁ Πέτρος
 κατὰ τὴν πεντηκοστὴ
 μὲ τ' Ἄγιο Πνεῦμα
 εἶχε προικισθῆ.

4. Καὶ σὺ ἂν πᾶς ἐκεῖ
 πρὶν ἀπ' ὅ,τι ἐγὼ
 πὲς σ' ὅλους μας τοὺς φίλους
 πὼς ἔρχομαι κι' ἐγὼ.

★

ΚΥΛΑ ΙΟΡΔΑΝΗ ΚΥΛΑ!

Κύλα, Ἰορδάνη, κύλα (δίς)
 σὰν πεθάνω θέλω νὰ πάω στοὺς οὐρανοὺς
 Τὸν Ἰορδάνη ν' ἀκούω νὰ κυλᾷ.

1. Ὡ ἀδέλφια. Σεῖς ἔπρεπε νὰ εἰσθε κεῖ.
 Ναι, Κύριέ μου,
 στῆς Βασιλείας σὲ μιὰ θέση.
 Τὸν Ἰορδάνη ν' ἀκούω νὰ κυλᾷ.

2. Ὡ Κήρυκες! Σεῖς ἔπρεπε νὰ εἰσθε κεῖ.
 Ναι, Κύριέ μου,
 στῆς Βασιλείας σὲ μιὰ θέση.
 Τὸν Ἰορδάνη ν' ἀκούω νὰ κυλᾷ.

3. Ὡ ἁμαρτωλοί. Σεῖς ἔπρεπε νὰ εἰσθε
 κεῖ.

Ναι, Κύριέ μου,
 στῆς Βασιλείας σὲ μιὰ θέση.
 Τὸν Ἰορδάνη ν' ἀκούω νὰ κυλᾷ.

4. Ὡ πενθοῦντες! Σεῖς ἔπρεπε νὰ εἰσθε
 κεῖ

Ναι, Κύριέ μου,
 στῆς Βασιλείας σὲ μιὰ θέση.
 Τὸν Ἰορδάνη ν' ἀκούω νὰ κυλᾷ.

★

ΟΧΙ ΑΛΛΟ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Τὸν γυλιό μου πάω ν' ἀφήσω
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 πάω τὸν πόλεμο νὰ σταματήσω

(ρεφραίν).

Δοιπὸν ὄχι ἄλλο πιά πόλεμο,
 ὄχι πιά, ὄχι πιά.

2. Γιὰ τὸ τραπέζι πάω τοῦ γυρισμοῦ
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 σὲ δεῖπνο καλωσορισμοῦ.

3. Μακρὰ λευκὴ αἰσθῆτα πάω νὰ φορέσω
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 λευκὴ αἰσθῆτα θὰ φορέσω.

4. Στεφάνι ἀπ' ἄστρα πάω νὰ φορέσω
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 κάτω στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ
 ἀστέρينو στεφάνι θὰ φορέσω.

★

ΓΑΛΗΝΙΑ ΦΕΥΓΩ

(ρεφραίν).

“*Ἡρεμα, γαλήνια, φεύγω
γιὰ τὸν Ἰησοῦ, γιὰ τὸ δικό μου σπίτι.
Δὲν ἔχω πιά πολὺ καιρὸ
ποὺ πρόκειται νὰ μείνω ἐδῶ.*”

1. *Ὁ Θεός μου μὲ καλεῖ
μὲ τὴν βρογχή του μὲ καλεῖ.
Μέσ’ στὴν καρδιά μου
ἢ σάλπιγγα ἤχεϊ.*
2. *Ὅπως τὰ δένδρα ποὺ λυγίζουνε
στοῦ ἀνέμου τὴν πνοή,
ὁ ἀμαρτωλὸς τρέμοντας στέκει
ὅταν ἢ σάλπιγγα ἤχη.*
3. *Ὁ Θεός μου μὲ καλεῖ.
Μὲ τὴν ἀστραπή του μὲ καλεῖ
μέσ’ στὴ καρδιά μου
ἢ σάλπιγγα ἤχεϊ.*

★

ΓΝΩΡΙΖΩ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟ

(ρεφραίν).

*Γνωρίζω τὸν Κύριο,
ποὺ τὰ χέρια του σὲ μέν’ ἀπλώνει*

*στέλνει τὸ πνεῦμα του
καὶ μ’ ἐλευθερώνει.
Γνωρίζω τὸν Κύριο
ποὺ τὰ χέρια του σὲ μέν’ ἀπλώνει.*

1. *Εἶχες ποτέ σου πρὶν
κάτι παρόμοιο ἰδῆ,
ὅπως τὸν Βασιλῆά Ἰησοῦ
ποὺ τοὺς φτωχοὺς παρηγορεῖ;*
2. *Μήπως δὲν ἦτανε κι’ αὐτὴ
μέρα εὐτυχισμένη
ποὺ ὁ Ἰησοῦς μου ἀπ’ ἐμὲ
τὴν ἀμαρτία εἶχε διωγμένη;*
3. *Ἀναζητοῦν, μὰ ὄχι σωστά,
τὸν Κύριο πολλοί.
Κοροϊδεύουν τὴν ἡμέρα
καὶ τὸ βράδυ προσευχή.*
4. *Ὁ Κύριός μου ἔκαμε
ὄ,τι εἶχε ὑποσχεθῆ.
Τὸ ἄρρωστο ἐγιάτρευε
καὶ στὸ νεκρὸ ἔδωσε ζωή.*

Ἐὰν κάποια μορφή θρησκείας (πρωτογόνου), εἶναι συνδυασμένη μὲ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωπότητας, ὅμως ὁ ἀθεϊσμός δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸ στάδιον τῆς ὀρίμου ἀνθρωπότητας: ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐφηβείαν της. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπότης—παιδί ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ σύμπαντος, μέσα εἰς τὸ ὅποιον ἔλαθε ὑπαρξιν. Ἀλλ’ ἡ ἐπανάστασις προσιδιάζει οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐφηβείαν. Τοῦναντίον εἰς τὴν ὀριμον ἡλικίαν ἐπανευρίσκει κανεὶς μίαν ἀνωτέραν ἰσορροπίαν, ἢ ὁποία ἐπιτρέπει νὰ ἀνακτήσῃ κανεὶς τὰς θεμελιώδεις θρησκευτικὰς ἀξίας εἰς μίαν νέαν ἁρμονίαν.

Jean Daniélou

ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΜΟΥ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ DIENACH

(*Η συμπλήρωση σαραντατεσσάρων χρόνων*)

Είναι μία σύμπτωση το ότι και τις δυο φορές — με μία χρονική απόσταση είκοσι-δυο χρόνων — στο Δεκέμβρη χρωστώ το χάρισμα της τύχης νάχω τὰ χαρτιά του Dienach στα χέρια μου. Το Δεκέμβρη του 1922 έκανα τήν προσωπική γνωριμία του. Καί τὸ Δεκέμβρη του 1944, σὸ δρόμο τῆς καταφυγῆς μου πρὸς τὴν πλατεῖα Συντάγματος, εἶχα τὴν καλὴ ἰδέα νὰ πάρω μαζί μου τὸ μεγάλο δέμα με τὰ χειρόγραφα τῆς μετάφρασης στὰ ἑλληνικά, κουβαλώντάς το στοὺς ὤμους — με μοναδικὴ συνοδεία τοῦ Δημήτρη Τσάκωνα πού με βοηθοῦσε — μαζί με μιά χαρτοσακκούλα παξιμάδια, με μιά κουβέρτα καί με λίγες κονσέρβες, γιὰ κάμποσο δρόμο, ἀπ' τὴν τότε κατοικία μου τῆς ὁδοῦ Ἰουλιανοῦ ὡς τὸ φιλικὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Θησέως, ὅπου ἐστεγάστηκα γιὰ ἓνα δεκαήμερο πάνω-κάτω.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ στρατιῶτες τοῦ ΕΛΑΣ, πού γιὰ κάμποσες βραδυές — ἀπ' τὶς παραμονές τῶν Χριστουγέννων καί πέρα — μαινόβγαιναν ἐλεύθερα σὸ γραφεῖο μου — καί σ' ὀλόκληρο τὸ σπίτι — μπορεῖ νὰ μὴν εἶχανε δώσει προσοχὴ σὸ ἑλληνικὸ κείμενο, ἂν τὸ εἶχα ἀφήσει. Ὅπως κι' ἂν εἶναι, τὸ ἀντίθετο ἔγινε με τὰ γραμμένα σὲ γερμανικὴ γλῶσσα χειρόγραφα τοῦ μεγάλου μου παλιοῦ φίλου, τὸ πρωτότυπο τοῦ «Ἡμερολογίου» του. Τοὺς φανήκανε ὑποπτα. Καί κάποιος ἀπ' τοὺς βαθμοφόρους τους πήρε τοὺς τρεῖς κείνους θαρεῖς «δοσιλόγους» φακέλους — «προσωρινά» εἶπε — νὰ τους ἐλέγξει. Γυρίζοντας στὴν ὁδὸ Ἰουλιανοῦ, τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ 1945, δὲν τοὺς θρῆκα πιά σὸ συρτάρι. Εἶχανε κάνει τὴν σύμπτυσή τους οἱ ἀντάρτες θορειότερα, συναποκομίζοντάς τους.

Τώρα στὴ συμπλήρωση σαραντατεσσάρων χρόνων (Δεκέμβριος τοῦ 1966) ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς πρώτης μου συνάν-

τησης με τὸν Παῦλο Ἀμαδέο Dienach (1886-1924), κατέχει πάλι ἐπίμονα τὴ σκέψη μου ὅλο τοῦτο τὸ μῆνα ἢ ὀλοζώντανη θύμηση τῆς μορφῆς τοῦ παλιοῦ μου κείνου δασκάλου στὰ γερμανικά, πού ἡ γνωριμία μου μ' αὐτὸν κι' ἡ φιλία καί τὸ ἐνδιαφέρον πού εἶχε δείξει γιὰ μένα, στάθηκαν τόσο ἀποφασιστικὰ στὴν πορεία τῆς ὄλης μου ζωῆς. Ἀποφασιστικὰ με τὸ ὠραιότερο κι' ὑψηλότερο νόημα τῆς εὐεργετικῆς ἐπίδρασης: Χάρη στὶς κατευθύνσεις πού μοῦ εἶχε χαράξει καί χάρη στὶς ἀρχές καί στὶς πεποιθήσεις — τὶς σχετικὲς με «δρόμους προσανατολισμοῦ» σὲ σταδιοδρομία καί σὲ πνευματικὲς ἐπίδόσεις — με τὶς ὁποῖες εἶχε κατορθώσει νὰ μ' ἐμποτίσει στὴ διάρκεια πολλῶν μηνῶν, μπόρεσε ὁ φτωχὸς ἀπὸ οἰκονομικά μέσα κι' ἀπὸ ὑποστήριξη φοιτητῆς τῆς νομικῆς κείνου τοῦ καιροῦ, ὁ ὄρφανέμενος τὸ Γενάρη τοῦ 1924 ἀπὸ πατέρα, τὸ δίχως κοινωνικὲς σχέσεις ἐπαρχιωτόπουλο, τὸ «στερημένο ἀπὸ προϋποθέσεις ἐπιτυχίας», μπόρεσε νὰ φτάσει κάμποσο ψηλότερα ἀπ' ὅ,τι θὰ πίστευε κανένας πὼς θὰ ἐπιτρέπανε οἱ ἔμφυτες προδιαθέσεις του κι' οἱ ὅροι τῆς ἀρχικῆς του τοποθέτησης ἀπ' τὴ μοῖρα τῆς ζωῆς.

Κατὰ ἓναν τρόπο «αὐτοεξόριστος» κείνο τὸν καιρὸ ὁ Πάουλ Ντίναχ ἀπ' τὴν πατρίδα του τὴν Ἑλβετία, κατατρεγμένος στὴν ἀγάπη του, «τελευταῖος ἀπ' τὴν πατρικὴ του οἰκογένεια», ἔχοντας τὴ μόνωση γιὰ μοναδικὴ του συντροφιά σὲ μιά ἡλικία ἀκμῆς πού μ' ἄλλες συνθήκες θὰ τοῦδινε δικαίωμα σὲ κάποια εὐτυχία στὴ ζωῆ, ἀποζητώντας στὴν κλασσικὴ μας γῆ τὸ ἡλιοφῶς πού τόσο εἶχε λείψει ἀπ' τὸν ψυχικὸ του βίο, ὁ ἄξιος κείνος μὰ παραγνωρισμένος «ἐκπαιδευτικὸς» με τὴν ἀνεπανόρθωτα κλονισμένη ὑγεία, τῶνοιθε σὰ μιά μικρὴ εὐτυχία νὰ θρῖσκει σὲ μένα

ένα σύντροφο της μοναξιάς του και να κάνει καλό σε κείνον που τον αισθανόταν σαν τον μικρότερο αδερφό του και τον εκτιμούσε — μόνο και μόνο για την θεληματικότητα του του αγωνιστή στη ζωή και για την «κοινή μοίρα της ορφάνιας» και για το περιστατικό πώς δε θαρούμουνα τη συντροφιά του, καθώς οι άλλοι συνομηλικόι μου κείνης της εποχής, κι' ούτε με κούραζε ή άγνοιά του να μιλεί τη γλώσσα μας.

Μάταιη είχε σταθή άλλως τε ή προσπάθειά μου «νά του θρω μάθηματα». Τους άθηνάιους συμφοιτητές δέν ήμουν σε θέση να τους έπηρεάσω. Κι' από τους άλλους, της ιδιαίτερης πατρίδας μου — που έμειναν έδω, νοικιάζοντας φοιτητικά δωμάτια τó χειμώνα, και περνούσανε τά καλοκαίρια στην Εύβοια — ελάχιστοι είχανε ένδιαφέρον για γερμανικά. Ό Ντίναχ ήτανε ένα όνομα χωρίς άπήχηση για κείνους. Τελικά πέρασε άφανής άπ' την πόλη μας σ' όλη τη χρονική διάρκεια της έδω διαμονής του. Κείνο τόν καιρό ό Κιζερίτσκι ήτανε ό «ιδεώδης δάσκαλος» για ιδιαίτερα μαθήματα στη γλώσσα του Γκαίτε και του Σίλλερ. Παράλληλα με τη γερμανική Σχολή — τότε, θαρρώ, γειτονικά στόν «Άγιο Νικόλαο, στά Πευκάκια — και με τις σχολές της Χριστιανικής Άδελφότητος Νέων και της φοιτητικής μας λέσχης, κείνος ήτανε που συγκέντρωνε την προτίμηση του φοιτητικού κόσμου και γενικώτερα της νεολαίας κείνης της εποχής, χάρη στην έξοχη, καθώς λέγανε, μέθοδό του και στη σωστή προφορά του.

Μάταια είχα προσπαθήσει. Στους σενούς μου φίλους — στόν Τάκη Άγγελή, τόν κατοπινό άξιο κρατικό λειτουργό και φανατικό πεζοπόρο κι' όρειβάτη, στό Θανάση Μαντέκο, τόν ύστερώτερα ύγεινολόγο — κατάλαβα πώς δέν έπρεπε να μιλήσω για δεύτερη φορά για τόν Ντίναχ. Στό Γιάννη Παπαζαχαρίου, στόν Κυριάκο Σπηλιόπουλο, στόν Φίλιππο Άγγελή, θάτανε μάταιο και να δοκιμάσω—κείνοι είχανε κιόλας τούς δασκάλους τους. Όσο για τούς συμπολίτες μου, ό Γιάννης Παπαδημητρίου, ό κατοπινός εξαίρετος αρχαιολόγος, ήρθε σε ξξη ή έφτά μάθηματα, άν θυμούμαι καλά, κι' ύστερα μās άφησε μονάχους πάλι. Δέ μπο-

ρούσε, λέει, ν' άκούει τó δάσκαλό του να προφέρει Σέμμεριν άντίς για Ζέμμεριν κι' άλλα παρόμοια. Κι' ό Άντρέας Κούκουζας, ό πρόωρα φευγάτος μας «προικισμένος» νέος έπιστήμονας της φαρμακευτικής χημείας, που ύστερ' άπό λίγα χρόνια τόν έχασαμε άπό αυτοκινητιστικό δυστύχημα στά περίγυρα της Λυών — όπου ήτανε μαθητής της εκεί στρατιωτικής φαρμακευτικής Σχολής — κείνος σ' ένα μόνο μάθημα του Ντίναχ παραστάθηκε. Τό μεγάλο του πάθος ήταν ή έπιστήμη του, ή προτίμηση του σε ξένες γλώσσες ήτανε τά γαλλικά κι' ό μεγάλος του φόβος στη ζωή ήτανε, μήπως άντί για έρευνητής, αναγκαστεί να γενεί κάποτε έπαγγελματίας φαρμακοποιός.

Την πιότερο άπροσδόκητη έπεξήγηση άρνητικής άπάντησης για τά μαθήματα του Ντίναχ μου την είχε δώσει, θυμούμαι, ένας μακεδόνας σπουδαστής και γνώριμός μου κείνου του καιρού, γόνος φανατικού φιλελεύθερου γαιοκτήμονα: Πώς «δέν πάει να διδαχτεί άπ' τó γιοιό της αυστριακής». Λίγα χρόνια ύστερ' άπό τόν έθνικό διχασμό του 1916 ό τρόπος της σκέψης ήτανε πάντα έντονα έμποτισμένος άπό χροιά πολιτική άνάμεσα στους φοιτητικούς κύκλους της εποχής της Έπανάστασης του 1922. Και στην κρίση του συναδέλφου μου ή στάση που ή χώρα της μητρικής οικογένειας του Ντίναχ είχε κρατήσει άπέναντι στην ιστορική πορεία του λαού μας, στη διάρκεια του πρώτου παγκόσμιου πολέμου, έπρεπε να θαραίνει περισσότερο άπ' τ' άδιαμφισβήτητα προσωπικά φιλελληνικά αισθήματα τού δασκάλου μου.

Γιατί πραγματικά ό Ντίναχ ήτανε ποτισμένος άπό άγάπη για την Έλλάδα. Θάθελε, λέει, νάχε γεννηθή Άθηναίος και θεωρούσε την κλασική μας γή για δική του πατρίδα. Κι' ούτε έκανε άλλως τε την παραμικρή διάκριση μέσα στην καρδιά του άναμεταξύ γερμανοφώνων κι' έλλήνων και λατινογενών. Γι' αυτόν οι εύρωπαϊοι λογίζονταν σά μιá μεγάλη οικογένεια, έτσι καθώς είναι, λέει, συγκληρονόμοι τού έλληνορωμαϊκού πνεύματος, «παιδιά κοινής πατρίδας», κοινωνοί της ανθρωπιστικής παιδείας με τις κατάβαθες έλληνικές και χριστιανικές και λατινικές ρίζες, μέτοχοι

κοινοί του τρισένδοξου μεσογειακού μας πολιτισμού.

Κείνο τὸν καιρὸ κανένας δὲν ἤξερε γιὰ τὶς ἀπίστευτες ἐνορατικὲς ἱκανότητες τοῦ Ντίναχ — οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος. Μόνο θυμοῦμαι πὺ κάποια φορὰ ὁ Γιάννης Παπαδημητρίου ἔκανε τὴν παρατήρηση «γιὰ τὴν καταπληκτικὴ του μνήμη». Μοῦ ἤτανε γνωστὴ αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ δύναμη μνήμης τοῦ δασκάλου μου ἀπὸ κάμποσα προηγούμενα περιστατικά. Νέοι κι' ἄπειροι καθὼς ἤμασταν, δὲν ξέραμε τίποτα ἄλλο νὰ ποῦμε — μονάχα τὸ θυμητικὸ του, πὺ ἦτανε «μοναδικό», μᾶς εἶχε κάνει θαύτατη ἐντύπωση. Ὁ Ντίναχ ἀπόφευγε ἄλλως τε νὰ μιλεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὴν ζωὴ του καὶ γιὰ τὰ ὅσα εἶχε περάσει πρὶν ἀπ' τὸν ἐρχομὸ του στὴν Ἑλλάδα. "Ἐδινε ὅμως τὴν εἰκόνα πὺ μέσα σὲ κείνο τὸ ἀσθενικὸ κορμί, τὸ δοκιμασμένο ἀπ' τὴν ἀρρώστια, φώλιαζε μιὰ ψυχὴ - φλόγα. Ἦτανε ὄρες πὺ ἔμοιαζε ὅλος πνεῦμα. Θάλεγε πὺς ἡ χλωμάδα του κι' ἡ ἀσκητικὴ κάμποσες φορὲς ὄψη του δὲν ἦτανε ἄλλο παρὰ ἡ ὑποχώρηση τοῦ ἀδύναμου κείνου σωματικὸ ὀργανισμοῦ μπροστὰ στὴν ἰσχὺ τῆς νοητικῆς καὶ ψυχικῆς ἰδιοσυγκρασίας, πὺ λὲς κι' εἶχε τὴν τάση νὰ κάμπει ὅλο ἕνα πιὸ πολὺ τὸ λιγώτερο ἀνθεκτικὸ κείνο περίβλημα. Ἦτανε ἡ ζωντανὴ διάψευση τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ «γερός νοῦς μέσα σὲ γερό σῶμα».

Οἱ γενικώτερες πνευματικὲς του δυνατότητες εἶχανε σταθεῖ ἄλλως τε γιὰ μᾶς ἀπρόσιτες κι' ἀστάθμητες κι' ἀγνωστες ὡς τὸ τέλος. Ἦτανε ἕνα μυαλό σχετικὰ μέτριο μὲ ἐντοπισμένες διαισθητικὲς καὶ προφητικὲς ἱκανότητες ἢ ἦτανε ἕνα πνεῦμα ἐξαιρετικό; Ποιὸς ἦτανε στὴν πραγματικότητα ὁ βαθμὸς τῆς μόρφωσής του; Δὲν θὰ μπορούσαμε τίποτα νὰ ποῦμε. Γιὰ τὴ μνήμη του μονάχα ξέραμε πὺς ἦτανε ἕνα «φαινόμενο», μὲ ἀπίθανη ἱκανότητα ἀποθησαύρισης. Καθὼς ἕνας ἀριθμομηχανὸς στὶς μαθηματικὲς πράξεις, ἔτσι καὶ κείνος μὲ εἶχε, θυμοῦμαι, κάμποσες φορὲς καταπλήξει, σὲ ἄλλες σφαίρες ἀπομνημόνευσης — ὄχι σὲ ἀριθμούς — ἀπαγγέλλοντάς μου Schiller καὶ Dante στὸ πρωτότυπο καὶ Ibsen σὲ γερμανικὴ μετάφραση, μὲ ἀκρίβεια στὴν ἐντέλεια καὶ σ' ἔκταση τέτοια, πὺ ἔδει-

χνε κάθε φορὰ πὺς ἡ φωνὴ του κουραζόταν πολὺ πρωτίτερα ἀπ' τὴν μνήμη του. Τῆς τελευταίας αὐτῆς ἡ εὐχέρεια ἦτανε σχεδὸν ἀπεριόριστη.

Μόνο μιὰ φορὰ μοῦ εἶχε μιλήσει γιὰ τὶς δυὸ του ἀρρώστιες τοῦ 1917 καὶ τοῦ 1921 στὴ Ζυρίχη — συμπτώματα ληθαργικοῦ ὕπνου ἢ κάτι παρόμοιο κι' ἀνάμεσα τοὺς ἕνα μεγάλο διάλειμμα, μιὰ χρονικὴ ἀπόσταση τεσσάρων χρόνων — ποτὲ ὅμως δὲν εἶχε κάνει σὲ κανέναν λόγο γιὰ τὸ σπανιώτατο καὶ θαυμαστὸ κείνο φαινόμενο παραψυχολογίας πὺ ἦρθε καὶ δέθηκε στὴν πορεία τῆς ζωῆς του σὲ συνάρτηση μὲ τὴ δευτέρη ἐκδήλωση, κείνη πὺ εἶχε κρατήσει πολλοὺς μῆνες, ἀπ' τὸν Μάιο τοῦ 1921 ὡς τὸν Μάιο τοῦ 1922. Ἐπιφυλακτικὸς, κλειστός στὸν ἑαυτὸ του, προσεχτικὸς στὶς ἐκφράσεις του καὶ πάντα του συγκρατημένος, δὲν εἶχε ποτὲ ἐξωτερικευτεῖ, δὲν εἶχε ποτὲ μιλήσει γι' αὐτὸ τὸ τελευταῖο. Κι' οἱ Ἑλβετοὶ γιατροὶ τοῦ 1921 κι' ὡς τὸ 1922 ἦτανε τὸ ἴδιο ἀνυποψίαστοι γι' αὐτό, ὅπως κι' οἱ ἄνθρωποι τοῦ στενώτερου περιβάλλοντός του στὴν πατρίδα του — ἂν ὑποθέσει κανένας πὺς εἶχανε τότε βρεθῆ φιλικὰ του πρόσωπα νὰ τὸν περιστοιχίζουσε, γιατί καθαυτὸ δικὴ του οἰκογένεια δὲν εἶχε πιά κείνη τὴν ἐποχὴ.

"Ἐτσι ἀφανὴς διάβηκε ἡ ζωὴ τοῦ Ντίναχ κι' ἔτσι ἀγνωστος πέρασε ἀπ' τὴν σφαῖρα μας ὁ ἄνθρωπος «μὲ τὴ μοναδικὴ κι' ἴσως ἀδευτέρωτη προσωπικὴ μοῖρα», ὁ ἄνθρωπος «μὲ τὴ διπλὴ ὕπαρξη», διπλὴ χάρις στὸν πλοῦτο καὶ στὸ περιεχόμενο τῶν ζωτανῶν ἐντυπώσεων, μὲ τὶς ὁποῖες θρέθηκε ξάφνου κατεχόμενο τὸ πνεῦμα του ξυπνώντας στὰ μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1922 στὸ κρεβάτι μιᾶς κλινικῆς. Θὰ τοῦ τὰ διάβαζε, φαίνεται, κάποιος ὅλα ἐκεῖνα ὅσον καιρὸ ἦτανε κοιμισμένος — ἔτσι θάλεγε ἡ «θετικὴ» ἐπιστήμη — κι' ἀσύνειδα τὸ θυμητικὸ του μπόρεσε καὶ τ' ἀπορρόφησε καὶ τᾶκανε χτῆμα του ὅλα κείνα τὰ ἐξαισία πράγματα. Δὲν ξέρω, ἴσως ἔτσι νᾶναι. "Ἐνας πνευματιστὴς ἢ γενικώτερα ξένος πρὸς τὴν πραγματιστικὴ νοοτροπία θάλεγε πὺς «βρισκότανε σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸ Ὑπερνοητὸ» ὅλον κείνο τὸν καιρὸ. "Ὅπως κι' ἂν εἶναι, ἐμφανίζει στὰ χειρόγραφα του ὁ Ντίναχ σὰν «ἐμπειρία» καὶ σὰν «βιώματα»

ολόκληρη τῇ σειρά τῶν ἀπιστεύτων κείνων περιστατικῶν. "Ὀχι πὼς τοῦ τὰ εἶπανε οὔτε πὼς τοῦ τὰ εἶχανε διαβάσει, μὰ πὼς «τὰ ἔζησε». Μ' ἄλλα λόγια ὁ Ντίναχ σὰ συγγραφέας εἶναι ἕνας ἄλλος ἄνθρωπος, μὲ ἐκδηλώσεις, θάλλεγες, ἀντίθετες ἀπὸ κείνες τοῦ Ντίναχ-συνομιλητῆ. "Ὅσο ἐπιφυλακτικὸς καὶ κλεισμένος ἦτανε σὲ κάθε του προφορικῆ ἐξωτερίκευση, ἄλλο τόσο αὐθόρμητα βλέπει κανένας ν' ἀνοίγει τὴν καρδιά του μέσα σὲ κείνα του τὰ χειρόγραφα, σ' ὅλη τὴν ἔκταση αὐτῶν τῶν τελευταίων.

Τὶς γνῶμες του καὶ τὶς ὁδηγίες του σὲ θέματα σπουδῶν καὶ σὲ πορεία σταδιοδρομίας καὶ γενικώτερα ζωῆς — τὶς παραινέσεις ὠριμώτερου φίλου καὶ «μεγαλύτερου ἀδερφοῦ» — τὶς δεχόμενα δίχως πολλὴ συζήτηση ὅσο καιρὸ τὸν εἶχα κοντά μου. Θυμοῦμαι ποῦ μοῦ σταθήκανε κάμποσες φορὲς πολῦτιμες, στὴν ἔλλειψη καθοδήγησης ἀπὸ πατέρα κι' ἀπὸ πρεσβύτερους στενοὺς συγγενεῖς. "Ὅταν ἐκεῖνος ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωῆ, περνοῦσα τὰ ὅσα μοῦ εἶχε πεῖ ἀπ' τὴ δική μου κρίση, ὀλοένα καὶ περισσότερο. Δὲ μ' ἐπηρεάζε πιά. Κι' ἄλλως τε δὲν τήρησα ποτὲ κατὰ γράμμα τὰ ὅσα μοῦ εἶχε πεῖ. Δὲν τοῦ τὰ συζητοῦσα, μὰ δὲν τὰ τήρησα ποτὲ κατὰ γράμμα. Σὲ κείνον ὅμως χρωστῶ τὸ ὅτι ἀπαλλάχτηκα πολὺ νωρὶς ἀπὸ κάμποσους περισπασμοὺς κι' ἐκδηλώσεις πολυπραγμοσύνης, ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ μοῦ εἶχανε καθυστερήσει τὶς σπουδές μου. Δίχως νὰ χάσω τὴν ἰκανότητα νὰ ξεχωρίζω τὴν καλῆς ποιότητος μουσικῆ, ἔκανα ὅμως μὲ θεληματικότητά ἀραιότερες τὶς ἀκροάσεις μου συμφωνικῆς ὀρχήστρας ἀπ' τὸ ὑπερῶο — θαρρῶ στὸ «Ὁλύμπια» κείνο τὸν καιρὸ — καὶ παράτησα ὀριστικὰ τὰ ἀρχαιμένα μαθήματα θεωρίας στὸ Ὁδεῖο Ἀθηνῶν καὶ τὸ σολφέζ μὲ τὸν Γιώργη Σκλάθο. Χωρὶς νὰ χάσω ὀλότελα τὴν ἐπαφή μου μὲ τὰ καλὰ φιλολογικὰ κείμενα, ἔρριξα ὅμως περισσότερο τὸ «βάρος μελέτης» στὰ νομικά μου, μιά κι εἶχα χαράξει πρὸς ἐκείνη τὴν κατεύθυνση τὴ γραμμὴ μου ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμοῦ. Καὶ χωρὶς ν' ἀφήσω ἐντελῶς τὴν πεζοπορία καὶ τὴ σωματικὴ ἀσκηση, ἀραίωσα ὅμως πολὺ τὶς ὅλο-

ἡμέρες ἐκδρομὲς κι' ἀφιέρωνα κάμποσα κυριακάτικα πρωῖνά σὲ μελέτη γιὰ φροντιστηριακὲς ἀσκήσεις καὶ γιὰ τμηματικὲς ἐξετάσεις.

Τὶς παραπέρα συστάσεις του δὲν τὶς προσδεχόμενα ἀτόφιος. Μοῦ εἶχανε ἀρέσει οἱ ἰδέες του γιὰ πίστη σὲ προσωπικὰ ἰδανικὰ στὴ ζωῆ καὶ στὴ σταδιοδρομία, γι' αὐτοπεποίθηση, γιὰ «ἐμμονὴ στὸν τελικὸ σκοπὸ, στὴν ἐπιτυχία», γιὰ κατευθυντήριες κεντρικὲς γραμμὲς στὴν «ἠρωϊκὴ πορεία ζωῆς ἐνὸς νέου ἀνθρώπου ποῦ νὰ διαθέτει πολὺ λίγα μέσα», γιὰ τὸ νόημα τοῦ ἠθικοῦ χρέους ἀπέναντι στὴν πατρικὴ οἰκογένεια καὶ στὸ κοινωνικὸ σύνολο, κι' ἄκόμα μοῦ εἶχανε ἀρέσει οἱ γενικώτερες ἀξιολογικὲς του πεποιθήσεις κι' ἡ πίστη του σὲ πνευματικὲς κι' ἠθικὲς ἀξίες. Δὲν μπορούσα ὅμως νὰ ἐπιδοκιμάσω πέρα γιὰ πέρα καὶ τὴν κάπως ἀπόλυτη διάκριση ποῦ συνήθιζε νὰ κάνει — «ἀξία» κι' «ἀπαξία» στὰ πλαίσια τῆς φιλοσοφίας του γιὰ τὴ ζωῆ — ἀναμεταξὺ στὴν καθαρὴ πνευματικὴ δημιουργία ἀπ' τὴ μιὰ μεριά κι' ἀπ' τὴν ἄλλη στὴν ἀσκηση λειτουργημάτων καὶ γενικώτερα βιοποριστικοῦ ἔργου. "Ἄν καὶ δὲ μ' ἄφησαν ὀλότελα δίχως ἐπίδραση κι' αὐτὲς οἱ τελευταῖες του ἰδέες, ἔβρισκα ὅμως πὼς εἶναι ἐφαρμόσιμες στὶς ὠριμώτερες μονάχα ἡλικίες καὶ πὼς δὲν πρέπει νὰ λέγονται σὲ νέους ἀνθρώπους. Δὲν ξεχνούσα πὼς ὁ ἴδιος ὁ Ντίναχ εἶχε μείνει ἀνεργὸς στὴ ζωῆ του καὶ πὼς ἡ κυριώτερη αἰτία γι' αὐτὸ ἦτανε αὐτὲς του οἱ πεποιθήσεις.

Ἄνάμεσα στ' ἄλλα καταφρονοῦσε κάθε προσδοκία ἀμοιβῆς γιὰ ἔργο πνευματικὸ καὶ πίστευε πὼς «οἱ μεγάλοι ἀνεργοὶ τῆς ἱστορίας, κείνοι εἶναι ποῦ εἶχανε χτίσει λίθο πρὸς λίθο στὸ διάβα τῶν χιλιόχρονων τοῦ πνευματικοῦ οἰκοδόμημα τοῦ πολιτισμοῦ». Κι' ἔφερνε καὶ χίλια - δυὸ παραδείγματα, κάνοντας ἀρχὴ ἀπ' τὴν κλασικὴ ἐποχὴ στὴν ἀττικὴ γῆ - τὸ Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα - κι' ὕστερα μιλῶντας γιὰ τοὺς ρωμαίους καὶ γιὰ τὴν Ἀναγέννηση καὶ γιὰ τὸ δυτικὸ πνεῦμα—ἀνάμεσα σ' ἄλλους ἀνάφερε, θυμοῦμαι, τὸν Ρουσσῶ καὶ τὸν Τολστόη — καὶ μιὰ μέρα ἔφριξε μὲ τὴν ἰδέα πὼς ὁ Σοῦμπερτ, λόγου χάρι, θὰ μπορούσε νάχε καταφέρει νὰ πάρει μιὰ πο-

λύ ικανοποιητικά άμειβόμενη θέση άρχιμουσικού στην αυτοκρατορική αύλη τής Βιέννης, ανταλλάσσοντας ένα μέρος του έξαίσιου δημιουργικού του έργου μ' έπαγγελματική οργανωτική ένασχόληση και θυσιάζοντας έτσι την προίκιά του με τὸ θεϊκὸ δῶρο τής άρμονίας.

Ίδιως τὸν τρώαζε ἡ άγχώδης μορφή τής έπιθετικής βιοπάλης τής έποχῆς του — μήπως και τώρα, ύστερ' από μισὸ σχεδὸν αἰῶνα, εἶναι καλύτερη ἢ κατάσταση; — ὁ «πυρεττὸς ζωῆς» τῶν μπίζνεσμεν, οἱ «ὄροι τής νεώτερης ζωῆς» γενικώτερα, ποὺ δὲν αφήνουνε, λέει, ποτὲ περισσευούμενο καιρὸ γιὰ τὴν πνευματικὴ αὐτοδιάθεση τοῦ έργαζομένου ανθρώπου και ποὺ αποκλείουνε κάθε δυνατότητα περισυλλογῆς κι' αὐτοσυγκέντρωσης, «κάθε ανταπόκριση σὲ φωνῆς έσωτερικῆς ζωῆς και σὲ κλήσεις ψυχικῆς και πνευματικῆς θείου ένδὸς άξιου στοχαστῆ».

Σύμφωνα με τὶς πεποιθήσεις τοῦ Ντίναχ, έπιτυχία άληθινή στῆ ζωῆ εἶναι ἡ άξιολογικά μεστή σὲ περιεχόμενο — «ὄχι σ' έκταση» μου εἶχε πολλές φορές τονίσει — πνευματικὴ δημιουργία κι' έν γένει κάθε άλλο παρά ἡ έπαγγελματικὴ έπίπλευση και διακρίση. «Μὴν έπιδιώξεις ποτέ», θυμοῦμαι ποὺ μου έλεγε, «ποτέ μὴν έπιδιώξεις έσύ θέσεις και λειτουργήματα, αλλά ν' αφήνεις νά σοὺ τὰ προτείνουν και νάχεις τὴ δύναμη ν' άρνίεσαι κάποτε και νά κάνεις έπιλογή. Μὴ γυρέψεις ποτέ τίποτα από «έπιθραβεύσεις» ἢ από άλλης λογῆς έκδηλώσεις κοινωνικῆς άναγνώρισης. "Αφηνέ τες νάρχουνται μόνες τους. "Αφοσιώσου στὸ δημιουργικὸ σου έργο, χωρίς ν' άνεχτεῖς ποτέ νά θάζεις τὸν έαυτὸ σου κάτω άπ' τὴν κρίση τῶν άλλωνῶν. Τὸ αντίθετο, γίνου άξιος νά τοὺς κρίνεις έσύ».

Τὴν άγάπη μου γιὰ τὰ νομικά κι' ύστερότερα γιὰ τὶς πολιτικὲς έπιστῆμες τὴν χρωστῶ στὸν Ντίναχ και στὴν έπανειλημμένα έκδηλωμένη σὲ μένα πεποίθησή του γιὰ τὴν άναγκαιότητα μιᾶς μορφῆς σύνδεσης σχεδὸν συναισθηματικῆς τοῦ έπιστήμονα με τὸν κλάδο ποὺ έχει διαλέξει. Τὸ ίδιο, στὸν Ντίναχ χρωστῶ τὴν τόνωση τής έμφυτης κλίσης μου στὴν Ιστορία και στὴ φιλοσοφία τής Ιστορίας και τοῦ πολιτισμοῦ. "Ασχετο άν οἱ ιδέες μας στὰ περισσότερα

σημεῖα δὲν ταιριάζανε κι' άν ἐγὼ προσπάθησα μάταια κάμποσες φορές νά τὸν πείσω λ. χ. — ὅσο μου ἦτανε βολετὸ μετὴ νεανικῆ μου άδαημοσύνη κι' άφέλεια και με τὴν πολὺ περιωρισμένη μου ικανότητα χρήσης τής μητρικῆς του γλώσσας, στὸν προφορικὸ ίδίως λόγο — νά τὸν πείσω γιὰ τὴ θασιμότητα τής φιλοσοφικῆς και τής χριστιανικῆς και τής ούμανιστικῆς αντίληψης τής Ισότητος ὄλων γενικά τῶν ανθρώπων, άνεξάρτητα φυλῆς ἢ χρώματος, και γιὰ τὸ λανθασμένο τής προκατάληψης γιὰ διακρίσεις φυλετικῆς και γιὰ κατώτερες από φυσικοῦ τους φυλές. Γιατί ὁ ἡμέτερος στὰ αἰσθήματα "Ελθετός, ὅσο κι' άν τὸ παραμικρὸ στὶς ιδέες του δὲν προοιωνιζότανε τὶς ρατσιστικὲς θεωρίες τής ύστερ' από λίγα χρόνια άγριότητος, έτρεφε ὅμως γιὰ τοὺς λαοὺς τής λευκῆς φυλῆς — σχεδὸν πέρα γιὰ πέρα γιὰ τοὺς λαοὺς τής φυλῆς αὐτῆς, ὄχι γιὰ τοὺς «καθαρόαιμους άριους» μονάχα — φανερὸ θαυμασμό κι' ένα εἶδος «προτίμησης» και πίστη στὰ Ιστορικὰ τους πεπρωμένα. Μιλοῦσε γιὰ τὸ «εξέκίνημα τοῦ πολιτισμοῦ» άπ' τὴν άνατολικὴ λεκάνη τής Μεσογείου, άπ' τὴν Αἴγυπτο κι' άπ' τὴν Κρήτη κι' άπ' τὴν Ιωνικὴ Μικρασία κι' άπ' τὶς αἰολικὲς άποικίες κι' άπ' τὴν κάτω "Ιταλία κι' άπ' τὴν κυρίως "Ελλάδα κι' άπ' τὴν Γαλιλαία, γιὰ τὸ άπλωμά του στὴν Εὐρώπη, γιὰ τὸς ρωμαίους, γιὰ τοὺς λαοὺς τὸ θορραῖ, γιὰ τὴν "Αναγέννηση, γιὰ τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ και φαινότανε σάν μέσα σὲ μιὰ έμπνευση κείνες τὶς ὄρες.

"Αλλόκοτος ὅμως «προφήτης» ὁ δάσκαλος. Οἱ ένορατικὲς του ικανότητες περιόριζονταν πάντα τους στὰ γενικά — εἴτε στὰ κοντικά μελλοντικά εἴτε στ' άλλα τής μεγάλης χρονικῆς άπόστασης, τής μακρινῆς κείνης έποχῆς ποὺ έξιστορεῖ πὼς τὴν «εἶδε» και πὼς τὴν «έζησε» — με τόση μονομέρεια στὰ γενικά, ὡστε ἦτανε αδύναμος νά πεί τὸ παραμικρὸ γιὰ τὴν παραπέρα πορεία τής ζωῆς τῶν πῶ κοντινῶν του προσώπων. Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο μιὰ άπλή νεοφώτιστη τσιγγάνα χαρτομάντισσα θά μπορούσε μιὰ χαρὰ νά τὸν συναγωνιστεῖ και νά τὸν παραβγεῖ. "Ετσι και γιὰ τὶς δεκαετηρίδες — ποὺ έρχονταν — τής δικῆς μου προσωπικῆς μοίρας, γιὰ τὰ χρὸ-

νια πού κοντοζυγώνανε τῆς δικῆς μου ἀτομικῆς ζωῆς, δὲν εἶχε μπορέσει τίποτα τὸ συγκεκριμένο νὰ μοῦ πεῖ. Στὶς ἀπευθυνόμενες προσωπικά σὲ μένα παραινέσεις του νάχω ὑπερώτερα τῆ δύναμη ν' ἀφήσω ἔγγραφα κάθε ἀσκηση διοικητικῆς ἐξουσίας ἢ ἐπαγγελματικῆς δραστηριότητας καὶ ν' ἀφιερῶ ἀποκλειστικά σ' ἔργο καθαρῆς πνευματικῆς δημιουργίας, εἶχε ὑπ' ὄψη του — ἀκαθόριστα καὶ διαζευτικά — στὴν ἀποφατικὴ πλευρὰ τῆς σύστασής του εἶτε λειτούργημα πολιτικῆς δικαιοσύνης εἶτε ἀσκηση δικηγορίας καὶ στὴ θετικὴ τῆς ὄψη νοοῦσε τὴν ἐπιστημονικὴν στὰ νομικὰ ἔρευνα — χωρὶς κανένα καθορισμὸ ἐιδικώτερου κλάδου — καὶ τῆ συγγραφικῆς ἐργασίας. Στὶς ὁδηγίες του νὰ μὴ θάζω ποτὲ τὸν ἑαυτὸ μου κάτω ἀπ' τὴν κρίση τῶν ἀλλοτῶν εἶχε τὴ σκέψη του σὲ συλλόγους ἐπαγγελματικῶν ἢ σὲ κλαδικὰ ἐνώσεις καὶ στὶς συλλογικὰς τοὺς διοικήσεις. Γιὰ κείνον δὲν ἤμουν ὁ μελλοντικὸς λειτουργὸς τῆς διοικητικῆς δικαιοσύνης, οὔτε ὁ καθηγητὴς Σχολῆς πολιτικῶν ἐπιστημῶν — δὲν ἤξερε τίποτα γι' αὐτὰ νὰ πεῖ — ἀλλὰ γενικά κι' ἀκαθόριστα ὁ νομικός. «Ὅλο κι' ὄλο ὅ,τι ἤξερε ἀπ' τὶς σπουδὲς μου κείνου τοῦ καιροῦ, πού μοῦδινε τὰ μαθήματα τῆς γλώσσας μὲ τὴν προφορὰ τοῦ Βιεννέζου.

Κάθε πρόγνωση καὶ πρόρρηση μελλοντικῶν περιστατικῶν, κάθε πέρα ἀπ' τὶς αἰσθήσεις ἀντίληψη, ἦταν ἀνέφικτες γι' αὐτὸν κι' ἔμειναν γιὰ πάντα τοῦ ἀνέφικτες προκειμένου γι' ἀτομικὰς περιπτώσεις. Καὶ μ' ἐξαιρετικὴ ἄλλως τε δυσχέρεια ἐξωτερικεύονταν κείνες στὸν προφορικὸ τοῦ λόγου, κάθε φορὰ πού τὸ ἀντικείμενο ἦταν οἱ προσεχεῖς ἐξελίξεις ζωῆς κοινωνικῶν ὁμάδων ἢ λαῶν καὶ γενικώτερα ἢ ἐπικείμενη πολιτιστικὴ πορεία. Στὰ κατάλοιπα τοῦ ὅμως χειρόγραφα καταδείχεται σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο θέμα ἕνας ἀληθινὸς χείμαρρος πιστῆς καὶ συγκεκριμένης κι' ἐπαληθευμένης — ὡς τὰ τώρα τοῦλάχιστον, γιὰ μισὸ σχεδὸν αἰῶνα — ἀφήγησης. Μιᾶς ἀφήγησης τόσο συναρπαστικῆς καὶ τόσο λεπτόλογα περιγραφικῆς, πού θάλεγε κανένας πὼς τὰ κατάλοιπα τοῦ ἔλθετοῦ «μύστη» ἐπέχουν θέση μιᾶς «συνεχιζόμενης γιὰ πολὺμακρά χρονικά διαστήματα ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ στὴν εὐρωπαϊκὴ

μας ἡπειρο», καθὼς εἶχανε πεῖ γι' αὐτὰ, ὄχι ὀλοτέλα ἀδικα, δυὸ ἢ τρία ἄξια πρῶσωπα πού εἶχανε τύχει νὰ διαβάσουνε τὰ χειρόγραφα τὸν καιρὸ τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου καὶ τῆς ἐχθρικής κατοχῆς τῆς χώρας μας, τότε πού ὁ τρόπος ζωῆς ἄφηνε ἀκόμα χρονικά περιθώρια διαθέσιμα γιὰ ἀνάγνωση. Στὰ χειρόγραφα κείνα ὁ Πάουλ Ἀμαντέους Ντίναχ καταδείχεται ὁ «παραγνώστης», ὁ «προφήτης», ὁ «μυημένος», ὁ «μνήμονας», ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ μοναδικὴ κι' ἀδευτέρωτη μοῖρα προσωπικῆς ζωῆς, τὸ «φαινόμενο» στὴν παραψυχολογία, πού ἀφοῦ «τοῦ ἔλαχε νὰ θρεθῆ ξάφνου στὰ πολλὰ μακρινὰ κείνα χρόνια καὶ νὰ τὰ δεῖ καὶ νὰ τὰ ζήσει», εἶναι σύγκαιρα σὲ θέση «νὰ κατέχει καὶ τὰ ἐνδιάμεσα», γιὰ τὸ ἔγινε μπορετὸ «νὰ τὰ διαβάσει αὐτὰ τὰ ἐνδιάμεσα σὲ βιβλία ἱστορίας».

Ἄν ὁ Ντίναχ ἀκολουθοῦσε καὶ στὴ διατύπωση τοῦ τίτλου τῶν χαρτιῶν τοῦ τῆ χαρακτηριστικῆ του κείνη λυρικῆ διάθεσης, πού μ' αὐτὴν εἶναι ἐμποτισμένα τὰ κείμενά του σὲ σημαντικὴ τους ἔκταση, θάπρεπε νὰ τιτλοφορῆσει τὰ χειρόγραφα «ἡ ἀληθινὴ ἱστορία δυὸ πιστῶν μέσ' ἀπ' τοὺς αἰῶνες ἔραστῶν» ἢ «τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς γιὰ νέους καὶ γιὰ νέες» ἢ «τὸ χρονικὸ τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ τῆς αἰώνιας νιότης» ἢ κάτι τέτοιο. Προτίμησε ὅμως ἕνα τίτλο πολὺ πιὸ πεζό — «Σελίδες ἡμερολογίου» — πού ἐλάχιστα προδίνει τὴν κεντρικὴ του θέση, ὅτι «τὸ εἶδε» καὶ «τὸ ἔζησε», πὼς ἡ βιολογικὴ φθορὰ κι' ὁ θάνατος εἶναι τὰ ἐπιφαινόμενα καὶ πὼς νικητρία καταδείχεται τελικά ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη κι' ἡ αἰώνια πνευματικὴ ζωὴ. «Ἐνας ἄλλος τρόπος θάτανε νὰ θάλει κανένας γιὰ τίτλο τὸ τοπωνύμιον Rosendal ἢ μὲ ἄλλη γραφὴ Rosendhal, πού εἶναι ἡ ὄνομασία τῆς πολιτείας - θρύλου κείνων τῶν καιρῶν πού καταπιάνεται νὰ ἱστορήσει, ἡ γιγάντια πνευματικὴ πρωτεύουσα — σ' ὀλάκερη τὴν ὑδρόγειο — τῆς ἐποχῆς τῆς ἀφήγησης, «ὁ ὀμφαλὸς τῆς οἰκουμηνικῆς κοινοπολιτείας», κείνη πού θὰ εἶναι γιὰ τὶς φυλὰς πού μπορέσανε νὰ ἐπιζήσουνε «ἡ πόλη ἢ ἱερὴ», ὅ,τι ἦτανε πάνω κάτω ἢ Λάσσα γιὰ τοὺς θίβητανούς ἢ ἢ Μεδίνα γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ Ἰσλάμ. Μὰ ὁ

Ντίναχ προτίμησε αὐτὸν τὸν ἀπλὸ τίτλο: «Σελίδες ἡμερολογίου».

Δὲν τοῦ στάθηκε δύσκολο νὰ μοῦ ἀποσπάσει τὴν ὑπόσχεση ν' ἀφοσιωθῶ στὴ μνήμη του καὶ στὰ χαρτιά του. Τοῦφτανε νὰ μοῦ διαβάσει κάμποσες σελίδες ἀπ' αὐτά. Ἦξερε ἀπὸ πρωτῆτερα καλὰ τὴν ἐντύπωση ποῦ θὰ ἔκαναν οἱ σελίδες αὐτὲς σ' ἓναν ἀναγνώστη νέο καὶ μὲ κάποια μόρφωση καὶ ποῦ νάχει ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὴν μελλοντικὴ πορεία τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ γιὰ τὰ ἱστορικὰ τους πεπρωμένα. Ἡ πνευματικὴ μου δίψα κι' ἡ λαχτάρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀποκτήσω τὸ μεγάλο κείμενο δέμα μὲ τὰ χειρόγραφα, νὰ τὰ χωρὶς δικὰ μου, νὰ τὰ κάνω χτῆμα μου, ἦταν ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ἀνώτερες ἀπὸ κάθε περιγραφή. Θὰ μπορούσε κανένας, ποῦ λέει ὁ λόγος, νὰ κάνῃ τὸ πᾶν, γιὰ νὰ χεὶ ἀποκλειστικὰ δική του μιὰ τέτοιας λογῆς ἀφήγηση. Κι' αὐτὸ ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ στυλ ἢ τῆς ἀνύπαρχτης φιλολογικῆς τῆς ἀξίας, ἀλλὰ μονάχα ἐξ αἰτίας τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία ξετυλίγεται τὸ ἱστορῆμα.

Πόσες καὶ πόσες φορὲς δὲν ἔχει ἔρθει ἡ ὄψη τοῦ μακρινοῦ φίλου καὶ δασκάλου νὰ μὲ θρεῖ στὸν ὕπνο μου... Στὶς ἀποφασιστικὲς ἰδίως «καμπές» τῆς δικῆς μου ἀνοδικῆς σταδιοδρομίας, στὶς καλὲς ὥρες τῆς «τυχερῆς ζωῆς» τοῦ ἀλλοτινοῦ του «νέου συντρόφου», τοῦ μαθητῆ του, τοῦ θλιμμένου ἀνάθλημα ἐκείνου — τοῦ ἀδικημένου ἀπ' τὴ ζωὴ, τοῦ στερημένου, τοῦ «ἀποτυχημένου» — ἐρχότανε νὰ μὲ θρεῖ. Καὶ τὸν ἐνυπνιαζόμουν αἴτι καθὼς τὸν εἶχα ἰδεῖ κάμποσες φορὲς καὶ τὸν καιρὸ ποῦ ζοῦσε, μὲ τὴν κατῆφεια στὴ χλωμὴ μορφή, μὲ τὴν ἀπόλυτη σιγὴ στὰ κλειστὰ χεῖλη, μὲ τὴ λυπημένη ματιά, σὰν ἓνα εἶδος θουβῆ κι' ἐπιμονὴ ὑπόμνηση γιὰ «τὸ δικό του» ποῦ κατέχω... Ἔνας πνευματιστὴς θάλεγε πὼς ἔρχεται ἡ ἄσκαρη ἀτομικότητα τοῦ παλιοῦ μου δασκάλου, ἡ ἴδια του ἡ προσωπικότητα, ποῦ ἔχει πάντα μιὰν «ἀληθινὴ» πνευματικὴ ὑπόσταση, πὼς ἔρχεται νὰ μὲ θρεῖ στὰ ὄνειρα, ποῦ εἶναι γιὰ κάθε ἄνθρωπο στιγμὲς ζωῆς πλουσιώτερης σὲ ψυχικὲς λειτουργίες. Ὅμως ἐμεῖς, τὸ ἀντίθετο, ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς «θετικῆς» ἐπιστῆμης καὶ τῆς «γνωστικῆς» σκέψης, ἐρμηνεύουμε δια-

φορετικὰ αὐτὸ τὸ ὄνειρο: Πὼς εἶναι οἱ προσωποποιημένες τύψεις κείνου ποῦ ἦτανε γραφτὸ νὰ ἐπιζῆσει πολλὰς δεκάδες χρόνια καὶ ποῦ εἶχε βαρὺ ἠθικὸ χρέος νὰ μὴν τὸν ἔχει ξεχάσει, νὰ μὴν ἔχει ξεχάσει πόσα τοῦ χρωστᾷ.

Ἡ προσωπικὴ μοῖρα τοῦ Ντίναχ κι' ἡ ἀληθινὴ του ἱστορία καὶ τὸ σπάνιο φαινόμενο μεταψυχικῆς ποῦ εἶχε συνδεθῆ μὲ μιὰ φάση τῆς ζωῆς του - ἕως τὰ μέσα Μαΐου τοῦ 1921 - κάνει τὸν κάθε στοχαζόμενο ἄνθρωπο ν' ἀναρωτιέται, μαζὶ μὲ τόσα ἄλλα μας φλογερὰ ἀναρωτήματα γιὰ τὸν κόσμον καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ γιὰ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ζωῆς καὶ γιὰ τοὺς «τελικούς σκοπούς» καὶ γιὰ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων — γιὰ τὸ μεγάλο μυστικὸ ποῦ μᾶς περιστοιχίζει — τὸν κάνει ν' ἀναρωτιέται μὴν εἶναι τάχα πλανημένη, «ὕποκειμενικὴ» μονάχα, κι' ἡ ἀνθρώπινη ἀντίληψη γιὰ τὴν ὕψὸς τοῦ χρόνου.

Τὸ τί εἶναι χρόνος γιὰ τὸν ἄνθρωπον-δέκτη μὲ τὶς περιορισμένες πνευματικὲς ἱκανότητες — τὴ νόηση, τὶς αἰσθήσεις, τὴν «ὀρθολογικὴ» σύλληψη τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος — τὸ τί εἶναι χρόνος σὰ λογικὴ κι' a priori δοσμένη ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα ἔννοια, αὐτὸ τὸ ξέρομε: Εἶναι ὁ εὐθυγραμμισμένος χρόνος, μὲ τὸ χτές, τὸ σήμερον καὶ τὸ αὔριον, ὁ χρόνος ἔτσι ὅπως τὸν γνωρίζουμε, μὲ τὴν ὀρθολογικὰ συλλαμβανόμενη γραμμικὴ του ροή, ποῦ τόσο ἀδιαμφισβήτητο φαίνεται σὲ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους τὸ κύρος τῆς. Αὐτὸς εἶναι ὁ χρόνος γιὰ τὰ μέτρα τὰ ἀνθρώπινα, γιὰ τὶς ἀνθρώπινες πνευματικὲς «δυνατότητες συλλήψεως».

Συμπίπτει ὁμως τὸ «ἀνθρώπινο» αὐτὸ νόημα τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν «ἐξ ἀντικειμένου» ὕψὸς του, τὴν ἀνεξάρτητη ἀπ' τὶς νοητικὲς ἱκανότητες — τὶς ἀδύναμες, τὶς πεπερασμένες — ἐνὸς συγκεκριμένου βιολογικοῦ εἶδους, ποῦ ἡ Μοῖρα τὸ ἔχει τάξει νὰ θλέπει νὰ κυλοῦνε τὰ χιλιόχρονα τῆς ζήτησης του πάνω σὲ κάποιον ἀπόμερο μικρὸ πλανήτη, ἀσήμαντο ἀνάμεσα στὰ δισεκατομμύρια τὶς σφαῖρες τ' οὐρανοῦ; Ὁ χρόνος στὴν ἐξ ἀντικειμένου οὐσία του, στὴν «ἀληθινὴ» δομὴ του, μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπ' τὶς δικὲς μας

«άνθρωπομορφικές» συλλήψεις γι' αυτόν. Μπορεί π. χ. νάνε κάτι τὸ «παντοτεινὰ παρόν», κάτι ἀπροσπέλαστο στὴν ἀνθρώπινη νόηση, κάτι ἀπρόσιτο κι' ἀνέφικτο στὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸ συλλάβει. Κι' ἀλήθεια, ὑπάρχουνε σπανιώτατες περιπτώσεις, ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου «διασκελίζει τοὺς ταγμένους σ' αὐτὸ ἀπ' τὴ βιολογική του μοῖρα φραγμούς» κι' ὑπερβαίνει τ' «ἀνθρώπινα μέτρα» τοῦ πνευματικοῦ του θείου κι' ἔχει τρόπους ἀντίληψης ἔξω ἀπ' τὶς αἰσθήσεις, διαίσθηση τοῦ Ὑπερβατικοῦ, πρόρρηση μέλλοντος, χίλιες - δυὸ ἰκανότητες «παραγωγιστικές», πάνω ἀπ' τὸν ὀρθὸ λόγο, ἔξω ἀπ' τοὺς καθιερωμένους τύπους πνευματικῶν δυνατοτήτων.

“Ὁμως ὁ Ντίνιναχ, ὅσο κι' ἂν τοῦλαχε ἀπ' τὸ γραφτὸ τῆς ζωῆς του νὰ προτρέξει τὸ πνεῦμα του — ἔτσι σὲ μεγάλη ἀπόσταση — τὴ ροὴ τοῦ χρόνου, ὅσο κι' ἂν τοῦ στάθηκε κάποτε στὰ 1921 καὶ στὰ 1922 δοσμένο ἀπ' τὴ μοῖρα νὰ γενεῖ ἰκανὸς νὰ «ἰδεῖ» καὶ νὰ «ζήσει» τὰ μελλοντικὰ σὰν ἱστορημένα, ἱστορικός ὅμως δὲν εἶναι. Ἡ ἐμπειρία του εἶναι «οἱ ἐξωτερικὲς ἐντυπώσεις ἑνὸς ἀνθρώπου ἀπλοῦ, ἑνὸς ταξιδιώτη - ἀφηγητῆ» καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μετὰ τὴ «μέθοδο» τοῦ ὄριμου ἐπιστήμονα ἐρευνητῆ, μετὰ τὸ κριτικὸ πνεῦμα τοῦ ἱστορικοῦ, μετὰ τὴ βασιὰ περίσκεψη τοῦ παλαιοῦ «γνώστη τῶν πραγμάτων», μετὰ τὴν παρατηρητικότητα τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, μετὰ ὅλα ὅσα συγκροτοῦνε τὶς βασικὲς προϋποθέσεις ἐρευνητικῆς ἐργασίας ἑνὸς ἀξίου ἱστοριογράφου.

Ὁ Πάουλ Ντίνιναχ εἶναι πιότερο ὁ περιηγητῆς Πausanias τῶν καιρῶν πού ἀφηγεῖται, παρὰ ὁ Θουκυδίδης τῆς ἴδιας κείνης ἐποχῆς. Πνεῦμα ἀνήσυχο καὶ φιλαπόδημο—ἐξὸν ἂν «τὸν πηγαίνανε» παντοῦ τὸν ξένο κι' ἀλλόκοσμο ταξιδιώτη, χωρὶς νὰ νιάζονται γιὰ τὶς προτιμήσεις του—

ταξιδεῦει, μετὰ ἀφετηρία τὴ βόρεια Ἰταλία σ' ὀλάκερη τὴν κεντρικὴ καὶ τὴ βόρεια καὶ τὴ δυτικὴ καὶ τὴ μεσογειακὴ Εὐρώπη τῶν χρόνων πού ἱστορεῖ καὶ καταλήγει στὴν πατρίδα του τὴν Ἑλβετία. Διαθέτοντας μιὰν ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ περιγραφικὴ γραφίδα, εἰκονίζει τὰ ὅσα βλέπει μονάχα καὶ τοὺς δίνει μιὰ μορφή «ταξιδιωτικῆς πεζογραφίας»—ὄχι θαυτέρας ἔρρευνας—χωρὶς καὶ νὰ μπορεῖ νὰ τὰ συστηματοποιεῖ καὶ νὰ τὰ κρίνει, γιὰ τὸ τοῦ λείπουνε οἱ προϋποθέσεις γι' αὐτὸ τὸ τελευταῖο: Ἡ βίωση τῶν καιρῶν πού εἶχανε μεσολαθῆσει. Τὰ περιστατικὰ αὐτὰ καθαυτὰ, τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα, τὰ «φαινόμενα», τὰ ἀφηγεῖται καλὰ κι' ἐντυπωσιάζεται ἀπ' ὅσα βλέπει κι' εἶναι φανερὴ ἢ προσπάθειά του πιστότητας στὶς περιγραφές του. Μένει ὅμως πάντα «ὁ ἀνθρώπος τῶν δικῶν μας καιρῶν», ὁ σὰν ἀπὸ ἔνα θαῦμα μεταφερμένος ξαφνικὰ στὰ μακρινὰ κείνα χρόνια, κι' ὀλάκερος ὁ ἐσωτερικός του κόσμος εἶναι κατ' ἀνάγκη ξένος πρὸς ὅλα κείνα τὰ ἐξάισια πράγματα πού βλέπει γύρω του. Τὸ περιβάλλον τοῦ εἶναι ξένο. Οἱ ἀνθρώποι τὸ ἴδιο.. «Δὲν εἶναι δικὸς τους, δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γενεῖ δικὸς τους». Δὲν μπορεῖ νὰ κάνει ἀλλιῶς, παρὰ νὰ μᾶς δίνει τὴν ἐξωτερικὴ μονάχα ὄψη τῶν πραγμάτων. Γιατὶ τὴν ἄλλειψη ἀγωγῆς καὶ παιδείας καὶ παράδοσης μέσα του, τὸ «κενὸ σὲ ἱστορικὴ συνέχεια καὶ σὲ συνοχὴ πορείας κοινωνικοῦ βίου καὶ σὲ θαυτέτερη γνώση τῶν πραγμάτων καὶ τῶν αἰτίων τους πού εἶχανε προηγηθῆ» — τὴ βασικὴ αὐτὴ ἄλλειψη — κανενὸς εἶδους φαινόμενο παραψυχολογίας, μετὰ ὀσηδήποτε ἀδρυσίνη, δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ τὴν ἀναπληρώσει.

Γ. Μ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ

Ο ΓΕΡΟΣ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ

(ΜΕΣΑ ΑΠΟ Τ' ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ)

Ἡ γνώση καὶ ἡ θέληση δὲν θρέθηκαν πρὸ ἀρμονικὰ συνταιριασμένες σὲ ἄνθρωπο, ὅσο στὸν Κολοκοτρῶνη. Στὸν ἄνδρα πρὸ στάθηκε ἡ ψυχὴ καὶ ἡ κορὼνα στὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Στὸν Ἀρχιστράτηγο τοῦ Ἀγῶνα. Στὸ Γέρο τοῦ Μοριαῖ.

Αὐτὴ ἡ γνώση καὶ ἡ θέληση, χαλκεύτηκαν στὸ καμίνι τοῦ κατατρεγμοῦ. (Κι' αὐτὸν τὸν κατατρεγμὸ θὰ παραστήσω — κατὰ τὴν μπόρεσή μου — σὲ τοῦτο τὸ γραφτό. Τὴν γενναία μορφή τοῦ Γέρου, ὅπως τὴν ἱστόρησε μέσα στ' ἀπομνημονεύματα καὶ τὰ ἀνδραγαθήματά του ὁ ἴδιος).

Μικρὸς μπήκε στὴ δούλεψη τῆς πατρίδας. Καὶ μικρὸς στὰ θάσσανα καὶ τοὺς κατατρεγμούς. Καταδιώχτηκε ὅσο κανεὶς ἄλλος· καὶ ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ «φίλους». Τιμήθηκε ὅσο κανεὶς ἄλλος, γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἀντρευσὺν του.

Γεννήθηκε στὶς 3 τοῦ Ἀπριλίου, στὰ 1770. Καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα, στὶς 3 τοῦ Φλεβάρη, στὰ 1843. Πατρίδα του εἶναι ἓνα χωριὸ τῆς Μεσσηνίας, τὸ Ραμαθοῦνι. Ὁ ἴδιος γράφει ὅτι γεννήθηκε «τὴν δευτέραν τῆς Λαμπρῆς», «εἰς ἓνα θουνοῦ, εἰς ἓνα δέντρο ἀπὸ κάτω, εἰς τὴν παλαιὰν Μεσσηνίαν, ὀνομαζόμενον Ραμαθοῦνι».

Ὁ πατέρας του — ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρῶνης — «ἦταν ἀρχηγὸς τῶν ἀρματολῶν εἰς τὴν Κόρινθον». Ἔζησε λεύτερος στὰ μαραιτικά βουνα καὶ δὲν προσκύνησε τὸν Τούρκο. Κι' αὐτὴ τὴ λευτεριά φύτεψε στὴν ψυχὴ τοῦ γιοῦ του, τοῦ Θεοδωράκη.

Ὁ Καπετανμπέης, σὰν ἔφτασε, στὰ 79, στὸ Μοριαῖ, «ἔστειλεν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον μπουγιουρντί (προσκυνοχάρτι)» νὰ πάνε νὰ τὸν προσκυνήσουν. «Καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Καπετανμπέη εἰς τοὺς Μύλους». Μόνο ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρῶνης δὲν δέχτηκε νὰ προσκυνήσει. «Ἀποκρίθηκε: Δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ἔλθω νὰ προσκυνήσω. Οἱ Ἀρβανίτες εἶναι εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἡμποροῦν νὰ πιάσουν τὸν ἄγριον τόπον, καὶ νὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, νάχουν τὸν τόπον» καὶ νὰ τὸν ρημάζουν κατὰ τὴν θέλησή τους.

Κι' ἔστησε πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους καὶ θέρισε τὸν ἐχθρὸ σὰν τοὺς θεριστάδες τὸ σιτάρι. «Ἀπὸ 12.000, ἑφτακόσιους πέρασαν εἰς τὸ Δαδί». Οἱ ἄλλοι πέρασαν ἀπ' τὸ σπαθὶ τὸ ἑλληνικό. «Τὰ κεφάλια τῶν Ἀλβανῶν ἔφτιασαν πύργο εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ».

—«Κολοκοτρῶνη, δὲν κάνεις νισάφι!» τοῦ λέγαγε.

Καὶ κείνος ἀποκρινόταν:

—«Τί νισάφι νὰ σᾶς κάμω, ὅπου ἤλθατε καὶ χαλάσατε τὴν Πατρίδα μου, μᾶς πήρατε σκλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακὰ».

Ἄνδρας σωστὸς καὶ πατριώτης πρώτος. Τὸν σκότωσαν στὰ τριάντατρία του χρόνια, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μάχη. Πρὶν εἶχε χαλάσει «ἑφτακόσιους μουλοπκτῆδες». «Εἰς τὸ γιουρούσι ἐλαθῶθηκε μὲ σπαθί». Λαθῶμενο τὸν ἔβηκαν. Καὶ τὸν σκότωσαν. «Μὲ προδοσίαν ἑνὸς Τούρκου φίλου ἐσκοτώθηκε».

Αὐτὸς ἦταν ὁ γονιὸς τοῦ Θεοδωράκη Κολοκοτρῶνη. Κι' αὐτὰ κληρονόμησε ὁ γιὸς του.

Ἐκεῖνος, μὲ τὴ μάνα του καὶ τὴν ἀδερφή του, γλύτωσαν ἀπ' τὸ χαλασμὸ καὶ φύγαγε στὴ Μάνη. Πῆγαν στὴ Μηλιά, μαζὶ μὲ τὸ θεῖο του τὸν Ἀναγνώστη. Ἐκεῖ, κάτσανε τρία χρόνια κι' ὕστερα πῆγαν στὴν Ἀλωνίσταινα. Καὶ ἀπὸ τὴν Ἀλωνίσταινα στὸ Λεοντάρι, ὅπου ἔγινε ἀρματολὸς «καὶ ἐμπόδιζε τὸ βιλαέτι μὲ χατήρι». Τότε ἦταν μόνο δεκαπέντε χρονῶ.

Σὰν ἔγινε εἴκοσι χρονῶ — λέγει ὁ ἴδιος—«ὑπανδρεύτηκε καὶ ἐπῆρα ἑνὸς πρώτου προεστοῦ τοῦ Λεονταρίου, τὸν ὁποῖον τὸν χάλασε ἓνας πασᾶς εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἔκτισα σπίτια, ἐπῆρα προικιὸ ἐλιές, ἀμπέλι, ἔγιναν νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ Βιλαέτι. Ἔστεκόμαστε πάντοτε μὲ τὸ ντουφέκι».

Ὅμως, οἱ Τούρκοι, δὲν ἀντεχαν νὰ βλέπουν ἀνάμεσά τους τοὺς ἀρματομένους. Νὰ βλέπουν τοὺς Ἕλληνες νὰ ζοῦνε κατὰ τὴ θέλησή τους. «Μᾶς ἐφθόνησαν καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς σκοτώσουν». Προσπάθησαν νὰ τοὺς «χαλάσουν μὲ κάθε τέχνη» ἔστειλαν μιὰ καὶ δυὸ φορές ἑκατὸν καὶ διακόσιους στρατιώτας» γιὰ νὰ τοὺς χτυπήσουν ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφεραν. Δὲν εὗρισκαν κανένα πλάγιο τρόπο νὰ τοὺς πολεμήσουν. Τότε, ἀποφασίσανε νὰ τοὺς χτυπήσουν φανερά καὶ μὲ πολὺ στρατό. Ἐκεῖνο τὸ μάθανε: «Ἐπῆραμε χαμπέρι, ἐφύγαμε».

Κι' οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ «ἀφάνισαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ» του, «ἔδωκαν διαταγήν: ὅπου ἀκουστοῦμε νὰ μᾶς χαλάσουν».

Ἀπὸ δῶ ἀρχίζει ἡ μαρτυρικὴ πορεία τοῦ Κολοκοτρῶνη. Ἡ πορεία πρὸ τὸν στεφάνωσε μὲ δόξα καὶ τιμὴ.

Ὁ Θωδωράκης εἶχε γίνει ξακουστός σ' ὅλο τὸ Μοριά. Ὁ μεγάλος κατατρεγμὸς τὸν θρῆκε σ' ἐκεῖνα τὰ χῶματα. Ἡ περιγραφή, ποὺ δίνει ὁ ἴδιος στὰ ἀπομνημονεύματά του, εἶναι συγκλονιστική. Τὴν ἀντιγράφω ἀτόφια. Χωρὶς σχόλια. Τέτοιοι ἡρωϊσμοὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ σχόλια καὶ στολίδια. Ἡ πίστη καὶ τὸ πάθος στὴ θυσία μιλάνε τὴν πιὸ καθαρὴ γλῶσσα. Κι' ὁ Κολοκοτρῶνης εἶχε πρῶτα ἀπ' ὅλα πίστη στὸ Θεὸ καὶ πάθος στὴ θυσία γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους:

«Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐκεῖ μὲ τοὺς Τούρκους — γράφει. Ἐσώσαμε τὰ φουσκία, τὸ ψωμί ὀλίγο. Τὸ θράδυ τοὺς εἶπα: "Ὅτι δὲν ἤμπορούσαμε νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλὰ νὰ διαμοιρασθοῦμε" καὶ ἔτσι ἐχωρισθήκαμε λέγοντας ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου: «καλὴ ἀντάμωσι εἰς τὸν κόσμον τὸν ἄλλον» ἐκράτησα μόνον 19 συγγενεῖς μου καὶ ἕνα καπετὰν Γιώργη, ὅπου δὲν εἶχε ποῦ νὰ ὑπάγει.

»Εἰς 15 ἡμέρας δὲν ἔμεινε κανένας ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἐχώρισαν ἀπὸ μένα· ἀπὸ τοὺς 19 δυὸ μου πρῶτα ἐξαδέλφια, μὴν ἠμπορώντας πλέον νὰ θυσιάξουν τὴν πείναν καὶ τοὺς κόπους (ἀποστασίλα) ἐκρύφθησαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας τοὺς ἐθρήκαν καὶ τοὺς ἐσκότωσαν καὶ ἔμειναν 17. Μὴν ξεύροντας, ἐπήγαμε κι' ἐλημεριάσαμε ἀνάμεσα εἰς τρεῖς παναγιές. Ἡ τύχη μᾶς ἔκαμε καὶ δὲν μᾶς εἶδαν παρὰ τὸ θράδυ καὶ ἐξανασάναμε ὀλίγο».

Ἡ τύχη δὲν στάθηκε εὐνοϊκὴ γιὰ τὸν Κολοκοτρῶνη καὶ τοὺς δικούς του. Οἱ Τούρκοι μάθανε τὸν ἐρχομὸ τους. Τοὺς κυνήγησαν καὶ ἐκεῖνοι ἀναγκάστηκαν νὰ περάσουν «ἀνάμεσόν των πολεμώντας» γιὰ νὰ γλυτώσουν «κι' ἀπ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον».

Ἐτσι, φύγανε νύχτα γιὰ τὸ Λεοντάρι. Ἄλλὰ κι' ἐκεῖ τοὺς θρῆκαν οἱ Τούρκοι. «Ἀκούσαμε πολλές μπαταριές καὶ ἔπεφταν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη καὶ δὲν ἤξεύραμε τί ἦτον. Ἡ μπαταριά ἦτον σημεῖον ὅτι ἐδῶθεν ὑπάγουν οἱ κλέφται. Τὴν νύκτα ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι γιὰ ψωμί, εὐρήκαμε μόνον τὲς θυσιαίκες καὶ οἱ ἄνδρες ἦταν εἰς τὰ Διάσυλλα, καὶ ἐφύλαγαν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ σκυλιά ὅπου ἀλίκτασαν ἔδωσαν ὑποψία, ἦλθαν οἱ Τούρκοι καὶ μᾶς πολιορκήσαν».

Τότε ἄρχισαν τὰ σκυλιά νὰ γαυγίζουν ἀκατάπαυστα. Ὁ Κολοκοτρῶνης κατάλαβε πὺς ἦρθαν οἱ Τούρκοι. Πῆρε τις φαμίλιες κι' ὅταν θρῆκε ἀνοιχτὸ τὸ δρόμο τράθηξε γιὰ τὸ Βαλτέτσι νὰ λημεριάσει. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν εἶχε καλύτερη τύχη. «Οἱ γυναικες τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐγνώρισαν καὶ εὐθὺς ἔδωκαν παντοῦ τὴν εἰδηση ὅτι ἐδῶθε πάγει ὁ Κολοκοτρῶνης, καὶ μᾶς ἐπήραν κυνηγώντας. Τὸ δειλινὸ ἐφύγαμε καὶ ἔστρεψα κατὰ τὴν Καρύταινα, καί, διὰ νὰ

μὴν γνωρίσουν τὸν τορὸ, ἀπὸ πέτρα εἰς πέτρα ἐπήγαμε εἰς μίαν στάνην, καὶ μᾶς εἶπαν πὺς ἦτον γεμάτη Τούρκοι».

Ὁ Κολοκοτρῶνης ἐβλεῖτο πὺς θρῆσκεται σὲ δύσκολη θέση. Οἱ Τούρκοι τοὺς κυνηγᾶνε ἀπὸ παντοῦ. «Ὅλοι μαζί εἶναι δύσκολο νὰ γλυτώσουν. Δίνουν μεγάλο στόχο. Γι' αὐτὸ, ἀποφάσισα νὰ γίνωμε εἰς 4 μπουλούκια καὶ νὰ ὑπάγομεν εἰς φίλους νὰ κρυφθοῦμε. Ὁ Ἀντώνιος ὁ Κολοκοτρῶνης μὲ ἄλλον ἕνα ἐκρύφθηκε εἰς τοὺς συγγενεῖς μας, τὸν Δημητράκη Κολοκοτρῶνη μὲ ἄλλους τρεῖς νὰ πᾶνε νὰ κρυφοῦν εἰς τὴν Βυτίνα, ὅπου εἶχαμε συγγενεῖς καὶ τὸν ἀδελφὸ μου Γιάννη μὲ ἄλλους 4, νὰ ὑπάγει ἀπὸ πάνω εἰς τὴν Δημητσάνα ὅπου εἶν' ἕνα χωριὸ γιὰ νὰ τοὺς κρύψει ἕνας πιστὸς φίλος ὅπου εἶχαμε. Ὁ Ἀντωνάκης ἐγλύτωσε καὶ σώζεται ἕως τὴν σήμερον. Ὁ Δημητράκης ἐκάθισε δύο ἡμέρες εἰς τὴν Βυτίνα, ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ τοῦ Δημητράκη τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι, τὸ παρουσίασαν ὡς δικό μου ἐπειδὴ εἶχε γράμματα. Ὁ Γιάννης δὲν ἤυρε τὸν φίλον του, ἐπήγε εἰς τὰς Αἰμουαλὰς μοναστήρι τοῦ ἔδωκε ἕνας καλόγηρος φαγὶ καὶ ἔπειτα ἐπήγε, ἔδωσε εἰδησιὴν εἰς τοὺς Τούρκους· ἐπήγαν, τὸν πολιορκήσαν εἰς τὸν ληνὸν καὶ τὸν ἐσκότωσαν. Ἐγὼ, ἔμεινα μὲ ἄλλους τέσσαρες, ἐπήγα εἰς ἐνὸς φίλου μου προεστοῦ εἰς τὸ Πυργάκι, ὀνομαζόμενον Κύρ Παρασκευᾶ, εὐρήκα τὸ παιδί του, ἐπειδὴ αὐτὸν τὸν εἶχαν εἰς τὴν Καρύταιναν, διὰ νὰ κρυφθῶ».

Ὁ Κύρ Παρασκευᾶς εἶταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ παλιότερα εἶχε γλυτώσει ὁ Κολοκοτρῶνης.

—Ἐγὼ σὰς ἐφύλαγα τόσον καιρὸ, τώρα πρέπει νὰ μὲ φυλάξετε καὶ σεῖς, λέγει στὸ παιδί.

Ἐκεῖνο τὸν πῆρε, τὸν ἔκρυψε σὲ μιὰ σπηλιά. Ὁ Κολοκοτρῶνης τὸ ἔστειλε στὴ Βυτίνα νὰ μάθει τί γίνεται. Ὁ χειμῶνας εἶταν βαρὺς. Τὸ κρὺο διαπεραστικό. Ἡ σπηλιά μοιάζει μὲ ὑγρὸ τάφο.

«Ὁ μῆνας — γράφει ὁ Κολοκοτρῶνης — εἶταν Γενάρης. Εἴκοσι ἡμέρας ἔμειναμε ζωντανοὶ ἀφότου μᾶς κατέτρεξαν. Αὐτὸ τὸ παιδί ἔδωσε εἰδηση τοῦ πατρός του. Καὶ αὐτὸς ἐπήγε εἰς τὴν Βυτίνα καὶ ἐπήρε τοὺς Τούρκους διὰ νὰ τοὺς φέρει εἰς τὴν τρύπα, νὰ μᾶς πιάσουν». Εἶχε ξεχάσει ὁ Κύρ Παρασκευᾶς τις εὐεργεσίες τοῦ Κολοκοτρῶνη. Καὶ θὰ τὸν πρόδινε στοὺς Τούρκους ἀν ἀπὸ πονηριά δὲν ἔκαμε ἕνα λάθος. «Ἡλθε ἐμπροστὰ διὰ νὰ ἰδῆ ἂν εἴμεθα ἐκεῖ ἀκόμα» ἦταν ἀρματωμένος, τὸν ἐρώτησα: Κάτι ἀρματωμένος Ζαχαριά; τοῦ εἶπα, καὶ ἔλαθα εὐθὺς ὑποψία τοῦ εἶπα: Ἐρὲ μὴ μᾶς ἐπρόδωσες;»

Ἐκεῖνος ἀρνήθηκε. «Δὲν γίνεται αὐτό», εἶπε. Καὶ τράθηξε νὰ μηνύσει στοὺς Τούρκους...

‘Ο Κολοκοτρώνης μαζί με τους συντρόφους του πήραν τὸ θουνό. Τους κυνήγησαν ὅλη τὴ μέρα.

—‘Ἡ τύχη μας ἔκανε καὶ δὲν ἦτο πολὺ χιόνι εἰς τὸ θουνό, καὶ μπορούσαμε νὰ περπατοῦμε’ μᾶς ἐκυνηγούσαν ὅλη τὴ μέρα ὡς τὸ Ζυγοβίτσι. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐσκότωσαν τὸν ἀδελφὸ μου καὶ ἔκαμαν χαρὲς οἱ Τούρκοι».

Καὶ ἡ καταδίωξη συνεχίζεται. ‘Ο Κολοκοτρώνης με τοὺς συντρόφους του φεύγουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο νηστικοὶ καὶ διψασμένοι, χωρὶς νὰ μπορούν νὰ κρυφθοῦν πουθενά, οὔτε σὲ χωριὸ οὔτε σὲ μοναστήρι. Ἔτσι κατατρεγμένοι φτάσανε «κατὰ τὴν Καλαμάτα, στὴ Γιάννιτσα, ὅπου ἕνας σύντροφός μου ὀνομαζόμενος Μακρυγιάννης ἀπὸ τὴν πείνα τῶν τεσσάρων ἡμερῶν ἀπόστασε καὶ δὲν μπορούσε πλέον νὰ περπατήσει: εὐρήκαμε παντοῦ Τούρκους καὶ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε, νὰ πάρῳμε καὶ τροφίμα. Εἰς τὴν Γιάννιτσαν ἦταν ὁ Ρουμπής με μιά τετρακοσάρια Μπαρδωνιώτες’ ἐμβῆκα μέσα εἰς ἕνα σπίτι καὶ εὐρίσκω Τούρκους’ ἀγάλια-ἀγάλια σηκωμένο τὸ ντουφέκι ἐγύρισα ὅπως χωρὶς νὰ μ’ ἐνοήσουν, διότι ἐκοιμοῦταν’ ἐπήγα εἰς ἄλλα σπίτια πλὴν εὐρήκα Τούρκους παντοῦ’ εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ, ἐπήγα εἰς μιάς κουμπάρας μου σπίτι καὶ μᾶς ἔδωσε τρεῖς ὀκάδες ψωμί, καὶ τῆς ἔδωκα ἕνα φλωρί βενέτικο. Ἐτραβήξαμε τότε εἰς τὴν Σέλιτζα’ τὸ ψωμί μᾶς ἔπιασε εἰς τὴν καρδιά, καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ περπατήσουμε. Ἀπὸ τὴν Σέλιτζα ἐπήγαμε εἰς τὴν μεγάλην Καστανίτσαν, τοῦ Καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη, ὅπου ἦταν ἐμπιστευμένος μου, ἐπειδὴ ἐκεῖ πρωτῆτερα εἶχα τὴν φαμίλια μου καὶ τὸν εἶχα συμπέθερο. Εἶχα ἀρραβωνιάσει μιά θυγατέρα μου με ἕνα παιδί τοῦ Δουράκη. Ὁ Ἀντωνόμπεης, τῆς Μάνης μᾶς ἐκυνηγοῦσε καὶ ἐκεῖνος. Ἀπὸ τοὺς 5 ὅπου εἴμεθα, ἦταν οἱ δύο Μανιάτες, καὶ ἔφυγαν εἰς τὰ σπίτια τους, καὶ ἔμεινα ἐγὼ καὶ ἄλλοι δυὸ Ρουμελιῶται».

Στοῦ Δουράκη ἔμεινε κρυμμένος κάπου ἕνα μῆνα ὁ Κολοκοτρώνης. Ἀπὸ ἐκεῖ ζητοῦσε νὰ βρῆ καὶ νὰ περάσει στὴ Ζάκυνθο. Τότε κυκλοφορεῖ μιά φήμη ὅτι σκοτώθηκε ὁ Κολοκοτρώνης. Πρὸς στιγμή οἱ Τούρκοι ἠσυχάζουν καὶ σταματοῦν τὴν καταδίωξη. Ὁμως ἡ φήμη δὲν κράτησε γιὰ πολὺ. Ὁ Πασᾶς ἔμαθε τὴν ἀλήθεια. Καὶ «ἔστειλε τὸν Παπά-ζογλου ἀπὸ τὸν Ἅγιο Πέτρο με 50.000 γρόσια εἰς τὸν Μπέη τῆς Μάνης».

Αὐτὰ τὰ γρόσια στάθηκαν ἡ αἰτία γιὰ νέους κατατρεγμούς.

—‘Ο Δουράκης σὰν εἶδε τὰ γρόσια ἔστρεψε νὰ με παραδώσει. Πρωτῆτερα ὁ Δουράκης εἶχε τὴν εἰδηση τοῦ Μπέη ὅτι ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὸ σπίτι του κρυμμένος

καὶ τοῦ εἶχε εἰπῆ: κρῦψε τόν, διατί δὲν συμφέρει νὰ μὴ γλυτώσει κανένας ἀπ’ αὐτὴ τὴ φαμίλια, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶδαν τὰ γρόσια τὰ λησμόνησαν’ κανένας δὲν με ἤξευρε παρά ὁ Ἅγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ κι’ ὁ Δουράκης, κι’ ἐκαθόμουν εἰς τὸν πύργο ἐπάνω. Ἔστειλε καὶ ἐπήρε ὁ Δουράκης τὸ παιδί του τὸ μεγάλο καὶ τὸν Ἅγούμενο καὶ τοὺς ἐπήρε εἰς τὲς Κυτρίες. Μάρτης ἦταν τότε. Τὸν Φεβρουάριο εἶχα πάγει ἐκεῖ. Τοῦ Ἅγούμενου τοῦ ὑποσχέθηκαν νὰ τὸν κάμουν Δεσπότη καὶ ἄλλα ταξίματα γιὰ νὰ με παραδώσει ζωντανόν. Ὁ Μπέης με ἔγραψε ἕνα γράμμα καὶ μοῦ ἔλεγε, ὅτι θὰ ἔλθης νὰ μιλήσωμεν καὶ ἐγὼ θέλει γράφω εἰς τὸν Καπετάν-πασᾶ διὰ νὰ λάβῃς τὸ προσκυνοχάρτι καὶ νὰ ἔλθης με τὸν συμπέθερό σου τὸν Δουράκη, κι’ ὁ σκοπός του ἦταν νὰ με πιάση ζωντανόν. Ὅταν ἐπροσκάλεσαν τὸν Ἅγούμενο καὶ τὸ παιδί τοῦ Δουράκη ὑποπευθῆκα ὅτι κάτι τεχνεύονται δι’ ἐμένα, καὶ δὲν ἤξευρα τί ἔτρεχε’ ἔστειλα λοιπὸν ἕνα παιδί εἰς τὴν μικρὴ Καστανίτσα, ἔξη ὧρες μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου εἴμουν... τὸ πρῶτῆ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου με τὸν Ἅγούμενο’ ἐπήγα νὰ τὸν χαιρετίσω τὸν Ἅγούμενο, τοῦ εἶπα:

—Καλῶς ὠρίσειε καὶ ἐκεῖνος μοῦ εἶπε νὰ μὴ με εἶχε εὐρεῖ! Τὸν ἐρώτησα νὰ μοῦ εἰπῆ τίποτε ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε.

Ὁ Δουράκης εἶταν ἀποφασισμένος νὰ παραδώσει τὸν Κολοκοτρώνη στὸν Μπέη. Σκέφεται νὰ τὸν καλέσει σπίτι του νὰ τὸν κεράσει κρασί. Μέσα στὸ κρασί θὰ εἶχε ρίξει ἀφίονι κι’ ἔτσι θὰ μπορούσε πιὸ εὐκόλα νὰ ἐκτελέσει τὸ σατανικὸ του σχέδιο. Ἡ γυναίκα του ἀντιστέκεται.

—Τί εἶναι αὐτὸ ὅπου κάνεις, δὲν ἐνθυμεῖσαι τὰ καλά τοῦ Θεοδωράκη;

Ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ τὴν βρίζει. Ὡστόσο, κάποιος φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἄκουσε τὸν καυγᾶ, τοῦ τὸν μήνυσε. Ἔτσι, ὅταν ἔφτασε στὸ σπίτι τοῦ Δουράκη καὶ τοῦ πρόσφερε κρασί «ἐκλώπησε τὸ κανάτι ὅπου εἶχε τὸ κρασί, καὶ τὸ ἔχυσε» καὶ τοῦ εἶπε:

—Τί θέλω ἐγὼ τώρα κρασί, καὶ τοῦ εἶπε ὅτι θὰ φύγει.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δουράκη, καλὸς καὶ ἄξιος πατριώτης, βοήθησε τὸν Κολοκοτρώνη νὰ φύγει. «Ἀφοῦ τὸ ἔμαθε ὁ Δουράκης αὐτὸ, ἔκραξε τοὺς χωριανούς, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ ἔβγουν μιά ἑκατοστὴ νὰ πιάσουν τοὺς δρόμους. Ἐγὼ ἤξευρα τὸν τόπον καὶ ἔφυγα ἀπὸ ἄλλο μέρος, καὶ ἐπήγα εἰς τὴν μικρὰν Καστανίτσαν γιὰ νὰ εὐρῶ τὸν Βασίλη με τὸν ὅποιον εἶχα συμφωνήσει νὰ φύγωμεν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμε εἰς τὰ χωριά τοῦ Πασαβᾶ, εἰς ἐνὸς ἀδελφοποιτοῦ μου τὸ σπίτι’ ἐκεῖ μᾶς ἐκράτησαν 2 ἡμέρας, τὸν ἔστειλαμε καὶ ἐπήγε νὰ εὐ-

Ἐπιστολαί

ΑΠΟ ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Ἡ ὀργάνωσις ἐνὸς διεθνοῦς Σεμιναρίου ἐπὶ γεωργικῶν θεμάτων, ὑπὸ τοῦ Ὁργανισμοῦ Τροφῶν καὶ Γεωργίας τοῦ ΟΗΕ, μοῦ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ εὐρεθῶ εἰς Ρωσίαν. Ἦταν θεβαίως μία εὐκαιρία ἐνδιαφέρουσα νὰ γνωρίσῃ κανεὶς πλὴν τῶν ἄλλων καὶ κάτι ἀπὸ τὴν σημερινὴν ζωὴν τῆς Ρωσίας, διὰ προσωπικῆς ἐπαφῆς. Καὶ ἕνα θέμα τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἐνδιαφέρον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ὀρθοδόξους καὶ διὰ τὸ ὁποῖον πολλὰ ἔχουν γραφῆ, εἶναι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς ὀρθοδόξου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἄνευ ἰδιαίτερας ἐρεῦνης, ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἠθέλησα ἁπλῶς νὰ διαμορφώσω μίαν κάποιαν γνώμην ἐπὶ τοῦ ἂν ὑπάρχῃ ἀκόμη πίστις εἰς Χριστὸν εἰς ἕνα λαὸν ὁ ὁποῖος ζῆ ὑπὸ κομμουνιστικὸν καθεστῶς.

Εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαμείνω πλεόν τοῦ μηνὸς εἰς μίαν ἐπαρχιακὴν πόλιν τῆς Ν. Ρωσίας, τὸ Krasnodar καὶ ἐν συνεχείᾳ δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Λένινγκραντ. Ἐπιωφελοῦμενος ὀλίγων Κυριακῶν ἐλευθέρων προγραμμάτων, παρηκολούθησα θ. Λειτουργίαν εἰς δύο ρωσικοῦς, ὀρθοδόξους

θεβαίως, ναοὺς. Εἰς τὴν Μητρόπολιν τοῦ Krasnodar, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μοῦ ἔκανε ἐντύπωσιν, καθὼς εὐρέθην πρώτην φοράν εἰς ἔκκλησίαν κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν, ἦτο ὅτι ἀντίκρυζα ἕνα πολυπληθὲς ἔκκλησίασμα ἀποτελούμενον ὁμως κατὰ 90% ἀπὸ ἠλικιωμένους ἀνθρώπους καὶ κυρίως γυναῖκας αἱ ὁποῖαι μάλιστα ἐφόρουν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν μανθῆλας λευκάς καὶ ἀποτελοῦσαν ἕνα σύνολον ἐντυπωσιακὸν δι' ἕνα ξένον. Πλὴν τοῦ γηραιοῦ Μητροπολίτου, συνελειτούργουν καὶ νεοὶ ἱερεῖς ἐνδεδυμένοι ὠραία ἄμφια. Καθ' ὄλην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς θ. Λειτουργίας τὸ ἔκκλησίασμα ἦτο ἀφωσιωμένον εἰς αὐτὴν καὶ ὅταν ἤλθεν ἡ ὥρα τῆς θείας Κοινωνίας πολλαὶ γυναῖκες μετέλαβον τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἀρκεταὶ δὲ ἐξ αὐτῶν συνώδευον μικρὰ παιδιά, προφανῶς ἐγγόνια, τὰ ὁποῖα ὠδηγοῦσαν εἰς τὴν θείαν μετάληψιν. Τὸ γεγονός αὐτὸ μὲ ἔκανε νὰ σκεφθῶ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ὄχι μόνον δὲν ἔσθυσεν εἰς τὴν Ρωσίαν ἀλλὰ καὶ συνεχίζει νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὰς νεωτέρας γενεάς. Αὐτὸ δὲ ἐπεβεβαιώθη καὶ μὲ μίαν ἐπίσκεψίν μου εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τοῦ Λένινγκραντ κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν. Ἡ Μητρόπολις τοῦ Λένινγκραντ εἶναι μιά παλῆ καὶ ὠραία ἔκκλησία, μὲ πλουσίαν καὶ ἱστορικὴν διακόσμησιν καὶ ἔχει δύο ὀρόφους. Ἡ θ. Λειτουργία ἐτελεῖτο μὲ πᾶσαν μεγαλοπρέπειαν καὶ κατάνυξιν εἰς τὸν ἄνω ὄροφον. Τὸ ἔκκλησίασμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπων διαφόρων ἠλικιῶν καὶ ἡ μικτὴ χορωδία ἔψαλλεν τόσον ὠραία τοὺς ὕμνους, πού πρά-

ρη τοῦ Τζανετάκη τὴ μάνα, ἡ ὁποία ἦταν θυγατέρα τοῦ Παναγιώταρου. Τῆς εἶπαμε, νὰ ὑπάγῃ ἡ ἴδια νὰ εὕρῃ καίκια εἰς τὸ Μαραθωνῆσι, διὰ νὰ θαρκαρισθοῦμε εἰς τὸ Τσιρίγο. Εἰς 3 ἡμέρας ἐπήγαμε μαζί μὲ τὴν Μαρίαν, μάνα τοῦ Τζανετάκη, καὶ ἐθαρκαρισθήκαμε, ἀνάμεσα Μαυροβοῦνι καὶ Μαραθωνῆσι... Ἐπήγαμε τέλος πάντων εἰς τὸ Τσιρίγο μὲ μιά μεγάλη φουρτοῦνα καὶ ἀράξαμε σ' ἕνα χωριό, Ποταμό λεγόμενον».

Κι' ὁ Κολοκοτρώνης κλείνει τὴν ἀφήγησιν, γιὰ αὐτὴ τὴ περιπλάνησιν μὲ τοῦτα τὰ λόγια.

— «Μιά φορά ἐπήγα εἰς τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγίας Μονῆς» αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἦτον μεγάλο καὶ ἐχαλάσθη εἰς τὴν πρώτην τουρκικὰ — ὅταν ἐπέρασα, ἦταν μιά μάντρα χάλασμένη καὶ σκεπασμένη ἔκκλησιὰ μὲ κλάδους δένδρων — τότε ἔταξα, ὅτι: Παναγιὰ μου, βοήθησέ με νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα μας ἀπὸ τὸν Τούρανον, καὶ νὰ σὲ φτιάξω καθὼς κι' ἦσουν πρῶτα (1803). Μὲ ἐβοήθησε, καὶ εἰς τὸ δεῦτερον χρόνον

τῆς ἐπαναστάσεώς μας ἐπλήρωσα τὸ τάμα μου καὶ τὴν ἔφτιαξα. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ὅπου ἐκάμαμε μᾶς ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἤξεύραμεν τὰ κατατόπια, τοὺς δρόμους, τὰς θέσεις, τοὺς ἀνθρώπους ἐσηνηθίσαμεν νὰ καταφρονοῦμεν τοὺς Τούρκους, νὰ ὑποφέρωμεν τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν κακοπάθειαν, τὴν λέρα καὶ καθεξῆς».

Αὐτὸς ὁ κατατρεγμὸς στάθηκε τὸ καμίνι πού χαλύβδωσε τὸν Κολοκοτρώνη. Θέριψε τὴν πίστην στὸ Θεὸ ἐντὸς του, τὸν ἔκαμε σωστὸ ἄνδρα καὶ πατριώτη. Ἐτοιμὸς μῆκε στὸν ἄγωνα. Καὶ νίκησε. Ἡ γνώση καὶ ἡ θέλησή του ὑπερέβησαν κάθε στρατὸ καὶ συντρίψανε στρατιές. Ἡ ἐπανάστασις ἀκολούθησε τὴν δικήν του πορεία. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ὠδηγήθηκε ἀπὸ τὰ γεγονότα. Ὄδηγησε τὰ γεγονότα κατὰ τὴν θέλησίν του.

Καὶ ἔφερε τὴν λευτεριά στὴν Ἑλλάδα.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

γματι αίσθανόταν κανείς εύφροσύνην πνευματικήν.

Εἰς τὸν ἰσὺγειον ναὸν ἐτελοῦντο διάφοροι ἀκολουθίαι. Νεαρά ζεύγη ἐπερίμεναν νὰ βαπτίσουν τὰ παιδιά των. Βεβαίως τὸ ποσοστὸν τῶν γονέων οἱ ὅποιοι πιστεύουν καὶ βαπτίζουν τὰ παιδιά των δὲν θὰ εἶναι εἰς ἀναλογίαν μεγάλων, ἐν τούτοις ὅμως τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν, ἔστω καὶ ὀλίγαι, σήμερον ρωσικαὶ χριστιανικαὶ οἰκογένειαι αἱ ὅποια βαπτίζουν τὰ παιδιά των καὶ τὰ στέλλουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ζῶντες εἰς ἓνα περιβάλλον ἀντίθετον πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, μᾶς αὐτοῖς διὰ μίαν ἀκόμη φοράν τὸ μεγαλεῖον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἀκατάλυτον δύναμίν του.

Εὐχαριστῶν διὰ τὴν φιλοξενίαν
Μετὰ πλείστης τιμῆς
Χ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

★

Ο ΛΑΟΣ ΠΕΡΙΜΕΝΕΙ

Ἄγαπητές μου «Ἀκτίνες»,

Αὐτὸν τὸν καιρὸ καὶ ἰδιαίτερος τοὺς τελευταίους μῆνες εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθῶ πολλὰ χωριά καὶ ἰκωμοπόλεις τῆς περιοχῆς Χαλκιδικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας. Διεπίστωσα παντοῦ μιά δίψα. Δίψα «τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου». Τὰ χωριά μας, ὁ ἀγροτικὸς μας πληθυσμὸς, παρὰ τὶς κατηγορίας πού ἀκούει ἀπὸ μερικοὺς δῆθεν πολιτισμένους τῶν πόλεων καὶ παρὰ τὴν ἀντίδρασιν ἄλλων καὶ τὸν φυσικὸν μιμητισμὸν, στὸ σύνολό του ὁ λαός μας θρησκειεῖ καὶ ζητεῖ τὸν θεῖο λόγο. Ἔχει θαθεῖα τὶς ρίζες τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας.

Μαζεύονται ἐκεῖ στὴν πλατεία, στὸν μεγάλο τὸν δρόμο, ἢ σὲ κάποιο κέντρο τοῦ χωριοῦ καὶ ὄρθιοι ἐπὶ ὥραν σὲ ἀκούουν μὲ πολλὴ προσοχή. Καὶ ὅταν τελειώσης τὴν ὁμιλία σου ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς σὲ πλησιάζει γιὰ νὰ σοῦ σφίξει τὸ χέρι καὶ γιὰ νὰ σοῦ πῆ: «Νὰ ξανάλθης. Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν βλέπουμε ἔτσι ἀνθρώπους καὶ σπάνια ἀκούμε ὁμιλίες, πού τὶς καταλαβαίνουμε». Ἄν μάλιστα συνδυασθῇ ἡ ἐπίσκεψις στὸ χωριὸ καὶ μὲ μερικοὺς ἄλλους, σάν συντροφιά, π. χ. ἂν μαζῆ μὲ τὸν θεολόγο εἶναι καὶ ἓνας γιατρός ἢ ἓνας δικηγόρος ἢ κάποιος ἄλλος ἐπιστήμων, καὶ αὐτὸς ὁ κάποιος ἄλλος εἶναι καταδεκτικὸς καὶ θελήσῃ νὰ μιλήσῃ μὲ τὸν κόσμον ἐκεῖ στὴν πλατεία,

τότε τὸ πρᾶγμα παίρνει μορφή πνευματικοῦ πανηγυριοῦ. Σωστὸ Πάσχα γιὰ τὸ χωριό. Ψυχικὴ ἐπικοινωνία καὶ ψυχικὴ ἐπαφή. Μιλοῦν οἱ καρδιές.

Γιὰ καιρὸ καὶ γιὰ χρόνια κάτι τέτοιες ἐκδηλώσεις μένουν σάν σταθμοὶ πνευματικοί. Καὶ ἀφήνουν ἴχνη πολὺ ζωηρὰ στὴ μνήμη τῶν ἀπλοϊκῶν μας χωρικῶν. Καὶ σκέπτομαι, τόσο θεολόγοι, τόσο ἐπιστήμονες, τόσο καλῆς διαθέσεως ἄνθρωποι, γιὰτί νὰ μὴν παίρνουν τὴν Κυριακὴ τὸ Ι. Χ. καὶ νὰ ἐπισκέπτονται ἓνα ἀπὸ τὰ τόσα χωριά πού εἶναι σὲ ἀποστάσεις κοντινῆς ἢ καὶ μακρυνῆς πρὸς τὴν πόλι;

Τὰ χωριά μᾶς φωνάζουν: «Μᾶς ἀφήσατε». Καὶ νὰ τὰ ἀφήναμε ἥσυχα στὴ μοναξιά τους θὰ ἦταν τόσο καλά. Ἄλλὰ δυστυχῶς τὰ ἐπισκέπτονται τόσο συχνὰ οἱ «λύκοι» καὶ οἱ λαοπλάνοι. Ἄλλοι γιὰ νὰ τὰ ληστέψουν καὶ τοὺς πάρουν τὰ χρήματά τους καὶ ἄλλοι γιὰ νὰ τοὺς πάρουν τὴν ψυχή. Πού νὰ μπορούσατε νὰ φαντασθῆτε τί «ρημαδιὸ» γίνεται ὕστερα ἀπὸ κάτι ἐπισκέψεις εἴτε τῆς κακῆς ὥρας εἴτε τῶν αἰρετικῶν.

Γι' αὐτὸ ἄς σκεφθοῦμε τὴν ὁμορφὴ ἐλληνικὴ ὑπαιθρο κί' ἄς υἰοθετήσουμε ὅσο μπορούμε περισσότερα χωριά, γιὰ ἐπαφή καὶ ἐπικοινωνία.

Εἶναι δὲ πολὺ εὐχάριστο τὸ γεγονός ὅτι σήμερα τὸ Ἑλληνικὸ χωριὸ δὲν ζητᾷ οὔτε χρήματα, οὔτε ψωμί. Ζητᾷ μιά συντροφιά. Ζητᾷ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Ζητᾷ λίγη ἀνθρωπιά καὶ πολιτισμὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν πόλεων. Ζητᾷ λίγη καταδεκτικότητα καὶ καλωσύνη. Γιατί νὰ μὴν τὰ βλέπη αὐτὰ στὰ πρόσωπα ὄλων μας;

Αὐτοὶ μένουν ἐκεῖ στὴν ὁμορφὴ φύσι καὶ σάν ἀγροφύλακες καλλιεργοῦν τὴν γῆ καὶ συντηροῦν τὴν γεωργία καὶ τὴν κτηνοτροφία. Κατὰ κάποιο τρόπο δουλεύουν γιὰ μᾶς, τί τὸ παράδοξο καὶ τί τὸ φυσικώτερο νὰ κάμουμε κί' ἐμεῖς κάτι γι' αὐτούς;

Νομίζω πὼς τὸ 1967 ἂν γινόταν κάποια προσπάθεια πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν πολλὰ θὰ ἔπαιρνε τὸ χωριὸ καὶ περισσότερα οἱ πόλεις. Θὰ παίρναμε καὶ θὰ δίναμε τὴν ζεστασιά τῆς ἀγάπης, τὴν ζεστασιά τῆς ἐλληνικῆς μας καρδιάς. Θὰ νοιώθαμε τόσα πολλὰ ἀπὸ μιά πωλῆ ἀ κληρονομιά πού πάει νὰ ξεχασθῇ. Ἄλλὰ εἶναι ἀκόμη καιρός' τὰ χωριά μᾶς περιμένουν.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Λ. ΚΟΚΟΛΙΟΣ

Θεσσαλονίκη

Τὸ σημειωματάριο

ἔνός

συνανθρώπου

Στὸ προηγούμενο σημεῖωμα, ἐκαντηριάσαμε τὴν ἀδιαφορία τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν παιδεία του καὶ θελήσαμε νὰ κεντρίσωμε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς. Ὅταν ὁ λαός—δηλ. ἐμεῖς—πιστέψη πὼς ἡ παιδεία του, ἡ μόρφωσίς του καὶ ἡ πρόοδός του, εἶναι δικό του ἐντελὸς θέμα, καθῆκον καὶ δικαίωμά του, τότε δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ βελτιωθῇ ἡ κατὰστασις τῆς παιδείας.

Νομίζομε ὅμως πὼς ὑπάρχει καὶ μιὰ δεύτερη ἄσχημη τακτικὴ τῆς κοινωρίας ἐν σχέσει μὲ τὸ σχολεῖο, πὸν ἐπεφορτίσθηκε τὴν ἀγωγή τῶν νέων. Πρόκειται γιὰ μιὰ σαφῶς ἀντιπαιδαγωγικὴ κοινωνικὴ στάσι. Προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια πάλι λανθασμένη ἀντίληψιν πὸν δυστυχῶς φωλιάζει ἀκόμη στὰ μωαλά μας: «Τὸ Σχολεῖο ἀνέλαβε τὴν ἀγωγή καὶ ὄχι ἐμεῖς. Ἄρα εἴμεθα ἀνεύθυνον». Αὐτὸ εἶναι φοβερό. Ἀποτελεῖ λάθος πὸν σιγματίσθηκε ἀπ' ὅλους τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ εἶναι ἐντροπὴ νὰ προσφέρεται ἀπὸ νέγχορους πολῖτες.

Ὅλοι μας κάνομε ἀγωγή, εἴτε τὸ καταλαβαίνομε εἴτε ὄχι. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο πὸν κινούμεθα, πὸν ἐργαζόμεθα, πὸν μιλοῦμε, πὸν βλασφημοῦμε ἢ προσευχόμεθα, κάνομε ἔργο παιδαγωγικὸ ἢ ἀντιπαιδαγωγικὸ. Χιτίζομε ἢ γκρεμίζομε.

Ἄλλ' ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι. Πᾶν ὅ,τι ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς νέους ἀνθρώπους—καὶ ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἢ ἱστορικὸ ἀκόμη περιβάλλον—ἐξασκεῖ μεγάλη ἐπίδρασιν ἐπάνω τους. Τὸ περιβάλλον σὰν φυσικὸ ἢ ψυχολογικὸ κλίμα, σὰν μάρτυρας πολιτισμοῦ καὶ παραδόσεων, παιδαγωγεῖ.

Γράφοντας τὶς σκέψεις αὐτὲς δὲν μποροῦμε νὰ μὴ θυμηθοῦμε τὸν Pestalozzi. Τὸν μεγάλο αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ παιδαγωγό, τοῦ ὁποῖου τὸν περασμένο μῆνα συμπληρώθηκαν 140 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Τί εἶναι ἐκεῖνο πὸν χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὴν παιδαγωγικὴν ἰδιοφυΐα του; Κατὰ τὴ γνώμη μου: α) Ἡ θεώρησις τῆς ἀγωγῆς σὰν ἓνα σύνολον καὶ ἡ θεώρησις τῆς ἀξίας καὶ τῆς δόξου τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. β) Ἡ εἰσαγωγή τῆς σχεσιοδυναμικῆς ἀγωγῆς στὸν παιδαγωγικὸ χῶρον.

Στὸ παιδαγωγικὸ του μνησιτόρημα, τὸν «Λεονάρδο καὶ τὴ Γερτρούδη»—πὸν ὑπάρχει σ' Ἑλληνικὴ μετὰφρασι—κυριαρχεῖ ἡ πρώτη ἰδέα. Ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ἀνοδος ἐνὸς ὀλοκλήρου χωριοῦ. Ὅλοι συμμετέχουν στὸ ἔργο αὐτό. Ἀπὸ τὸν ἀρχοντα καὶ τὸν ἱερέα μέχρι τὸ δάσκαλο, τὸν ἀστυνόμο, τὶς νοικοκυρῆς καὶ τοὺς χωρικοὺς. Πρέπει ὅλοι καὶ ὅλα νὰ συντείνουν στὸν ἴδιο σκοπὸ, ἀλλιώς ἡ ἀγωγή κινδυνεύει νὰ πνιγῇ στὰ νερά τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῆς οὐτοπίας. Μὲ τὰ σχολεῖα του ὁ Pestalozzi, προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὴ τὴ σχεσιοδυναμικὴ ἀγωγή. Μὲ τὴν ἀγάπην πὸν ἔτρεφε γιὰ τοὺς μαθητάς του, μὲ τὴν ἀγάπην πὸν βασίλευε στὰ ἰδρύματά του μέσα, ἀπέδειξε πὼς ἡ ἀγωγή τῆς προσωπικότητος ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὶς παιδαγωγικὰς σχέσεις τῶν προσωπικοτήτων πὸν ζοῦν μέσα στὰ σχολεῖα. Ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν σχέσεων αὐτῶν ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἡ ποιότης τῆς ἀγωγῆς.

Δ. Ναθαναήλ

ΑΛΗΘΙΝΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ

Ἡ φοιτητικὴ μας ζωὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἔντονη δίψα γιὰ δικαιοσύνη, γιὰ ἐλευθερία. Συχνὰ ὅμως ἡ ἀνθρωπιστικὴ αὐτὴ συνείδησι σβύνει μέσα στὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ρουτίναν τῆς μετέπειτα ζωῆς. Κι' αὐτὸ γιατί στὰ φοιτητικὰ χρόνια, ἄθελα ἴσως, ἡ συνείδησι αὐτὴ δὲν καλλιεργεῖται μόνοπλευρα καὶ ἐκφράζεται μόνον σὲ ὁμαδικές ἐκδηλώσεις πολιτικῆς διαμάχης. Ἐγκαταλείποντας λοιπὸν, κανεὶς τὴν φοιτητικὴν ζωὴν μὲ μιὰ παρόμοια νοοτροπία, μετὰ ἀπὸ τὶς δυσκολίες καὶ τὶς ἀπογοητεύσεις τῆς ζωῆς, κατατρέπει νὰ ἔχη μιὰ στενὴ συμβατικὴ συνείδησι πολιτικῆς μόνον ἀπόψεως τῆς ἐλευθερίας. Τότε πλέον ζῆ μηχανικὰ καὶ ἡ ἀγάπη γίνεται γιὰ αὐτὸν μιὰ οὐτοπία.

Στὰ ἐνθουσιώδη, λοιπὸν, δημιουργικὰ χρόνια τῆς φοιτητικῆς μας ζωῆς πρέπει νὰ καλλιεργοῦμε τὴν εὐλικρινή, τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία ἐκφράζεται καὶ δικαιώνεται πρῶτα στὴν ἀτομικὴ μας ζωὴ. Καὶ εἶναι πολλὸ πιὸ δύσκολο νὰ ἐπαναστατήσης ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, χρειάζεται πόνος πολὺς γιὰ νὰ λυτρωθῆς καὶ νὰ τὸν ξεπεράσης. Διότι τὸ νὰ εἶσαι ἀληθινὰ ἐλεύθερος σημαίνει, νὰ ἀγαπᾶς καὶ νὰ ὑπηρετῆς, ὄχι γιὰ νὰ ἀπολαύσης τὴν ἀνταπόδωσι, ἀλλὰ γιατί ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προσφορὰ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τῆς ὑπάρξεώς σου. Ταιριάζει δὲ ἀπόλυτα στὴν δύναμι τῆς νεανικῆς καρδιάς τῶν φοιτητῶν, ἡ καθημερινὴ ἀσκήσι γιὰ τὸ ξεπέρασμα τοῦ ἀνθρωπίνου, γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας. Τότε μόνον ἡ μετέπειτα ζωὴ δὲν θὰ εἶναι ἕνας ἀργὸς θάνατος τῆς ἀγάπης, μέσα στὴν συμβατικὴ καθημερινότητα, ἀλλὰ μιὰ δημιουργία ἀγάπης ποῦ θὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα στὴν πορεία της πρὸς τὴν αἰώνια Ἀλήθεια.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

17 χρόνια πᾶνε ἀπὸ τότε ποῦ ὁ κυπριακὸς λαὸς ἀποφάσισε νὰ ἐνωθῆ μετὰ τὴν Ἑλ-

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1967

λάδα 15 Ἰανουαρίου 1950: Τὸ Ἐνωτικὸ δημοψήφισμα στὴν Κύπρο.

Στὴν προσπάθειαν γιὰ μιὰ γνήσια καὶ εὐλικρινή, βαθειὰ καὶ οὐσιαστικὴ βίωση τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς ἔθνικῆς συγκινησεως, ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὸ γεγονός, ἡ Χ.Φ. Ε. ὀργάνωσε διάλεξι γιὰ τὴν Κύπρο μὲ ὀμιλητὴν τὸν λογοτέχνη κ. Δ. Γιάκο. Θέμα του: «Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Κύπρου». «Ὅσοι τὸν ἀκούσαμε, στ' ἀλήθεια, ἔστω καὶ γιὰ λίγο, βρεθήκαμε κεῖ κάτω στὸ ἠλιόλουστο ἀγαπημένον νησί, ζήσαμε τὸν παλμὸ του, ἀφογκραστήκαμε τοὺς κτύπους τῆς ψυχῆς του, τῆς ἑλληνικῆς. Ὁλοὶ μας νοιώσαμε τώρα τοὺς φίλους μας, τοὺς συμφοιτητὰς μας, τοὺς Κυπρίους, πιὸ φίλους, πιὸ ἀδελφούς. Σκεφθήκαμε πὼς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι κάποτε ἔγιναν ἥρωες καὶ ἴσως σύντομα—δταν χρειασθῆ—θὰ γίνουν πάλι. Καὶ μαζί μ' αὐτοὺς καὶ μεῖς...

Κι' ὁ καθένας μας ὑποσχέθηκε σιωπηλὰ μέσα του, μιὰ ἀδελφικὴ συμπαράστασι στοὺς Κυπρίους, στοὺς εἰρηνικοὺς κινδύνους τοὺς ὑπουλοὺς, τοὺς διαθρωπικοὺς, μὰ καὶ στὸν ἀληθινὸ κίνδυνον τῆς μάχης, τῆς μάχης τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου.

ΟΔΟΙΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Μιὰ σκέψι ἦταν στὴν ἀρχή, ὅπως ὅλα τὰ πράγματα. Ὁ «ἐμπνευστὴς—φοιτητὴς» τῆς σκέψεως, ἄρχισε νὰ θέτῃ σ' ἐφαρμογὴ τὴν ἰδέαν. Διάλεξε ὄνομα—τὸ πέτυχε—διάλεξε καὶ παρέα κι' ἄρχισαν. Νοσοκομεῖα, Γηροκομεῖα, Σανατόρια, Ἀσυλὰ Ἀνιάτων, Φτωχογειτονίες, Φυλακές, παντοῦ ὅπου ὁ ἀνθρώπινος πόνος καὶ δυστυχία μαζεύτηκαν περισσότερο, πὺς καρτεροῦν.

Κι' αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ τρέξουν. Τὶς ἀπογευματινὲς Κυριακάτικες ὥρες, τὶς τόσο πολῦτιμες γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ δὲν πονοῦν καὶ τὶς τόσο ὀδυνηρὲς γιὰ κείνους ποῦ πονοῦν, «οἱ οδοιπόροι τῆς ἀγάπης» τὶς ἀφιερώνουν στὸ σκοπὸ τους. Λένε ὅτι πιὸ πολλὰ παίρνουν ἀπ' τὴν ἐπαφὴ τους μετὰ τὸν ἀνθρώπινον πόνο παρά δίνουν. Λένε ὅτι ὅταν σφίγγουν τὸ πληγωμένον χέρι τοῦ ἀρρώστου ἢ ὅταν σκάζουν ἕνα μπαλόνι, μπρὸς στὰ μεγάλα ἐκπληκτὰ μάτια τῶν παιδιῶν,

νοιώθουν, μαθαίνουν, ώριμάζουν, περισσότερο από ένα χρόνο πανεπιστημιακής ζωής.

Έτσι ή Χ.Φ.Ε. απόκτησε έναν καινούργιο τομέα δράσεως. *Η μάλλον οργάνωσε, συστηματοποίησε έναν από «γενετής» υπάρχοντα σκοπό της, επιδίωξι και προσπάθειά της. Τό πράγμα είναι έθελοντικό. *Οποιοσ θέλει μπορεί να βοηθήση όπως θέλει. *Ισως πουν μερικοί: «Κάτι τὸ κοινό. Μιά ἐπανάληψις». Δὲν διεκδικοῦν πρωτοτυπία οἱ ὁδοιπόροι τῆς ἀγάπης. Καὶ λένε: «Δὲν πειράζει. Πιστεύουμε πὼς πολλὰ τέτοια «κοινὰ» πράγματα, κάποτε θὰ κάνουν τοῦτον τὸν κόσμο μας Κράτος Θεοῦ. *Ἄς μὴ ἀπογοητεύσωμε τοὺς φίλους μας ὁδοιπόρους. *Ἄς τοὺς βοηθήσωμε στὴν πορεία τους—ἀν δὲν μπορούμε νὰ συμπορευθοῦμε μαζί τους.

Τοὺς χρειαζόμαστε τόσο πολὺ σήμερα σὰν βοήθεια καὶ σὰν παρουσία.

ΕΘΕΛΟΝΤΡΙΕΣ ΑΔΕΛΦΕΣ

“Ένα καινούργιο προσκλητήριο ἀγάπης ἔγινε πρὸ καιροῦ στὰ μέλη τῶν φοιτητῶν τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως, γιὰ μιὰ ἐθελοντικὴ προσφορὰ στὸ Ἄσυλον Ἀνιάτων, λόγω μὴ ἐπαρκείας τῶν ὀλίγων ἀδελφῶν νοσοκόμων. Καὶ ἦταν ἀρκετὲς οἱ φοιτήτριες, πού μὲ συγκινητικὴ προθυμία δέχθηκαν, θυσιάζοντας κάτι ἀπὸ τὴν μελέτην τους, ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ τὴν ξεκούρασί τους, νὰ σταθοῦν δίπλα στοὺς ἀδελφούς μας, πού μὲ παραμορφωμένα σώματα, ἀνίκανον καὶ γιὰ τίς πλέον στοιχειώδεις ἀνάγκες τους ἀργοπεθαίνουν κάτω ἀπὸ τὴν καταδυνάστευσί τοῦ πόνου, γιὰ νὰ μοιρασθοῦν μαζί τους τὴν δική τους ὑγεία, γιὰ νὰ τοὺς προσφέρουν λίγη ἀνακούφισι, κάποια φροντίδα.

Στοὺς θαλάμους τοῦ ἀσύλου, στοὺς χώρους ἐκείνους, πού νοιώθεις καλὴς, τὸν πόνο καὶ τὸν μαρασμὸ νὰ φτερουγίζη ἀπειλητικὰ ἐπάνω του καὶ νὰ μαραίνη ἀνελέητα τὰ πρόσωπα τῶν ἀδελφῶν του, ἐκεῖ εἶναι τὸ πεδῖον, ὅπου τὸ ἐγὼ μὲ μιὰ ἥρωικὴ ἔξοδο σπάζει τὸν ἀσφυκτικὸ του κλειδί, μὲ σκοπὸ νὰ συναντήσῃ τὸ σὺ, γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ κάτι ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς του, καὶ νὰ λάβῃ σὰν τίμημα τὴν γεύσι μιᾶς χαρᾶς ἀπέραντης, ἀληθινῆς, ἀκέριας.

Εὐτυχῶς, γιὰτὶ υπάρχουν ἀκόμη περιοχὲς ἀνέγγιχτες ἀπὸ τίς ἀσπνκτικὲς ἀναθυμιάσεις τῆς σημερινῆς ἐγωλατρείας, ἀφοῦ υπάρχουν ψυχὲς νεανικὲς, πού θρῖσκουν τὸ κορύφωμα τῆς ζωῆς τους στὸν Θεὸν καὶ τὸν ἀνθρώπου. *Ἰσως εἶναι ψυχὲς λίγες... Δὲν ἔχει σημασία. Μιά καὶ ὑπάρχει κάποιον κομμάτι τῆς νέας γενιάς, πού τρέφει τὴν φλόγα τῆς ζωῆς μὲ τὸ ψωμί τῆς Ἀγάπης, τῆς Ἀγάπης ἔτσι ὅπως τὴν ζωγράφισε ὁ

ἀπόστ. Παῦλος, ἡ φλόγα γρήγορα θὰ γίνῃ λάβα, θὰ ξεχυθῇ καὶ θὰ κάψῃ κι' ἄλλους γιὰ νὰ φωτίζεται αἰώνιως ὁ δρόμος τῆς ἀνθρωπότητος.

ΤΑ ΛΟΥΣΤΡΑΚΙΑ

Πήραμε μιὰ πρόσκλησι. «Στις 22/1/67 στὴν αἴθουσα Παρνασσός-Τεχνικαὶ Σχολαί, θὰ γίνῃ μιὰ μικρὴ γιορτὴ γιὰ τὸ κόψιμο τῆς πίτας τοῦ Συλόγου Προστασίας Ἀνηλίκων Βιοπαλαιστῶν (Σ.Π.Α.Β). Παρακαλοῦμε ὅπως μᾶς τιμήσητε διὰ τῆς παρουσίας σας κ.λ.π.». Καὶ κάτω ἀπ' τίς λίγες σειρὲς ἡ σφραγίδα τοῦ Συλόγου: “Εἶνα ἰκασσελάκι λούστρου, ἕνα ξύλο μὲ λαχεῖα κι' ἕνα θιβλίον μ' ἕνα λυχνάρι. Τέλειος συνδυασμός. Τὸ «εἶναι» καὶ ἡπροοπτικὴ τοῦ Συλόγου.

Ἡ ἱστορία ἀρχίζει πρὶν 2-3 χρόνια. Κάπου ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ Μουσεῖον, μὲ τοὺς ἀρδιασμένους λούστρους.

«Ποῦ κοιμάσαι;» ρώτησε ὁ φοιτητὴς τὸν μικρὸ μὲ τὰ μεγάλα μάτια, τὸ λερωμένο πρόσωπο, τ' ἀκούρευτα μαῦρα μαλλιά, πού μὲ τὸ ἕνα χέρι κρατοῦσε τίς βοῦρτες καὶ μὲ τ' ἄλλο προσπαθοῦσε ν' ἀπολάσῃ μιὰ ἰδέα τσιγάρου. Ὁ μικρὸς γέλασε κι' εἶπε ἀδιάφορα: «Δὲν βαρυνεῖσαι. Τὰ παγκάκια στὴν πλατεῖα Βάθης εἶναι μιὰ χαρὰ ὅταν γλυστρίσῃς ἀπ' τοὺς ἀστυφύλακες». Αὐτὸ ἦταν.

Σήμερα περνώντας κανεῖς ἔξω ἀπ' τὸ ὑπόγειο τῆς πλατείας Ἐξαρχεῖων τίς βραδινὲς ὄρες, θ' ἀκούσῃ γέλια, σφυρίγματα, φωνές, ἀνακατεμένα μὲ κτυπήματα ἀπὸ μπαλλάκι καὶ ρακέτες πῖγκ-πὸγκ. Οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς «κεντρικοὺς» νεαροὺς λούστρους καὶ λαχειοπῶδες τῆς Ἀθήνας ξέρουν τὸ ὑπόγειο τῆς Θεμιστοκλέους 69Α. Ὑπάρχουν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ τακτικοί, οἱ «γραμμένοι» γύρω στὶς δύο ἑκατοντάδες, πού περνοῦν σχεδὸν κάθε θράδου, καλησπερίζουν, παίζουν, συζητοῦν λίγο, μαθαίνουν νεώτερα καὶ φεύγουν. *Ἄν πάτε γιὰ μιὰ βραδυὰ καὶ τὰ δῆτε εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ξεχάσετε τὰ παιδιὰ αὐτά, πού δὲν εἶναι καθόλου παιδιὰ. Τὸ κουρασμένο βάδισμα, τὸ στόμα πού σπάνια ἀνοίγει κατὰ νὰ πῆ καὶ σπανιότερα νὰ χαμογελάσῃ, τὰ χοντρά λερωμένα χέρια, σοῦ μεταδίδουν ὅλη τὴν ἐμπειρία καὶ τὸ βάρος τῆς ζωῆς. «Ἐχω νὰ παντρέψω τρεῖς ἀδελφὲς στὸ χωριὸ κι' ἡ γριά εἶναι ἀρρωστη κι' οἱ δουλειὲς δὲν πάνε καλά» μοῦ εἶχε πῆ κάποτε συλλογισμένος ἕνας πιτσιρικάς 12 ἐτῶν. Τόλεγε σοβαρά. Καὶ τὸν πίστευα. Καὶ σκέφτηκα ποῖο τάχος νάναί τὸ κριτήριο γιὰ νὰ πῆς ἕνα «ἄνδρα»...

Οἱ δυσκολίες πάρα πολλὲς. Οἱ φοιτηταὶ λίγοι, τὰ παιδιὰ ὄλο κι' αὐξάνουν, οἱ ἀ-

νάγκες τους πολλές, κι' οί έκμεταλλευται των παιδιών οί «άντίπαλοι» του συλλόγου όλο και κάποιο έμπόδιο θά θάλλουν στο δρόμο τής συντροφιάς. "Όπως όμως και νάχη τό πράγμα τά παιδιά θρίσκουν στέγη, συντροφιά, έργασία δημιουργικώτερη και άξιοπρεπέστερη άπ' τό κασελλάκι, άν θέλουν—και μαθαίνουν νά θέλουν—σχολεϊο νά παρακολουθήσουν, σχολές, ψυχαγωγία, βοήθεια ύλική, μιá αδελφική συμβουλή άπ' τόν «φοιτητή», όπως λένε.

Κι' οί φιλοδοξίες του συλλόγου τραβούν πολύ πιό μακριά, όλο και πιό πλατειά...

ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΟΥ

Ό σημερινός άνθρωπος, ειδικώτερα ό φοιτητής περισσότερο άπό κάθε άλλη ίσως φορά, πρέπει νάχη ψυχαγωγία. Ξέρουμε τόν ρυθμό, τήν πίεσι, τό άγχος τής «μηχανοποιημένης» σημερινής ζωής. Τώρα πού και πώς, θά βρεθί αυτή σέ μιá μορφή καθαρή μά και δημιουργική συγχρόνως είναι μεγάλο θέμα.

Ένα άπό τά σημερινά δεδομένα πρós τήν κατεύθυνσι αυτή είναι ό κινηματογράφος «Ήρις» πού γίνεται κάθε Κυριακή γύρω στίς 10 τό πρωί, μάρτυς τιτανικών συγκρούσεων όταν πάνω άπό 1.000 άνθρωποι άγωνίζονται νά βρούν μιá θέσι—όρθιων—μέσα σέ μιá αίθουσα 600-700 θέσεων. Κατάστασις πού δέν κολακεύει καθόλου τούς φοιτητάς μπροστά στά μάτια των περαστικών. Υπάρχουν δυσκολίες. Τό ξέρουμε. Άναγνωρίζουμε τήν προσπάθεια των ύπευθύνων—φοιτητών και μή—και πώς νά τό κάνουμε μιá πού—καλώς ή κακώς—αυτή είναι ή ύπευθυνότερη μορφή ομαδικής ψυχαγωγίας των φοιτητών πολλά θά μπορούσαν νά λεχθούν και νά διορθωθούν.

Οί ταινίες. Ναι τίς περισσότερες φορές είναι αξιώσεων, προβληματίζουν. Γιατί όμως όλο άπ' αυτό τό πρίσμα; Σκοτεινιά, μελαγχολία, πίκρα, άπογοήτευσι; Δέν είναι μόνον αυτό τέχνη. Χάθηκαν τόσα άλλα πιό φωτεινά, χαρούμενα, δημιουργικά θέματα; Είναι κι' αυτό μιá πραγματικότητα πού μπορούμε νά τήν χαρούμε.

Υστερα εκείνη ή ώρα τής προβολής. Γιατί τάχα 9-10.

Οί Έλληνες φοιτητές δέν είναι Χριστιανοί, δέν έκκληριάζονται; Μήπως 11-1 θάταν πιό σωστά. Αυτό άλλωστε κάνουν όλες οί λέσχες.

Τελειώνοντας θά θέλαμε νά συγχαρούμε για τήν πρωτοβουλία παρουσιάσεως μιáς έπιστημονικής σειράς ταινιών μικρού μήκους, πρò τής προβολής. 'Η άρχη έγινε μέ τό «καρκίνος πνεύμονος—πόλεμος στο τσιγάρο». Άρκεί νά συνεχισθί.

ΑΞΙΕΠΑΙΝΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Άπό τήν φοιτητική μας στήλη έπιθυμούμε νά άπευθύνουμε αισιόδοξο χαιρετισμό στην άξίεπαينه προσπάθεια του συλλόγου «Πλάτων», τής φιλοσοφικής σχολής, για τήν ίδρυσι του «μορφωτικού γραφείου».

Τό γραφείο αυτό σκοπό έχει νά καλλιεργήση ή νά δημιουργήση πνευματικά ένδιαφέροντα στους φοιτητάς. Νά άνοιξη εύρεις όρίζοντες στίς άναζητήσεις τους, νά τούς δώση τήν ευκαιρία νά άναρωτηθούν, πάνω σέ προβλήματα τής εποχής μας. Έκείνο δέ πού ίκανοποιεί άπόλυτα, είναι, ότι τό γραφείο αυτό έχει έπίσης σκοπό νά ένωση πέρα άπό πολιτικές διαφορές, τούς φοιτητάς σέ μιá άπό κοινού θέασι και μελέτη των έκδηλώσεων τέχνης, πού έκφράζουν τήν ψυχή του ανθρώπου' διά αυτό τό πρόγραμμα περιλαμβάνει, ξεναγήσεις σέ έκθέσεις ζωγραφικής, σέ μουσειά, λογοτεχνική δραστηριότητα, παρακολούθησι θεατρικών παραστάσεων, μέ συζήτησι μεταξύ ήθοποιών και φοιτητών, διαλέξεις, όπως τήν έξαιρετική διάλεξι περι «τέχνης» του καθηγητού τής νεοελληνικής φιλολογίας κ. Ζώρα και άλλες πνευματικές έκδηλώσεις. Τό γραφείο αυτό ήταν κάτι πού έλειπε άπό τήν πτωχή σέ πνευματικά ένδιαφέροντα ζωή των Έλλήνων φοιτητών, θρήκε δέ ήδη μεγάλη άπήχησι.

Εύχόμαστε, λοιπόν, θερμά καλή έπιτυχία στην άξίεπαينه αυτή προσπάθεια των συναδέλφων τής Φιλοσοφικής Σχολής.

ΜΕ ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

*. Με τήν άρχη τής χρονιάς έγιναν άπ' τόν πρύτανη κ. Χρυσικό τά έγκαίνια του έντευκτηρίου ψυχαγωγίας στην πανεπιστημιακή Λέσχη.

*. Στό μήνα πού πέρασε κυκλοφόρησαν οί «Παλμοί» (2ον τεύχος) τής Χ.Φ.Ε. Τό διαβάσαμε και τό χαρήκαμε.

*. Μαθαίνουμε πώς ύστερα άπ' τήν πρωτοβουλία όρισμένων κινηματογράφων νά καθιερώσουν φοιτητικό εισιτήριο, προσανατολίζονται πρós τήν ιδέα αυτή και οί περισσότεροι άπ' τούς κινηματογράφους Α' προβολής.

Φαίνεται πώς συμφέρει...

*. Διαβάζουμε πώς άνεκαλύφθη άνθρωπος πού έζησε 20.000.000 έτη πριν. (Άρκετά παλαιότερος δηλαδή του πιθήκου). Δυσάρεστα νέα για τούς φιλοδόξους άπογόνους του κατά τά άλλα συμπαθεστάτου είδους των πιθηκοειδών.

Ο ΕΝΤΕΤΑΔΜΕΝΟΣ

καί τὸ περιεχόμενον τῆς ὀρθοδόξου λατρείας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔδωκαν ὥθησιν πρὸς δημιουργίαν νέων λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων, προστεθειῶν εἰς τὰ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ διαμορφωθέντα λειτουργικά στοιχεῖα».

Τὸ ἔργο τῶν δύο Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν ἐπεξετάθη καὶ στοὺς γύρω λαούς. Ὁ πρωθιερεὺς τῆς Βουδαπέστης Feriz Berki στὸ ἄρθρο του «Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰς τὴν προϊστορίαν τῶν Οὐγγρων» τονίζει ὅτι «τὰ πρῶτα διδάγματα ἤκουσαν οἱ νομάδες πρόγονοι τῶν Οὐγγρων ἐκ τοῦ στόματος τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Pierre I' Huillier στὸ ἐμπεριστατωμένο μελέτημά του: «Les relations bulgare-byzantines» λέει «ὅτι ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἐξέλιξις τῆς Βουλγαρίας θεμελιώσεται στὸ ἔργο τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου». Καὶ ὁ Καθηγητὴς Djordje Sp. Radojicic στὸ ἄρθρο του: «Traditions chez les Serbes» ἐπισημαίνει τὴν πολιτιστικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἔργου τῶν Θεσσαλονικέων Ἱεραποστόλων ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σερβικοῦ ἔθνους.

Ὁ τόμος κλείνει μὲ μιὰ μελέτη γιὰ τὴν «εἰκονογραφία τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου» τῆς Δημοκρατίας Hemmerdinger. Ἡλιάδου καὶ μὲ παλαιούς πίνακας ἐκτὸς κειμένου.

Ἡ θεολογικὴ μᾶς γραμματολογία πλουτίζεται μὲ τὸν πολυτίμο αὐτὸν ἔορτιο τόμο ποὺ μᾶς παρουσιάζει πλευρὰς τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς δράσεως τῶν δύο Φωτιστῶν τῶν Σλάβων. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἀποκαλυπτόμεθα μπρὸς στὰ δυὸ αὐτὰ ἀδελφία, ποὺ μετελαμπάδευσαν στοὺς Μορσθούς καὶ στοὺς ἄλλους σλαβικούς λαοὺς τὸ ἱλαρὸ Φῶς τῆς Ὀρθοδοξίας. Καὶ εὐχαριστοῦμε ὅσους κοπίασαν γιὰ νὰ μᾶς ξαναθυμίσουν τί ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος μᾶς στοὺς Κύριλλο καὶ Μεθόδιο.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★ ★ ★

«ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ», Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης 1966.

Ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ θεολογικοῦ αὐτοῦ συμποσίου μαθαίνουμε ὅτι οἱ εἰσηγήσεις ποὺ περιέχει, ἀκούσθησαν στὸ Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης τὸ 1965-1966. Τὴν ὁμάδα αὐτῆ τῶν θεολόγων διευθύνει καὶ ἐμπνέει ὁ καθηγητὴς κ. Σάββας Ἄγουριδης, στὸν ὁποῖο ἀνήκουν τὰ πρῶτα καὶ τὸ τελευταῖο κείμενο τοῦ βιβλίου. Στὰ πρῶτα ὁ κ. Καθηγητὴς μᾶς δίνει μιὰ ἐμπεριστατωμένη καὶ γλαφυρὴ ἔρευ-

να τῶν θεμάτων: «Θεὸς καὶ ἱστορία κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν», καὶ «Θεὸς καὶ ἱστορία κατὰ τοὺς Καππαδόκας». Ἐπειτα ἀκολουθοῦν οἱ ἀπόψεις τοῦ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου ἀπὸ τὸν Ὑψηγητὴ κ. Ἰ. Φουντούλη, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἀπὸ τὸν Ὑψηγητὴ κ. Γ. Μαντζαρίδη, τῶν Ἀλεξανδρινῶν Πατέρων Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου ἀπὸ τὸν κ. Κ. Καρακόλη, τοῦ Ὁριγένους ἀπὸ τὸν κ. Γ. Ζιάκα, τοῦ Εἰρηναίου ἀπὸ τὸν κ. Ἰ. Καραβιδόπουλον καὶ τοῦ Ψευδοδιονυσίου ἀπὸ τὸν κ. Β. Ψευτόγκα. Ὑστερα ἡ ἔρευνα προχωρεῖ ἐπὶ τὴν διαπραγμάτευσι τῶν θεμάτων: «Ἐκκλησία καὶ ἔθνος» ἀπὸ τὸν Γυμνασιάρχην κ. Π. Λιαλιαμπῆ καὶ «Μοναχισμὸς καὶ Πολιτισμὸς» τοῦ κ. Ἀ. Παπαδοπούλου. Στὸ τέλος ἐπιχειρεῖται ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων ἀπὸ τὸν Διευθυντὴ τοῦ Σεμιναρίου κ. Σ. Ἄγουριδη.

Στὰ συμπεράσματα τοῦ Σεμιναρίου ὁ κ. Καθηγητὴς τονίζει ὅτι «ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Θεὸν διέρχεται καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπως καὶ εἰς τὴν Δύσιν, διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ πλησίον». Ἔτσι Θεὸς καὶ ἱστορία συμπλέκονται, τὸ ὑπερυλικὸ μὲ τὸ γήϊνον θρῖσκονται συνεχῶς σὲ πέφυκ. Συνήθως ὁμως «αἱ ὁδοὶ τοῦ Θεοῦ» μέσα ἐπὶ τὴν ἱστορία «δὲν εἶναι σαφεῖς ὡς τὸ κρυστάλλον ἐνώπιόν μας. Ὅ,τι συνήθως ἔχει σημασίαν εἶναι ἡ κατευθυντήριος διὰ μέσου παραδόξων καὶ ἀντιθέτων στοιχείων σταθερὰ γραμμὴ... Ὅ,τι ἔχει σημασίαν εἰς ἕκαστην περίπτωσιν εἶναι ἡ αἰματίνῃ ἐρυθρὰ γραμμὴ, ἡ ὁποία δι' ὅλων τῶν ἀσαφειῶν, τῶν ἀντιθέσεων, καὶ τῶν ἀποτυχιῶν ὀδηγεῖ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Βασιλείαν Του».

Χαιρετίζουμε μὲ ἱκανοποιήσιν ὅσα μιὰ εὐλογημένη ἀπαρχὴ τὰ πρακτικὰ αὐτὰ τοῦ Σεμιναρίου. Βέβαια τὸ θέμα: «Θεὸς καὶ ἱστορία» καὶ ἡ διαπραγμάτευσις του ἀπὸ τοὺς διαφόρους εἰσηγητὰς εἶναι γιὰ περιωρισμένο κύκλον ἀνθρώπων. Θὰ εὐχόμεθα σὲ προσεχῆ ἔτη νὰ δώσῃ τὸ Σεμινάριον καὶ θέματα γιὰ τὸ εὐρύτερον κοινόν, στηριγμένα ἐπὶ θεολογικὴ ὑπόδομή καὶ παλλόμενα ἀπὸ τὴν ἴδια πίστι καὶ τὸν γνήσιον πνευματικὸν ἐνθουσιασμὸν ποὺ κατέχει τὴν ὁμάδα θεολόγων τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ μᾶς προσέφερε τὸ ὠραῖο αὐτὸ θεολογικὸν συμπόσιον.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★ ★ ★

«ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΓΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΕΓΚΑΙΝΙΟΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΥΚΑΡΠΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ» Ἀθήναι 1966.

Ἡ ἀλυσίδα τῶν Εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Διευθυντής ο Ψυχίατρος ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

	Δρχ.	Δολ.
1. Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ..... (έξηντλήθη)		
2. Α΄ Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ..... (Β΄ έκδοσις)	15	1
3. Β΄ Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ..... (έξηντλήθη)		
4. Γ΄ Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ..... (έξηντλήθη)		
5. ΤΑ ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΟΣ..... (Β΄ έκδοσις)	25	2
6. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ..... (έξηντλήθη)		
7. Η ΥΓΕΙΑ, Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ..... (έξηντλήθη)		
8. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ..... (έξηντλήθη)		
9. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ..... (έξηντλήθη)		
10. René Biot: Η ΥΓΕΙΑ ΜΑΣ, Μετ. Δ. Ε. Χαροκόπου..... (έξηντλήθη)		
11. Guy Jacquin: ΒΑΣΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ. Μετάφρ. Έλένης Χ. Όλιδιέρη..... (έξηντλήθη)		
12. Igor A. Caruso: ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ, Μετάφρ. Αθ. Καραντώνη..... (έξηντλήθη)		
13. Pierre Dufoyer: Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, Μετάφρ. Βάσως Νομικού (έξηντλήθη)		
14. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ..... (έξηντλήθη)		
15. Gilbert Robin: Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ ΕΞΕΩΝ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ, Μετάφρ. Έλ. Όλιδιέρη καί Β. Νομικού, τόμος Α΄... (έξηντλήθη)		
16. Jean Lhermitte: Ο ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ ΚΑΙ Η ΣΚΕΨΙΣ, Μετάφρ. Δ. Ε. Χαροκό- που..... (έξηντλήθη)		
17. Gilbert Robin: Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ ΕΞΕΩΝ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ, Μετάφρ. Έλ. Όλιδιέρη καί Β. Νομικού, τόμος Β΄. (έξηντλήθη)		
18. ΕΦΗΒΕΙΑ..... (έξηντλήθη)		
19. Έλένης Χ. Όλιδιέρη Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	20	2
20. Dr. Etienne de Greeff: ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ. Μετάφρ. Δημ. Ε. Χαρο- κόπου..... (έξηντλήθη)		
21. ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΦΑΙΡΑΝ ΤΟΥ ΑΡΡΩΣΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ.....	20	2
22. ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ.....	25	2
23. ΠΡΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΙΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ..... (έξηντλήθη)		
24. Η ΕΦΗΒΟΣ ΚΟΡΗ ΚΑΙ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	15	1
25. Eva Firkel: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΠΡΩΜΕΝΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ. Μετάφρ. Μαίρης Β. Κωτσπούλου..... (έξηντλήθη)		
26. Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟΝ.....	20	2
27. Άννας Πιτινέλη-Ποταμιάνου: Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ..... (έξηντλήθη)		
28. Dr. Paul Tournier: ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ, Μετάφρ. Δημ. Ε. Χαροκόπου..... (έξηντλήθη)		
29. A. Isambert: Α΄. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	25	2
30. Π. Μελίτη: ΓΙΑ Ν΄ ΑΝΟΙΞΗ Ο ΔΡΟΜΟΣ.....	30	2
31. A. Isambert: Β΄. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΑΠΟ ΕΝΟΣ ΕΩΣ ΕΞ ΕΤΩΝ... (έξηντλήθη)		
32. A. Isambert: Γ΄. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	30	2
33. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ.....	20	2
34. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΟΥ.....	60	3
35. ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	15	1
36. Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ.....	15	1
37. Η ΨΥΧΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.....	30	2
38. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	20	2
39. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ.....	25	2
40. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΣ.....	25	2
41. ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΟΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ.....	15	1
42. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΑ.....	25	2
43. Η ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.....	30	2
44. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ.....	30	2
45. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗ.....	30	2
46. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΥ ΖΩΗ.....	30	2
47. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΟΥ ΖΩΗ.....	20	2
48. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	25	2
49. ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	30	2
50. Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	30	2
51. ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	25	2
52. Άθ. Παπακωνσταντίνου: Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.....	20	2
53. ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	25	2
54. ΤΑ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	15	1
55. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ.....	50	3

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

55

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ

Ἑ π ὶ
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ
Ψυχίατρον.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἱστορία τῆς μελέτης τοῦ χαρακτήρου.	Συμπληρωματικοὶ παράγοντες διὰ τὴν μελέτην τοῦ χαρακτήρου.
Σύγχρονοι ἀντιλήψεις	Οἱ δύο πόλοι — Ἄρης — Ἀφροδίτη
Ἡ ἔννοια τοῦ χαρακτήρου καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς.	Τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν αἰσθήσεων.
Τί εἶναι χαρακτήρ	Τρυφερότης
Ἐπάρχει πάντοτε περιθώριον διὰ τὴν ἀγωγήν	Τὸ διανοητικὸν πάθος.
Οἱ τύποι.	Τὸ ἐρωτηματολόγιον τοῦ Berges.
Χαρακτηρολογία κατὰ Heymans καὶ Wiersma.	Συναισθηματικότης.
Οἱ βασικοὶ παράγοντες τοῦ χαρακτήρου	Δραστηριότης.
Νευρικοὶ	Δευτεροπάθεια.
Συγκινησιακοὶ	Εὐρύτης τοῦ πεδίου τῆς συνειδήσεως
Χολερικοὶ	Ἐπιρροὴ τοῦ χαρακτήρος καὶ αἱ ἀντιδράσεις τοῦ ἀτόμου.
Παθηματικοὶ	Χαρακτήρ καὶ συγκρούσεις.
Αἱματώδεις	Χαρακτηρολογία καὶ σεξουαλικά διαστροφά
Φλεγματικοὶ	Αἱ κοινωνικαὶ ἀπόψεις τοῦ χαρακτήρος.
Ἄμορφοι	Στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα διαμορφώνουν τὸν χαρακτήρα.
Ἀπαθεῖς	Λειτουργία τῆς ψυχικῆς ζωῆς.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμᾶται δραχ. 50.

Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελία: Γραφεῖα Περιοδικῆ «Ἀκτίνες»,
'Ακαδημίας 45, Ἀθήναι 135, τηλ. 624-233.